ശ്രീരാമവൎമ്മഗ്രന്ഥാവലി.

രാമായണം

ഭാഷാചമ്പൂപ്രബന്ധം.

സുഗ്രീവസഖ്യം.

ശ്രീരാമവൎമ്മഗ്രന്ഥാവലി.

രാമായണം

ഭാഷാചമ്പുപ്രബന്ധം.

സുഗ്രീവസഖ്യം.

കൊച്ചി
മലയാളഭാഷാപരിഷ്കരണക്കമ്മറ്റിയിൽനിന്നു
പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതു്.

കോപ്പി ൫൦൦.

രാമാനുജമുദ്രാലയത്തിൽ അച്ചടിച്ചതു്.

൧൧൦൮.

വില അണ വ്യ.

പ്രസ്താവന

സംസ്കൃതസാഹിത്യപ്രസ്ഥാനങ്ങളിൽ പലതിനേയും ഭാഷാസാഹിത്യകാരന്മാർ ഉത്തരോത്തരം അനുകരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. ചംബൂപ്രസ്ഥാനം അവയിൽ പ്രധാനമായിട്ടുള്ള ഒന്നാണ്. അതിൻെറ അവതാരകൻ 'പുനം' നമ്പൂരിയാണെന്നാകുന്നു പല ഭാഷാപണ്ഡിതന്മാരുടേയും അഭിപ്രായം.

"മദനസമരസമ്മർദ്ദാന്തരോൽഭ്രാന്തകാന്താ-
മണിതമധുരമാധുര്യ്യൈകവംശപ്രസൂതൈഃ.
മതുമതമണമോലും പദ്യഗദ്യൈരനേകൈ-
ർമ്മദയതി 'പുന'മിന്നും ഭൂരി ഭൂചക്രവാളം.
മധുമൊഴി! 'പുന'മെന്നാ നൽക്കവീന്ദ്രേണ സാര-
സ്വതപരിമളമോലും പദ്യഭേദൈരനേകൈഃ.
പകലിരവു വളർത്തി സ്തൂയമാനാപദാനാ
മധുരകവിഭിരന്യൈരന്വിതാ രാഘവാദ്യൈഃ."

എന്നു 'ചന്ദ്രോത്സവം' എന്ന മണിപ്രവാളകാവ്യത്തിൽ കാണുന്ന പദ്യങ്ങളിൽനിന്നുള്ള അനുമാനമാണ് ഈ അഭിപ്രായത്തിൻെറ അടിസ്ഥാനം. പുനംനമ്പൂരി കോഴിക്കോട്ടു സാമൂതിരിമഹാരാജാവിൻെറ സദസ്യരിൽ ഒരാളായിരുന്നു എന്നാണ് ഐതിഹ്യം. ഒരിക്കൽ ആ മഹാരാജാവിൻെറ സദസ്സിൽവച്ച്,

"ഭാഷാകവിനിവഹോടയം
ദോഷാകരവദ്വിഭാതി ഭുവനതലേ.
പ്രായേണ വൃത്തഹീനഃ
സൂര്യാലോകേ നിരസ്തഗോപ്രസരഃ."

എന്നു് ഉദ്ധതനായ ഉദ്ദണ്ഡശാസ്ത്രികൾ ഭാഷാകവികളെ ആക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ പുനം അവിടെ ചെല്ലുകയും,

"താരിത്തന്വികടാക്ഷാഞ്ചലമധുപകലാ-
രാമ! രാമാജനാനാം
നിരിത്താർബാണ! വൈരാകരനികരതമോ
മണ്ഡലിചണ്ഡഭാനോ!
നേരെത്താതോരു നീയാം തൊടുകുറി കളയാ-
യ്കെന്നുമേഷാ കുളിക്കും
നേരത്തിന്നിപ്പുറം വിക്രമനൃവര! ധരാ
ഹന്ത കല്പാന്തതോയേ."

എന്നു രാജപ്രശംസയായി ഒരു പദ്യം ഉണ്ടാക്കിച്ചൊല്ലുകയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ ഉദ്ദണ്ഡൻ "അന്തഹന്തസ്കിന്തപ്പട്ട്" എന്നു പറഞ്ഞു താൻ ഉത്തരീയമായി ധരിച്ചിരുന്ന ഒരു പട്ട് അദ്ദേഹത്തിനു സമ്മാനം കൊടുത്തിട്ട്,

"അധികേരളമഗ്ര്യഗിരഃ കവയഃ
കവയന്തു വയന്തു ന താൻ വിനുമഃ.
പുളകോദ്ഗമകാരിവചഃ പ്രസരം
പുനമേവ പുനഃ പുനരാസ്തുമഹേ."

എന്നൊരു പ്രശംസാപത്രവും കൊടുത്തു എന്നു കേട്ടിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ ഇത്ര പ്രസിദ്ധനായ പുനം നമ്പൂതിരിയു

ടെ കൃതിയായിട്ട യാതൊരു ഗ്രന്ഥവും ഇതുവരെ കണ്ടിട്ടില്ല. 'കൃഷ്ണഗാഥ' പുനത്തിൻെറ കൃതിയാണെന്നു ചിലർ പറയാറുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിലും 'ആജ്ഞയാ കോലഭൂപസ്യ' എന്നാദിയായ അതിലെ ശ്ലോകംകൊണ്ടുതന്നെ അതു 'കോലത്തിരി' രാജാവിൻെറ ആശ്രിതനായ ഒരാളുണ്ടാക്കിയതാണെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. പുനം സാമൂതിരിയെ വിട്ടു കോലത്തിരിയെ ആശ്രയിച്ചുവെന്നു വിശ്വസിപ്പാൻ യാതൊരു കാരണവും കേട്ടിട്ടുമില്ല. അതുമാത്രമല്ല, പുനത്തിൻേറതാണെന്നു സർവ്വസമ്മതമായിട്ടുള്ള മേൽക്കാണിച്ച 'താരിത്തനവീ' എന്നിത്യാദി പദ്യങ്ങളിലേയും, കൃഷ്ണഗാഥയിലേയും രചനാരീതിക്കു വളരെ വ്യത്യാസം കാണുന്നു. ഇതിനുംപുറമേ ഗാഥയ്ക്കു നമ്പൂരിമാരുടെ എടയിൽ, 'ചെറുശ്ശേരിപ്പാട്ട്' എന്നും, 'ചെറുശ്ശേരി' എന്നും അന്നും ഇന്നും നടപ്പുള്ള പേരുകൊണ്ടും അതു 'ചെറുശ്ശേരി' എന്ന് ഇല്ലപ്പേരുള്ള വേറെ ഒരു നമ്പൂരിയുടെ കൃതിയാണെന്നു വിചാരിപ്പാനാണ് അധികം ന്യായം കാണുന്നത്.

അതുകൊണ്ട്, അനേകം ഗദ്യപദ്യപ്രബന്ധങ്ങൾ പുനത്തിൻെറ കൃതികളായിട്ടുണ്ടെന്നു ചന്ദ്രോത്സവകാരൻ പറയുന്നതു ഭാഷാചമ്പുക്കളെ ലക്ഷീകരിച്ചാണെന്ന് ഒരു പക്ഷക്കാർ സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു. എന്നാൽ സാമൂതിരിരാജസദസ്യരായിരുന്ന പതിനെട്ടരക്കവികളിൽ അരക്കവിയാണു 'പുനം' എന്നും, മററു പതിനെട്ടു പേരും പുനത്തെക്കാൾ യോഗ്യരായ മുഴുക്കവികളായിരുന്നു എ

ന്നും ഉള്ള ഐതിഹ്യത്തെ വിശ്വസിക്കുന്നതാണെങ്കിൽ അവരിൽ ചേന്നാസ്സ്നമ്പൂരിപ്പാട്ട മുതലായ ചിലരുടെ ചില സംസ്കൃതഗ്രന്ഥങ്ങൾ മാത്രം പുറത്തു കാണുന്നതിനും മററുള്ളവരുടെ കൃതികളായിട്ടു യാതൊരു ഗ്രന്ഥങ്ങളും കാണാതിരിക്കുന്നതിനും സംഗതിയെന്തു്? അരക്കവിയായ പുനത്തിൻെറ കൃതികളായി രാമായണം ഭാരതം മുതലായ ഭാഷാചംബുക്കൾ ഇത്ര വളരെയുള്ള സ്ഥിതിക്കു മററുള്ള മുഴുക്കവികളുടെ കൃതികൾ ഇതിലും അധികം കാണേണ്ടതല്ലേ? എന്നൊരാക്ഷേപമുണ്ടു്; അതിനുള്ള സമാധാനം ഇങ്ങനെയാണ്:—കവിശബ്ദം പണ്ഡിതപര്യായമാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടു മററുള്ളവരൊക്കെ കാവ്യകാരന്മാരായിരുന്നുവെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടതില്ല. അഥവാ അവരിൽ വല്ലവരും കാവ്യനിർമ്മാണം ചെയ്തിരുന്നുവെങ്കിൽത്തന്നെ അതൊക്കെ സംസ്കൃതകാവ്യങ്ങളായിരിക്കും. വ്യാകരണം, മീമാംസാ, ജ്യോതിഷം മുതലായ ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ പലതും അവരിൽ പലരും എഴുതീട്ടുണ്ടായിരിക്കണം. 'ലീലാതിലകം' മുതലായവ അതിൽ ചില പണ്ഡിതന്മാരുടെ കൃതികളാണ് എന്നുകൂടി ചിലർ പറയാറുണ്ടു്; അക്കാലത്തു കേവലഭാഷാകവികളെ സംസ്കൃതപണ്ഡിതന്മാർ കവികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ അത്ര വകവയ്ക്കാറില്ലെന്നു് ഉദ്ദണ്ഡപണ്ഡിതൻെറ പരിഹാസം തന്നെ തെളിയിക്കുന്നുണ്ടല്ലൊ. അദ്ദേഹം പാരദേശികനായിരുന്നതുകൊണ്ടു മാത്രം അങ്ങനെ പറഞ്ഞതല്ല; അന്നത്തെ മലയാളബ്രാഹ്മണപണ്ഡിതന്മാരുടേയും നില അതുതന്നെ ആയിരുന്നു. അതുകൊണ്ടുതന്നെ ആയിരിക്ക

ണം, കേവലഭാഷാകവിയായ പുനത്തെ 'അരക്കവി'യെ ന്നു മററുള്ളവർ കല്പിച്ചിരുന്നതു്.

പുനത്തിൻെറ ഭാഷാചമ്പുക്കളിൽ ഏതാണ്ടു പകുതിവീതം ഗദ്യപദ്യങ്ങഠം സംസ്കൃതമയമാണല്ലൊ. ആ പദ്യങ്ങളിൽ, സന്ദർഭത്തിനു തക്കവണ്ണം പൂർവ്വകവികളുടെ കൃതികളിൽനിന്നു് എടുത്തു ചേർത്തിട്ടുള്ള ഭാഗങ്ങഠം വളരേയുണ്ടു്. അനൎഘരാഘവം, വിക്രമോർവ്വശീയം, ആശ്ചര്യ്യചൂഡാമണി മുതലായ നാടകങ്ങളിൽനിന്നും, ഭോജചമ്പു, കൃഷ്ണവിലാസം, മാഘം മുതലായ കാവ്യങ്ങളിൽനിന്നും അനേകം ശ്ലോകങ്ങഠം അതേപ്രകാരത്തിൽത്തന്നെയും, അല്പാല്പം ഭേദഗതി വരുത്തിയും ഇവയിൽ ചേർത്തുകാണുന്നു. ഇതു കവി തൻെറ അശക്തികൊണ്ടു ചെയ്തതോ മററുള്ളവർ അറിയുകയില്ലെന്നു വിചാരിച്ചു ചില കുകവികഠം അന്യന്മാരുടെ 'സർവ്വനിബന്ധാപഹരണം' ചെയ്യാറുള്ള രീതിയെ അനുസരിച്ചു ചെയ്തതോ ആയിരിക്കയില്ല. കാളിദാസാദി മഹാകവികഠംപോലും സ്വകൃതങ്ങളായ രഘുവംശകുമാരസംഭവാദി കാവ്യങ്ങളിൽ സന്ദർഭവശാൽ പല പദ്യങ്ങളും പരസ്പരം വിനിമയം ചെയ്തിട്ടുള്ളതുകൂടാതെ, പല പുരാണശ്ലോകങ്ങളേയും ഈഷൽഭേദം ചെയ്തു് എടുത്തിട്ടുള്ളതായും കാണുമാറുണ്ടല്ലൊ. വിശേഷിച്ചു, സരസനായ പ്രസ്തുതകവി ഭാഷായോഷയ്ക്കു് ഒരു അപൂർവ്വമായ ആഭരണത്തിൻെറ ഭാവം മനസ്സുകൊണ്ടു കണ്ടുപിടിച്ചു് അതു തയാറാക്കുവാൻ യത്നംചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോഠം പണ്ടത്തെ വല്ല പണ്ടങ്ങളിലും ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന മണികളേയും കാഞ്ചനങ്ങളേയും അതേവിധ

ത്തിൽത്തന്നെയോ ചേൎച്ചയ്ക്കുവേണ്ടി അല്പാല്പം ഭേദഗതിയോടുകൂടിയോ ഭാഷ മാററിയോ ഉപയോഗിച്ചതുകൊണ്ടു തന്റെ വേലയ്ക്കും സമയത്തിന്നും അല്പം ലാഭം കിട്ടിയെന്നല്ലാതെ ശില്പസാമൎത്ഥ്യത്തിന്നു യാതൊരു കുറവും ആൎക്കും പറവാനിടവരുത്തിട്ടില്ല. എങ്കിലും "ഞാനായിരുന്നെങ്കിൽ ഉറക്കവും കൂടി കഴിക്കുമായിരുന്നു" എന്നു പണ്ടൊരു കവി പറഞ്ഞപോലെ തങ്ങളായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഒട്ടും പരസ്വം കൂടാതെ സ്വാൎജ്ജിതംകൊണ്ടുതന്നെ ഈ വണ്ടം പണികഴിക്കുമായിരുന്നു എന്ന് അഭിമാനിച്ചിരുന്ന അന്നത്തെ അന്യകവികൾ, ഇതുകൊണ്ടും പുനത്തിന് 'അരക്കവി' എന്ന പേരിന്നു മാത്രമേ അവകാശമുള്ളു വെന്നു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കാം.

ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ ഉത്സവം, തേവർസേവ മുതലായ വിശേഷങ്ങളുള്ളപ്പോൾ അവിടെ കൂടുന്ന സുകുമാരകലാകോവിദന്മാരും സാഹിത്യകൌതുകികളുമായ ബ്രാഹ്മണാദിസഹൃദയന്മാൎക്കു നിൎദ്ദോഷവിനോദമായ ഭഗവൽകഥാകാലക്ഷേപത്തിന്നുവേണ്ടി ചാക്യാന്മാർ കൂത്തും പ്രബന്ധവും മററുചിലർ പാഠകവും പറയുന്ന പതിവ് ഇന്നും മലയാളത്തിൽ നടപ്പുള്ളതാണല്ലോ. പണ്ടത്തെക്കാലത്ത് ആത്തൊഴിൽക്കാർതന്നെ ആ ആവശ്യത്തിലേയ്ക്കു യോഗ്യങ്ങളായ ഗദ്യപദ്യങ്ങളെ സംസ്കൃതത്തിലുള്ള ഓരോ വൃത്തപ്രബന്ധങ്ങളിൽനിന്നു സമുച്ചയിച്ച് എഴുതി സൂക്ഷിച്ചു ഭാഷയിൽ ഫലിതമയമായ രീതിയിൽ അവയുടെ അൎത്ഥവിവരണം ചെയ്യേണ്ട പ്രകാരങ്ങളും അഭ്യസിച്ചു

നൈപുണ്യം സമ്പാദിക്കുക പതിവായിരുന്നു. അക്കാല ത്തു് അത്തൊഴിലിൽ പ്രത്യേകം വാസനയും വൈദഗ്ദ്ധ്യ വുമുള്ള യോഗ്യന്മാർ അപ്പപ്പോൾ പുതിയ പുതിയ ഫലി തങ്ങൾ കണ്ടുപിടിച്ചു പ്രയോഗിച്ചു രംഗവാസിക ളെ സന്തോഷവിസ്മയതരംഗിതചിത്തവൃത്തികളാക്കിത്തീ ക്കാറുണ്ടു്. പ്രാചീനമായ ഈ ഊടുവഴിയെ അനുസരി ച്ചും അനുകരിച്ചും പരിഷ്കരിച്ചും സമീകരിച്ചും പോരാത്ത തിനെ പുതുവലായി ചേർത്തും വിശാലഹൃദയനും മനോ ധർമ്മജ്ഞനുമായ പുനം നമ്പൂരി ഭാഷയിൽ നല്ലൊരു പ്രബന്ധപന്ഥാവിനെ സഹൃദയസഞ്ചാരയോഗ്യമാക്കി ത്തീർത്തു. 'അഭ്രങ്കഷമഥാസാലതാലതമ്യോഷ്ണരശ്മി'കളാ യും, 'മാധവീശ്ലിഷ്ടദ്രാക്ഷാസ്തബകശാലി'കളായും ഉള്ള നടക്കാവുകളെക്കൊണ്ടു സുഗമമായ ഈ നവീനപന്ഥാ വിൽക്കൂടിസ്സഞ്ചരിച്ചു സുഖം അനുഭവിച്ചപ്പോൾ പിന്നെ പ്പലരും ആ പാതയെത്തന്നെ നീട്ടുകയും, അതേ തോ തിൽ പല കൈവഴികളുണ്ടാക്കുകയും ചെയ്തുതുടങ്ങി. ഇ ങ്ങനെ കുറെക്കാലം കഴിഞ്ഞപ്പൊഴെയ്ക്കു നമ്മുടെ ഭാഷാ സാഹിത്യസാമ്രാജ്യവാസികൾക്കു പുരാണകഥാനഗരിക ളെല്ലാം ഈ പുതിയ പന്ഥാവിൽക്കൂടി സുഖപ്രാപ്യമായി ത്തീന്നു.

ഈ നവീനപന്ഥാവിനെ അഭിമുഖീകരിച്ചു പണി ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള പുരാണകഥാസൌധങ്ങളിൽ പലതി ലും പ്രഥമസ്ഥപതിയുടെ മനോധർമ്മവും ശില്പചാതുര്യ വും വേറെ കാണാം. വേറെ ചിലതിൽ തൽക്കർത്താക്ക

ളുടെ അരസികതയും വാസനാശൂന്യതയും നിമിത്തം പല പണിക്കുറവുകളും കൈക്കുററങ്ങളും വന്നിട്ടുള്ളതും കാവ്യശില്പജ്ഞന്മാരുടെ നോട്ടത്തിൽ സുവ്യക്തമായിരിക്കുന്നതാണ്. എന്നാൽ നമ്മുടെ മൂത്താശാരിയുടെ ശിഷ്യപ്രശിഷ്യന്മാരിൽ മഴമംഗലം മഹാകേമൻതന്നെയാണ്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രബന്ധസൌധങ്ങളുടെ പാദുകം മുതൽ താഴികക്കുടം വരെയുള്ള അവയവങ്ങളുടെ ക്രമടക്കവും, അവയിൽ ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന ഉരുപ്പടികളുടെ ഗുണവും, അവയുടെ ചേപ്പും, മിനുക്കം, കൊത്തുവേല ചായംതേപ്പു, കണ്ണാടിക്കൂട്ടു മുതലായ അലങ്കാരപ്പണികളുമെല്ലാം സൂക്ഷിച്ചു പരിശോധിച്ചാൽ അദ്ദേഹം 'സ്ഥപതിമതിഗതിപ്രേക്ഷക'നായ 'സൂത്രഗ്രാഹി'യായിരുന്നുവെന്ന് ആരും സമ്മതിക്കാതിരിക്കുന്നതല്ല.

ഇങ്ങനെ ചാക്യാന്മാരുടെ പ്രബന്ധകഥനരീതിയെ അനുകരിച്ചുണ്ടാക്കപ്പെട്ടവയാണ ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ; അങ്ങനെയല്ലാതെ ഈ ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളിൽ ഒന്നെങ്കിലും ചാക്യാന്മാരോ പാഠകന്മാരോ അതേവിധത്തിൽ ത്തന്നെ രംഗത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചിട്ടുള്ളതായി ആരും പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടില്ല. 'മേൽപുത്തൂർ' നാരായണഭട്ടതിരിപ്പാട്ടിലെ സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളുണ്ടാകുന്നതിനു മുമ്പിൽ പുനം മുതലായവരുടെ ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ തന്നെയായിരുന്നു രംഗത്തിൽ പ്രബന്ധം പറയുന്നവർ ഉപയോഗിച്ചിരുന്നതു് എന്നു് ഇയ്യിടെ ചിലർ പറഞ്ഞുതുടങ്ങീട്ടുണ്ടു്. അങ്ങനെ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നവർ താഴേ എഴുതുന്ന ചോദ്യങ്ങൾക്കെല്ലാം വിശ്വാസ്യമായ സമാധാനം പറവാൻ

ബാദ്ധ്യതയുള്ളവരാണല്ലൊ. പുനത്തിൻെറ പ്രബന്ധങ്ങളുണ്ടാകുന്നതിനു മുമ്പിൽ രംഗോപജീവികാം ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങാം ഏതെല്ലാമായിരുന്നു? അവയെല്ലാം ഇപ്പോഠം എവിടെ? അഥവാ പുനത്തിൻെറ കാലത്തിനു മുമ്പു പ്രബന്ധകഥനസമ്പ്രദായം തന്നെ മലയാളത്തിലുണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നുണ്ടോ?

ചാക്യാന്മാർ പുരുഷാൎത്ഥം പറയുന്നതിലും, വിദൂഷകൻ പുറപ്പെടുന്നതിലും പ്രയോഗിക്കാറുള്ള ഭാഷാശ്ലോകങ്ങളെല്ലാം തോലൻെറ കൃതികളാണെന്നു പറഞ്ഞുവരാറുള്ളതു വാസ്തവമാണോ? തോലൻ എന്ന ആഠം ആരു്? അദ്ദേഹത്തിൻെറ കാലം എന്തു്? പെരുമാക്കന്മാരിൽ ഒരാളുടെ സചിവനായി പഴമക്കാർ പറഞ്ഞുകേഠംവിയുള്ള ആ ത്തോലൻ തന്നെയാണോ ഈത്തോലൻ? അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അത്ര പഴയകാലത്തെ ആ ഭാഷാരീതി ഇന്നത്തെ വെണ്മണിരീതിയേക്കാഠം പുതുതായിക്കാണുന്നതിനവകാശമെന്തു്? ഭട്ടതിരിയുടെ സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളുണ്ടാകുന്നതിനു മുമ്പു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളായിരുന്നു പ്രബന്ധപാഠകന്മാർ സ്വീകരിച്ചിരുന്നതെന്നും സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളുണ്ടായപ്പോഠം അവയെ സ്വീകരിച്ചു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളെ കൈവെടിഞ്ഞുവെന്നും ഉള്ള അഭിപ്രായം ഭാഷാചരിത്രപണ്ഡിതന്മാൎക്കു് ആദരണീയമായിത്തീരുവാൻ ന്യായമുണ്ടോ? ഈ അഭിപ്രായം ശരിയാണെങ്കിൽ പ്രാചീനകേരളീയർ ഭാഷാപ്രണയികളും നവീനർ സംസ്കൃതപക്ഷപാതികളും ആകുന്നു എന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരുന്നില്ലേ? അങ്ങനെ സമ്മതിക്കുന്നപക്ഷം, ചാക്യാർക്കു

ത്തിൽ സംസ്കൃതശ്ലോകങ്ങൾ ചൊല്ലി ഭാഷയിൽ ഫലിതമയമായും ഹാസ്യഭൂയിഷ്ഠമായും അത്ഥം വിസ്തരിച്ചിരുന്ന സമ്പ്രദായത്തെ ആമൂലാഗ്രം കണ്ണടച്ച് അനുഗമിക്കുന്നതായ 'കുഞ്ചൻ'നമ്പ്യാരുടെ തുള്ളൽപ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ ആവിർഭാവത്തിനും വളർച്ചക്കും അവകാശം സിദ്ധിപ്പാൻ വഴിയുണ്ടോ?

ഈ വക വിരോധങ്ങളെ പരിഹരിക്കാതെ പ്രാചീനന്മാർ ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളെ രംഗത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചിരുന്നു എന്നുള്ള സ്വകപോലകല്പിതമായ അഭിപ്രായം കേവലം പാമരവചനപരിപാടിയിൽ ത്യാജ്യമാണെന്നല്ലാതെ പണ്ഡിതമതശ്രേണി സിദ്ധാന്തകോടിയിൽ ഗ്രാഹ്യമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അത്രമാത്രമല്ല, കുളി, ജപം, സ്വാധ്യായം മുതലായ തേവാരങ്ങളുടെ ഇടയിൽ അത്യാവശ്യം നേരിട്ടാൽ സംസ്കൃതത്തിൽ മുക്കിമൂളി വല്ലതും പറയുകയോ ആംഗ്യം കാട്ടി മററുള്ളവരെ കായ്യം മനസ്സിലാക്കുകയോ ചെയ്യുന്നതല്ലാതെ മലയാളഭാഷയിൽ സംഭാഷണം ചെയ്യുന്നതു തന്നെ അതിനിന്ദ്യമായി ഇന്നും കരുതിവരുന്ന ആഢ്യബ്രാഹ്മണരുടെ സദസ്സിൽ ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ വച്ചു നടത്തുന്ന ഭഗവൽക്കഥാപ്രസംഗങ്ങൾക്ക് ആപുരാതനകാലത്തു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളെ പ്രധാനമായി സ്വീകരിച്ചിരുന്നുവെന്നു വിശ്വസിപ്പാൻ മേലും കീഴും ആലോചിക്കുന്നവക്ക് ആക്കും ധൈയ്യമുണ്ടാകുന്നതുമല്ല.

അതിനാൽ പുനം മഴമംഗലം മുതലായ മഹാകവികൾ സംസ്കൃതത്തിലെ ഭോജചമ്പു മുതലായവയെ

പ്പോലെ സഹൃദയന്മാക്ക് വായിച്ചു രസിപ്പാൻ മാത്രം ഉണ്ടാക്കീട്ടുള്ളതാണു ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ എന്നു മാത്രമേ പറവാൻ തരമുള്ളു. "ഗദ്യപദ്യോഭയമയം ചംപൂരിത്യഭിധീയതേ" എന്നു സാഹിത്യശാസ്ത്രവചനവുമുണ്ട്. ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളിലെ പദ്യങ്ങളുടെ വൃത്തമെല്ലാം സംസ്കൃതച്ഛന്ദശ്ശാസ്ത്രപ്രകാരമുള്ളവ തന്നെ. എങ്കിലും അവയുടെ രചനാരീതിയിൽ രസാനുഗുണ്യം വരുത്തുവാൻ തൽകർത്താക്കൾ വളരെ ശ്രദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഗദ്യങ്ങളിൽ ചിലതിനു സംസ്കൃതപ്രബന്ധങ്ങളിലെ ഗദ്യരീതിയിൽ നിന്നു പിന്നെയും വളരെ വ്യത്യാസമുണ്ട്. എന്നാൽ അതു, പണ്ടും ഇപ്പോഴും ഭദ്രകാളി, വേട്ടയ്ക്കരൻ മുതലായ ദേവതമാക്കു പാട്ടു, തിറ, പാന മുതലായ ബലികൾ നടത്തുന്നതിനു കല്ലാററുകുറുപ്പന്മാരും, പിണിയാളുടെ നേരേ പന്തം ഉഴിയുമ്പോൾ മന്ത്രവാദികളും ചൊല്ലുന്ന 'കാളിവാക്യം' എന്ന സ്തോത്രങ്ങളിലും, ദേവിക്ഷേത്രങ്ങളിൽ സോപാനത്തു പാടുന്ന ബ്രാഹ്മണിപ്പാട്ടുകളിലും ഭൂരിപ്രയോഗമുള്ളതും ഏതാണ്ടൊരു മാത്രാനിയമം കല്പിച്ചു കർണ്ണസുഖപ്രദമാക്കി ഒരു വൃത്തച്ഛായ വരുത്തീട്ടുള്ളതുമായ ഒരു പ്രത്യേകസമ്പ്രദായത്തിലുള്ളതാണ്. മാത്രാനിയമജന്യങ്ങളായ ഗണഭേദംകൊണ്ടും, യതിനിയമങ്ങൾകൊണ്ടും, ആരോഹണാവരോഹണയോഗ്യങ്ങളായ പടവുകളോടും ചതുഷ്പാദാത്മകങ്ങളായ ഭിത്തികളോടുംകൂടി സർവ്വതോനിബാധങ്ങളായ പദ്യതടാകങ്ങളും, സമതലത്തിൽ കൂടി ഒഴുകുന്ന നദീപ്രവാഹംപോലെ സുഖാവഗാഹങ്ങളായ സാധാരണഗദ്യങ്ങളും, പർവ്വതസാനുക്കളിൽനിന്നു തട്ടിത്ത

ടഞ്ഞ് ഒഴുകിവരുന്ന നിൎഝരങ്ങൾപോലെയുള്ള ഈ മാതിരി ഗദ്യങ്ങളും, നീളം, വീതി, താഴ്ച ഇവയെല്ലാം അളന്നു കുറിച്ചു നേരേ കെട്ടിനിറുത്തിയിരിക്കുന്ന തോട്ടുകളെപ്പോലെയുള്ള ഖണ്ഡികകളും തരംപോലെ കൂട്ടിയിണക്കി വായനക്കാൎക്കു സുഖപ്രദമായിരിപ്പാൻ തക്കവണ്ണമാണു നമ്മുടെ പ്രബന്ധശില്പികൾ അവയെ നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നത്.

ഇതുവരെ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതെല്ലാം ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങളെ സാമാന്യമായി പരാമൎശിക്കുന്ന സംഗതികളാണ്. ഇതിൽ അവയുടെ ഉൽപത്തി, വളൎച്ച, സ്വരൂപം അല്ലെങ്കിൽ സ്വഭാവം, പ്രയോജനം, കാലദേശകൎത്തൃവിവേചനം ഇവയെല്ലാം സമഷ്ടിയായി പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഇനി അല്പം പറവാനുള്ളത് ഇപ്പോൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതും, വഴിയെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാൻ വിചാരിക്കുന്നതുമായ രാമായണചമ്പുവിലെ സാഹിത്യത്തെപ്പറ്റി വായനക്കാൎക്ക് ഒരു സ്വരൂപജ്ഞാനമുണ്ടാകുന്നതിനുവേണ്ടി അവയിൽനിന്നു ഏതാനും ചില ഉദാഹരണങ്ങൾ എടുത്തു കാണിച്ചു ചുരുക്കത്തിൽ ഒരു നിരൂപണം മാത്രമാകുന്നു.

ഇവിടെ ഇപ്പോൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതു, രാവണോൽഭവം, വിച്ഛിന്നാഭിഷേകം, സുഗ്രീവസഖ്യം, അംഗുലീയാങ്കം, ഉദ്യാനപ്രവേശം ഇങ്ങനെ അഞ്ചു കഥകളാണ്. ഇനി താടകാവധം, അഹല്യാമോക്ഷം, സീതാസ്വയംവരം, പരശുരാമവിജയം, ഖരവധം, ബാലിവധം, തോരണയുദ്ധം, ഈ കഥകളെ കൂടി വഴിയേ പ്ര

സിദ്ധീകരിപ്പാൻ തക്കവണ്ണം തയാറാകുന്നുണ്ട്. ഇവയിൽ ഇപ്പോൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്ന കഥകളിൽനിന്നു മാത്രമേ ഉദാഹരണങ്ങൾ ഉദ്ധരിക്കുന്നുള്ളു.

അവയിൽ ഓരോ കഥയിലും ഉത്തരോത്തരം ഗുണാധിക്യം കാണുന്നു. ദീൎഘദീൎഘങ്ങളായ സംസ്കൃതസമസ്തപദങ്ങളുടെ അന്ത്യത്തിൽ ഭാഷാപ്രത്യയം വച്ച് ഒന്നോ രണ്ടോ പദങ്ങൾ ചേൎത്തു പേരിനുമാത്രം ഭാഷയാക്കീട്ടുള്ള ശ്ലോകങ്ങളുടെ ആധിക്യം മുമ്പു മുമ്പുള്ള കഥകളിലാണു കൂടുതലായിക്കാണുന്നത്. ഗദ്യങ്ങളുടേയും മാതിരി ഇതു തന്നെയാണ്. രാവണോൽഭവത്തിൽ ഒരു ഭാഷാഗദ്യം മാത്രമേയുള്ളു. അതു സംസ്കൃതപ്രയോഗബാഹുല്യംകൊണ്ടു കേവലം സംസ്കൃതഗദ്യങ്ങളെക്കാൾ കഠിനമാണ്. വിച്ഛിന്നാഭിഷേകത്തിൽ "ഹര ഹര ശിവ ശിവ പുകഴരുതോൎത്താലഭിഷേകോത്സവ മഹിമ വിശേഷാൻ" എന്നാരംഭിക്കുന്നതും അതിദീൎഘവുമായ ഒരു നല്ല മലയാളഗദ്യമുള്ളത് ഏതു മലയാളിക്കും അൎത്ഥം ഗ്രഹിച്ചു സുഖിക്കാവുന്നതാണെന്നു മാത്രമല്ല, അതിൽ വാരിക്കോരി വഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഹാസ്യമയങ്ങളായ ഫലിതപ്രയോഗങ്ങളുടെ സന്ദൎഭൗചിത്യം ആലോചിച്ചാൽ കുഞ്ചൻനമ്പ്യാർ തുള്ളൽ കൈവിട്ടു മുഖം കമ്പിട്ടു "കൊച്ചിക്കു പോയങ്ങു തൊപ്പിയിട്ടീടണം" എന്നു തോന്നും. സുഗ്രീവസഖ്യത്തിലെ ഒന്നാം ഗദ്യത്തിൽ ലക്ഷ്മണനാൽ വിരൂപിതയായ ശൂൎപ്പണഖ "ഖരനും ദൂഷണനും ത്രിശിരാവും പടയോടുകൂടെച്ചെന്നു സരോഷം പടുതകലൎന്നൊരു രാമശരാഗ്നിജ്വാലാമാലയിലിയ്യാംപാററ പൊരിഞ്ഞ

കണ്ണാക്കെ വെന്തെരിയുന്നതു കണ്ടു ഭയം പൂണ്ടു, ഹാ ഹാ രാവണ! വീര! സഹോദര! പാലയ പാലയ നീയേ ശരണം” എന്നു മുറയിട്ടുകൊണ്ടു, ‘നാസാകുഹരത്തൂടേ ചാട്ടം ചോരകുടിച്ചു തുള്ളിച്ചു പുളച്ചും ചിലരെ നിണംകൊണ്ടൂത്തും തേച്ചും’ ‘ലങ്കാപുരിയിലേക്കു മണ്ടു’ന്നവിധം വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു വായിച്ചാൽ ബീഭത്സഭയാനകരസങ്ങളുടെ മൂൎത്തിയായ ആ ശൂൎപ്പണഖയെ ഏതു ധീരനും സ്വപ്നം കാണാതിരിക്കയില്ല. അതുപോലെത്തന്നെ രണ്ടാം ഗദ്യത്തിൽ മാരീചൻ മായാമൃഗരൂപം ധരിച്ച് ആശ്രമോപാന്തത്തിൽ കളിക്കുന്ന പ്രകാരങ്ങളേയും, അതുകണ്ടു കൌതുകാകൃഷ്ടയായ സീത, രാമനോട് അതിനെ പിടിച്ചുതരുവാനായി കെഞ്ചി അപേക്ഷിക്കുന്നപ്രകാരങ്ങളേയും വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കിയാൽ,

പൊന്നുമാനെവിടെ മന്നിതെങ്ങിതുകൾ
    ചിന്തിയാതശിതബുദ്ധിയാ-
കുന്ന രാമനുമുഴന്നുപോയിതൊരു
    പെണ്ണു ചൊന്ന മൊഴി കേൾക്കയാൽ
എന്നു ഞാനറിവെഴുന്നവൎക്കു പരി-
    ഹാസ്യനായിതു, കഴിഞ്ഞതോ-
ൎക്കുന്നതെന്തു, മതി തെററിടാഞ്ഞിലൊര-
    നൎത്ഥമാൎക്കുമുളവാകുമോ?

എന്നു ധീരോദാത്തനായ രാമനു പിന്നീടു പശ്ചാത്തപിപ്പാനിടവന്നതിൽ യാതൊരാശ്ചൎയ്യവും തോന്നുന്നതല്ല. മൂന്നാം ഗദ്യത്തിൽ രാവണൻ സീതയെ അപഹരിച്ചു തേരി

ലേററിപ്പോകുമ്പോൾ സീതയുടെ രോദനം കേട്ടു മാർഗ്ഗമദ്ധ്യത്തിൽവന്ന് എതിർക്കുന്ന ജടായുവിന്റെ പരാക്രമവും, നാലാം ഗദ്യത്തിൽ 'ജനകതനൂജാവിരഹദശയിൽ 'വിലപനശീല'നായി, അഹൎന്നിശം ഊണുമുറക്കവുമൊക്കെ മറന്നു. വനേഷു വനേഷു, ലതാസുലതാസു, ധരീഷു ധരീഷു, നദീഷു നദീഷു, നഗേഷു നഗേഷു, നടന്നുംനോക്കിയുമാൎത്തി പിണഞ്ഞു കരഞ്ഞുമെരിഞ്ഞും, കണ്ട ചരാചര ജാതികളോടു വിളിച്ചു വിളിച്ചുരുചോദ്യം ചെയ്തും, പരിഭവമേററു ചിന്തിച്ചിടയിൽ കോപംപൂണ്ടു കടക്കൺ നോക്കു ചുവന്നു മറിഞ്ഞും, ചാപമുഴിഞ്ഞു കുലച്ചു വലിച്ചും, ത്രിഭുവനമൊക്കെപ്പേടിപ്പിച്ചും,...ജനകതനൂജ'യെ അന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്ന രാമന്റെ വിപ്രലംഭത്തെ വിഭാവാനുഭാവസാത്വിക വ്യഭിചാരികളെക്കൊണ്ടു പരിപുഷ്ടവും സുവ്യക്തവുമാക്കിത്തീൎത്തിരിക്കുന്നതിൽനിന്നു വായനക്കാരുടെ ഹൃദയദ്രവീകരണവിഷയത്തിൽ കവിക്കുള്ള സാമൎത്ഥ്യാതിശയം അന്യാദൃശമായി വെളിപ്പെടുന്നു.

അംഗുലീയാങ്കത്തിലെ ആദ്യഗദ്യത്തിൽ 'ദയിതാവിരഹക്ലാന്ത'നായ രാമൻ മാല്യവാൻ പൎവ്വതത്തിൽ വസിക്കുമ്പോൾ പന്നഗഭീതനു വല്മീകാവാസക്രിയപോലെ വന്നുകൂടിയ വൎഷത്തു കോലാഹലത്തെ വൎണ്ണിക്കുന്നതിൽ കവി തന്റെ കൈവശത്തിലുണ്ടായിരുന്ന അലങ്കാരപ്പെട്ടിയെല്ലാം തുറന്നു കൊട്ടിയൊഴിച്ചിരിക്കുന്നു. സാമാന്യാധികദീൎഘമായ അതിലെ രണ്ടാം ഗദ്യത്തിൽ രഘൂത്തമനാജ്ഞാപിച്ചപ്രകാരം സീതാന്വേഷണത്തിനായി തെക്കൻ ദിക്കിലേക്കു പുറപ്പെട്ട 'ജാംബവദംഗദാനിലതനൂ

മൽപ്രമുഖ'ന്മാരായ വലീമുഖവീരന്മാർ, അവരുടെ ജാതിസ്വഭാവത്തേയും ശൌയ്യവീയ്യബലവേഗാദികളേയും പ്രകടിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു, 'കാടുകൾതോറും, നാടുകൾതോറും തടിനികൾ തോറും, ഗിരിമുകൾതോറും, മനുകുലമാലയെ നോക്കിനടന്നു ദക്ഷിണവാരിധി തീരം പ്രാപിച്ചപ്രകാരത്തെ വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതിൽ അന്യാദൃശമായ സ്വഭാവോക്തിചാതുയ്യത്തെ വിശദീകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

അതിൽത്തന്നെ മറെറാരു ഗദ്യത്തിൽ ഹനുമാൻ ഇന്ദ്രവജ്രാഹതനായി വീണപ്പോൾ, വായുഭഗവാൻ അപത്യനാശംകൊണ്ടു മടങ്ങിയടങ്ങി ഏതോ ഒരു ഗുഹയിൽ ഒളിച്ചിരുന്നതിനാൽ വായുസഞ്ചാരമില്ലാഞ്ഞിട്ടു മൂന്നുലോകത്തുമുള്ള സ്ഥാവരജംഗമങ്ങൾക്കൊക്കെ വന്നുകൂടിയ അവസ്ഥാന്തരം വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു വായിച്ചാൽ സഹൃദയന്മാരുടെ അവസ്ഥയും തത്തുല്യമായിത്തീരുന്നതാണ്. ആ പ്രബന്ധത്തിൽ ഒടുക്കത്തെ ഗദ്യം, ഹനുമാൻ അശോകോദ്യാനത്തിൽ ശിംശപാമൂലത്തിലിരിക്കുന്ന സീതാദേവിയെ കാണുന്ന ഘട്ടത്തെ വണ്ണിക്കുന്നതാണ്. ഇതു ശുദ്ധസംസ്കൃതമയമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു നല്ല സംസ്കൃതപണ്ഡിതന്മാക്കല്ലാതെ അതിൻെറ സാരസ്യം അനുഭവിപ്പാൻ പ്രയാസമാണ്. അതു ബാണഭട്ടൻെറ കാദംബരീഗ്രന്ഥത്തിൽ ചന്ദ്രാപീഡ രാജകുമാരൻ മഹാശ്വേതയേയും കാദംബരിയേയും കാണുന്ന ഘട്ടങ്ങളിലുള്ള ഗദ്യങ്ങളെ അതിശയിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നതിൽ യാതൊരതിശയോക്തിയുടെയും സ്പശമില്ല.

ഉദ്യാനപ്രവേശം പ്രബന്ധത്തിൽ ഒന്നാം ഗദ്യം രാവണൻ സീതയെ വശീകരിപ്പാനായിട്ട് അശോകോദ്യാനത്തിലേക്ക യാത്ര പുറപ്പെടുന്ന സമയം ഉണ്ടായ ചന്ദ്രോദയത്തെ പ്രിയാവിരഹാതുരന്മാരായവക്ക കാമോദ്ദീപകമാകുംവണ്ണം വണ്ണിക്കുന്നതാകുന്നു. 'പ്രാചീരമണീവദനംപോലെ, രജനീയോഷാമുകുരംപോലെ, ഐന്ദ്രീകനകത്തോട കണക്കെ, മദനപ്പെണ്ണിൻ താലി കണക്കെ, സുരതഗ്ഗരോരെഴുമാവണപോലെ, മന്മഥവരചിലെതിത്തു പിടിക്കും വെൺമുത്തുക്കുട തന്നെപ്പോലെ, മന്ദം മന്ദം പോന്നുദിയായ ശശാങ്കഃ' എന്നാരംഭിക്കുന്നു. അതു വായിച്ചാൽ ജിതേന്ദ്രിയന്മാരല്ലാത്ത ഏതു യുവാക്കന്മാക്കും മാന്മഥബാധ ഉദ്ദീപിക്കാതിരിക്കുന്നതല്ല. പിന്നത്തെ ഗദ്യം അഴകിയ രാവണൻെറ ഉദ്യാനത്തിലേക്കുള്ള എഴുന്നള്ളത്തിൻെറ വട്ടങ്ങളെ വണ്ണിക്കുന്നു. അതിൽ ത്രൈലോക്യവിജയിയായ രാക്ഷസചക്രവത്തി സമ്പാദിച്ചുവെച്ചിരിക്കുന്ന അപൂവ്വങ്ങളായ സംഭോഗസംഭാരങ്ങളുടെ സമൃദ്ധി മുഴുവൻ കവി, വായനക്കാരുടെ മുമ്പിൽ നിരത്തിവെയ്ക്കുന്നതിൽ കാണിച്ചിരിക്കുന്ന കല്പനാവൈഭവം, അരസികന്മാരെയുംകൂടി രസപ്രവാഹത്തിൽ നീന്തിക്കളിപ്പിക്കുന്നതാണ്. സാമദാനഭേദങ്ങളെക്കൊണ്ടും സീതാവശീകരണം അശക്യമാണെന്നു കണ്ടപ്പോൾ വിടമകുടമണിയായ രാവണൻ അഭിമാനം കൈവെടിഞ്ഞ്, 'കഴൽപ്പല്ലവം കൈതൊഴാം തമ്പിരാട്ടി! കുളുക്കെച്ചിരിച്ചൊന്നു നോക്കീട്ട്' എന്നിങ്ങിനെ കെഞ്ചിക്കേണ് അപേക്ഷിക്ക

ന്നതാണ് ഒടുക്കത്തെ ഗദ്യം. ഇതിൽനിന്നു തന്റെ ഒമ്പതു തലകളെയും താൻ തന്നെ അറുത്തു ഹോമിച്ചു സാക്ഷാൽ ത്രിപുരാന്തകനെ പ്രസാദിപ്പിച്ചു വരം വാങ്ങുകയും, അഷ്ടദിക്പാലന്മാരെയും ജയിച്ചു കീഴടക്കുകയും, കൈലാസപർവ്വതം പൊക്കിയെടുത്തു് അമ്മാനമാടുകയും ചെയ്ത ത്രൈലോക്യവീരനായ രാവണനു്, ആത്മസംയമനവും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹവും ചെയ്വാൻ സാധിക്കാതിരുന്നതിനാൽ അതുനിമിത്തം മേൽ വരുവാൻപോകുന്ന 'സർവ്വവിനാശം' എന്ന അവസ്ഥയെ വാക്കുകളെക്കൊണ്ടു പറയാതെ തന്നെ നമ്മുടെ ചമ്പൂകർത്താവു ലോകത്തെ പഠിപ്പിക്കുന്നു.

ഭാഷാകവികുഞ്ജരന്മാരുടെ ജന്മശത്രുവായ ഉദ്ദണ്ഡകേസരിയുടെ മദഗർജ്ജിതം മുഴുവൻ ഒരു ശ്ലോകത്തിലെ 'വചഃ പ്രസരം' കൊണ്ടു തന്നെ കളഞ്ഞു് അദ്ദേഹത്തിനു 'പുളകോദ്ഗമം' ഉണ്ടാക്കിയ പുനത്തിന്റെ പദ്യനിർമ്മാണപാടവത്തെ പ്രകടിപ്പാനൊരുങ്ങുന്നതാണെങ്കിൽ ഓരോ പ്രബന്ധത്തിലെയും പകുതിയിലധികം ഭാഗം ഇതിൽ പകർത്തേണ്ടിവരും. അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നതു 'കാണാൻപോണ പൂരം പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കുന്നതുപോലെ' വായനക്കാർക്കു ചർവ്വിതചർവ്വണത്തിനിടവരുത്തുന്നതാകയാൽ വൈരസ്യജനകമായിത്തീരുന്നതാണെന്നു വിചാരിച്ചു അധികം വിസ്തരിക്കുന്നില്ല.

൧. രാവണോത്ഭവത്തിൽ തപസ്സിനാരംഭിക്കുന്ന രാവണന്റെ സങ്കല്പം.

ഗൌരി സൌഭാഗ്യരാശേ! ജയജയ തൊഴുതേ-
    നമ്പിലെൻ തമ്പിരാനേ!
നേരേവന്നിങ്ങു തൃക്കാലിണയിലടിമപ്പെ-
    ട്ടീടുമസ്മാനനാഥാൻ
കാരുണ്യത്തോണിതന്മേലഴകൊടു കരയേ-
    റ്റി പ്രഭോ! കാംക്ഷിതാൎത്ഥ-
പ്പേരാം വാരാകരത്തിൻ മറുകരയിലണ-
    ക്കേണമേ! ഭക്തബന്ധോ!

സ്വൎഗ്ഗംഗാ ബാലചന്ദ്രാങ്കിത പുരിചിടയും
    തീപ്പൊരിപ്പോരു മൂന്നാം-
തൃക്കണ്ണും ഭോഗിവാൎകുണ്ഡലവുമരിയകാ-
    കോളവും കണ്ഠനാളേ
അഗ്രേ തൃക്കൈകൾ നാലും കമലഭവശിരോ-
    മാലയും മാറിലയ്യോ
മുഖ്യാഭോഗം പുലിത്തോലുടയുമിഹ പുല-
    മ്പേണമേ തമ്പിരാനേ!

വാമാലങ്കാരി വാമാംഗവുമണികുഴലും
    ദേവദൈത്യാവതംസം
മമ്മാ തൃക്കൈകളിൽ തങ്ങിന വരമഭയം
    മാൻകിശോരം കുഠാരം
വാൎമേവും പന്നഗേന്ദ്രാഭരണമമല ഭ-
    സ്മാംഗരാഗാഭിരാമം
പൂമെയ്യും പൂൎണ്ണശോഭം മമ മനസി പുല-
    മ്പേണമേ തമ്പിരാനേ!

ഇപ്രകാരം ധ്യാനിച്ചു പ്രാൎത്ഥിച്ചു പലവിധ യോഗചൎയ്യകളോടുകൂടി മഹായോഗികൾക്കും സുദുഷ്കരമായ തപസ്സു വളരെക്കാലം ചെയ്തിട്ടും പരമശിവൻ പ്രത്യക്ഷനാവാഞ്ഞതിനാൽ തന്റെ തലയറുത്തു ഹോമിക്കുവാനാരംഭിക്കുന്ന രാവണന്റെ തൽക്കാലസ്ഥിതിയെ വൎണ്ണിക്കുന്നു:—

വേണീബന്ധാൻ വലിച്ചങ്ങുടിതരസമിടം
കൈകൾകൊണ്ടാത്തമൂൎദ്ധ്-
ശ്രേണിം നേരാക്കി ദീപ്ത്യാസിഭിരിനിയ വലം
കൈത്തലൈരത്യുദാരം
താനേ തൻ കണ്ഠകാണ്ഡപ്രഹരണസമയേ
കൈവളർത്തു വിശേഷി-
ച്ചാറും പത്തു വക്ത്രങ്ങളുമിരുപതു ഹ-
സ്തങ്ങളും വീരമൌലേഃ.

പ്രൌഢാത്മാ കണ്ഠവാടിം ത്രുടിതഗളനസിരാ-
ബന്ധമാസ്കന്ധമൂലം
പാടേ ഛേദംവിധൌ വിസ്മയമഴകിതു ദ-
ക്ഷാരിയേ സാക്ഷിയുള്ള
വാടീലമ്മന്ദഹാസം, നതിഭണിതികൾ തേ-
ടീലഹോ ഗൽഗദത്വം
കോടീലച്ചില്ലിപോലും വദനദശകമേ-
കൈകമാസീൽ പ്രസന്നം.

ഇതിലെ രസസ്ഫൂത്തി നോക്കുക. അതിൽ തന്നെ നാല്പത്തൊന്നു മുതൽ നാല്പത്തെട്ടുവരെ പദ്യങ്ങളിൽ മിക്കതും കുമാരസംഭവം മുതലായ ഇതരഗ്രന്ഥങ്ങളിലെ ശ്ലോകങ്ങളുടെ വിശദതരമായ തൎജ്ജമയാകുന്നു. അതിനുമേൽ രാവണോപദ്രവത്താൽ 'ഭയപരവശരായങ്ങുമിങ്ങും കിടക്കുന്ന ഇന്ദ്രാദികൾ വിധിഗിരിശന്മാരൊടുംകൂടി' സാക്ഷാൽ മഹാവിഷ്ണുവിനോടു സങ്കടമുണൎത്തിക്കുവാനായി പാലാഴിതീരത്തണഞ്ഞപ്പോൾ,

ചക്രപാണിതിരുമാറിൽ വാണ തുളസീസുഗന്ധഭരവും മഹാ-
ലക്ഷ്മിതൻ കുളുൎമ്മുലയ്ക്കണിഞ്ഞ മൃഗനാഭിസൌരഭവുമാവഹൻ.
മുഗ്ദ്ധപാല്ക്കടൽതരംഗമാലയിലിറങ്ങിവന്ന മൃദു മാരുതൻ
തൽക്ഷണേന സുഖയാഞ്ചകാര സുരപുംഗവാനസുരപീഡിതാൻ.

എന്നു വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു് "ആനന്ദയാമാസദിവൌകസസ്താ—നാഘ്രാതശേഷോമുനിമണ്ഡലേന" എന്നിത്യാദിയായ ശ്രീകൃഷ്ണവിലാസകാവ്യശ്ലോകത്തിന്റെ അനുകരണമാണെങ്കിലും എത്ര ഹൃദയംഗമമായിരിക്കുന്നു?

ആരാൽ കാണായിതപ്പോളമരപരിഷദാമാൎത്തിയെച്ചെന്നു കാണും
നേരം തന്നേ ശമിപ്പിച്ചരുളുമൊരു മഹാപ്രാഭവത്തിൻ നിധാനം

പാരിരേഴം ഭരിപ്പാൻ പൂരികലതികയാ-
ക്ഷീണദീക്ഷം കനകം
കാരുണ്യത്തിന്നധീനേ ക്ഷണമഭിമത ക-
ല്പദ്രുമം പത്മനാഭം.

എന്നിത്യാദി പദ്യങ്ങളിൽ സ്തുതിക്കുന്ന മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ മാഹാത്മ്യാതിശയം സാധാരണ കവികൾക്കു വാഗ്വിഷയമാകുന്നതാണോ?

വ. വിഷ്ണുവിന്നാഭിഷേകം പ്രബന്ധത്തിൽ മൂന്നുമുതൽ ഇരുപത്തുനാലുവരെ പദ്യങ്ങൾകൊണ്ടു വിസ്തരിച്ചു പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന നവോഢാസംഭോഗവർണ്ണനം, കുമാരസംഭവം എട്ടാംസർഗ്ഗത്തെ പദംപ്രതി അനുകരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നതിനെക്കാൾ അതിശയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു പറയുന്നതായിരിക്കും അധികം ഉചിതമെന്നു തോന്നുന്നു. അതിൽ സാഹിത്യശാസ്ത്രങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുള്ള നായികാവസ്ഥകളെയും, വാത്സ്യായനതന്ത്രോക്തങ്ങളായ രതിശിക്ഷാരീതികളെയും സ്പഷ്ടമായി ഉദാഹരിക്കത്തക്കവണ്ണം പണ്ഡിതനായ കവി അനേകം പദ്യങ്ങളെ നിബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ കേരളീയകവികളിൽ ചിലർ ചെയ്യാറുള്ളതുപോലെ ആഭാസവും അസഭ്യവുമായ രതിവർണ്ണനത്തിന്റെ നിഴൽപോലും അതിൽ കാണ്മാനിടവരുത്തിട്ടുമില്ല.

ഇത്ഥമഞ്ചിതസുഖാനി മറുമയമക്-
വംശമണിപീഠവി-
ന്യസ്തമൌക്തികവതംസരത്നമതിനി-
സ്തുലാന്യനുബഭൂവിവാൻ

ഇത്ത്രിലോകവലയൈകസുന്ദരിയൊടങ്ങു
സീതയൊടു ചേൎന്നുകൊ-
ണ്ടുൾത്തെളിഞ്ഞു നിജ രാജധാനിയിൽ മണംക-
ലൎന്നു ശുശുഭേതരാം.

അങ്ങനെ അവർ സുഖമായിരിക്കുന്ന കാലത്തു വൃദ്ധനായ ദശരഥമഹാരാജാവു രാമനെ യുവരാജാവായി അഭിഷേകം ചെയ്യാൻ നിശ്ചയിച്ചു വട്ടംകൂട്ടി. അപ്പോൾ മന്ഥരാദൂഷിതാശയയായ കൈകേയി സ്വവശഗനും വൃദ്ധനുമായ ഭൎത്താവിനെ നിൎബ്ബന്ധിച്ച് അഭിഷേകം മുടക്കി രാമാദികളെ വനവാസത്തിനയയ്ക്കുന്ന സമയത്ത് അയോദ്ധ്യാവാസികൾക്കുണ്ടായ ശോകപാരവശ്യത്തെ കവി വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

തൽക്ഷണേന നിജ മാതൃദത്തമഴകോടു
വല്ക്കലയുഗം മുദാ
ലക്ഷ്മണാഗ്രജനുദഗ്രസതപനിധി ചാൎത്തി-
നോരു സമയാന്തരേ
ഒക്കെനീളെ മുറകൊണ്ടയോദ്ധ്യമുഴവൻ മു-
ഴങ്ങിയിതു, വാക്കുകൊ-
ണ്ടക്കഥാം ബത പുകഴ്ത്തുമാദികവയേ
നമോഽസ്തു കവിനാത്മനേ.

*   *   *   *

ദുഃഖംപൊറാഞ്ഞഥ വസിഷ്ഠമുനീന്ദ്രനപ്പോൾ
തൃക്കണ്ണടച്ചിതുടനശ്രുധരീപരീതം

അക്കോപ്പുതാൻ മഹിതരാമശശാങ്കതത്വ-
മുൾക്കൊണ്ടു കാണ്മതിനു കാരണമായ് ചമഞ്ഞു.

ഇങ്ങനെ 'കാനനയാത്ര മുതിൎന്നദശായാം പരമപതിവ്രതജനകതനൂജാ വേണമെന്നവരൊടു യാത്ര പറ'യുന്നതിനെ വിവരിക്കുന്ന രണ്ടു സംസ്കൃതശ്ലോകങ്ങൾ ശാകുന്തളം നാലാമങ്കത്തിൽ ശകുന്തളയുടെ യാത്രാപ്രസ്താവം മുഴുവൻ വായനക്കാരെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

രാമാദികൾ ഗംഗ കടന്നു വനപ്രദേശത്തിലെത്തുമ്പോൾ അവരെ കാണ്മാൻ വരുന്ന ശബരതരുണിമാരുടെ ചൎയയെ കവി ഒരു ശ്ലോകത്തിൽ എടുത്തു വച്ചിരിക്കുന്നതു് എത്ര നിപുണനായ ചിത്രകാരനെയും വിസ്മയിപ്പിക്കുന്നതാണു്. ഇതു "വ്യോമഗ്രാഹ്യസ്തനീഭിഃ ശബരയുവതിഭിഃ കൌതുകോദഞ്ചദക്ഷം കൃച്ഛ്രാദനായിയമാനഃ" എന്ന രാമായണചമ്പൂകാരന്റെ കുറിപ്പിനെ വലുതാക്കി എഴുതിയതാണെങ്കിലും എത്ര മനോഹരമായിരിക്കുന്നു.

ചേണേലും നൽപ്രവാളാംശുകമതിശിഥിലം
താങ്ങിയുംകൊണ്ടു പീന-
ശ്രോണീഭാരാദരാകമ്പിതകുചവിലുഠ-
ന്മഞ്ജുഗുഞ്ജാകലാപാഃ
സാനന്ദം വന്നൊരോരോ ശബരതരുണിമാർ
കൂട്ടമിട്ടാസ്വദിച്ചാ-
രേനം ഭൂലോകചന്ദ്രം കുതുകവിലസിതേ
കണ്ണിൽവച്ചൊട്ടുനേരം.

അതിനുശേഷം പഥികസ്ത്രീകൾ സീതയോടു ചെയ്യുന്ന സംഭാഷണങ്ങളും ഉപദേശങ്ങളും, സ്ത്രീകളുടെ സ്വഭാവത്തെ എത്ര ഹൃദയംഗമമാക്കിപ്പറഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നു അനുഭവാസികന്മാക്ക മാത്രമേ അറിഞ്ഞുകൂടു.

൧൨. സുഗ്രീവസഖ്യം പ്രബന്ധത്തിൽ ലക്ഷ്മണനാൽ വിരൂപിതയായ ശൂൎപ്പണഖ, ഖരവധാനന്തരം—'നിശാചരനഗരീ ഗോപുരമാൎഗ്ഗേ ചെന്നൊന്നലറിച്ചേൎന്നുതുകല്പക്കി ത്രിദശമഹാരിപു നിശിചരപെരുമാൾ ശൌൎയ്യക്കടു ദശഗ്രീവൻ താൻ തെളിവിലിരിക്കും മണിമയരംഗാങ്കണഭുവി ഗതപാ മൂക്കും മുലയും പ്രാഭൃതമാക്കി'—രാവണനോടു പഴിച്ചു പറയുന്ന രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങൾ നോക്കുക:—

സംഫുല്ലാഭോഗ! വല്ലേൻ പറവതിനിഹ ഞാൻ
 പെട്ടപാടിന്നിനിക്കി-
പ്പെൺചെങ്ങാതിക്ക പാൎക്കംപൊഴുതിലൊരുടയോർ
 പാരിലില്ലെന്നു വന്നു
ഡംഭം കാട്ടിബ്ഭവാനോ ദശമുഖ! മണിസിം-
 ഹാസനേ ചേൎന്നു മീശ-
ക്കൊമ്പും മെല്ലെത്തിരുത്തി പ്രഭുജനമുനിയു-
 ന്നിലൊരൊരോ വിശേഷാൻ.

ഉള്ളിൽ കിഞ്ചന നാണമില്ലയി ഭവാ-
 നോതാദൃശീം പശ്യമാം
തള്ളിത്തള്ളിവരുന്ന ശോണിതധരി-
 സമ്പൂൎണ്ണനാസാദരീം

കൊള്ളിക്കോ പുനരിന്നി നിൻ പടയുമൊ-
ട്ടൈശ്വര്യ്യവും ശൌര്യ്യവും
വെള്ളിക്കുന്നു പറിച്ചെടുത്തു പുകൾകൊ-
ണ്ടീടും പ്രഭാവങ്ങളും.

അതിനു രാവണന്റെ മറുപടി:—

പോരും പോരായ്മ വന്നെന്നൊടു പുരുഷമുണ-
ർന്നതാർ ചെയ്തതിപ്പാ-
രിരേഴിങ്കൽ കലർന്നുള്ളവരിലൊരുവനി-
പ്പാപകർമ്മം ദുരാത്മാ.
നേരേ ചൊല്ലിന്നതന്നേ പകരമതിനു വി-
ണ്ടീടുവാൻ ചന്ദ്രഹാസം
പോരായുന്നല്ലി ഐരാവതകരടഭിദാ-
പാടവോന്മേഷശാലി
ദേവേന്ദ്രൻ താനിതെങ്കിൽ കഥയ കഥയ പൌ-
ലോമിയെച്ചെന്നടിച്ചു-
പ്പൂവാർമൽക്കൊങ്കയും നാസികയുമരിവനൊ-
ന്നേറയും ചെയ്വനിന്നേ.
മോഹാലിന്നമ്മൊടേററിത്തൊഴിൽ തടവിയതി-
ന്നഗ്നിതാനെങ്കിലോ തൽ-
സ്വാഹാദേവിപ്രസംഗം ജഗതി വടുവരു-
ത്തീടുവൻ ശുദ്ധശുദ്ധം"
കാലനിന്നിതു പിണച്ചതെങ്കിലോ
ശൂലമേററവനുരസ്ഥലാന്തരേ.

ബാലനെന്നൊട്ട പടസ്സൂണഞ്ഞ നാം
ചീളിപെട്ടത്തു മറന്നുപോയിതോ?
വാസ്സൂന്നപുഷ്പകവിമാനവരം നമുക്കി–
ഞാസ്സ്യോണ്ടമൂലമിളകിടിനാ വൈരശാലി,
സൌഖ്യം കെട്ടത്തതൊരു വൈശ്രവണോടയ
(മെങ്കിൽ
ഭൈക്ഷം പിടിസ്സുമവനിന്നിയടങ്ങുമോ നാം?

ഇങ്ങനെ രാവണന്റെ ആത്മപ്രശംസാപൂവ്വമായ പ്രതിജ്ഞ കേട്ടപ്പോൾ ശൂപ്പ്ണഖ പറയുന്നു.

കേട്ടാലും പുനരെങ്കിൽ നീ തവ ഗിരാ
ലോകേഷ്യ കണ്ടാലുടൻ
കേട്ടാലും താമായ കാന്തനെ വരി–
പ്പാൻ ഞാൻ നടക്കും വിധൌ
ആരെയ്യൌ ബാണധാരിണൌ കൊട്ടവനോ
കണ്ടിടിനേൻ പൂരുഷ–
ശ്രേഷ്ഠൌ കൌചനാ രാമലക്ഷ്മണതയാ
ഭേധാ സ്ഥിതൌ മന്മഥൌ.

ത്രൈലോക്യത്തിലൊരോതരം തരുണരെ
ക്കണ്ടേനൊരുത്തനുമേ
മാലാറിപ്പതിനുള്ള ഭംഗിതികയെ
ക്കണ്ടില കൊണ്ടില ഞാൻ,
തൌ ലോകോത്തരകാന്തികന്ദളമിള–
ന്നോത്രോത്സവൌ കണ്ടുടൻ

ചേലേന്തുന്ന നിലാവിലിന്ദുശിലപോ
ലേ ചൊററലിഞ്ഞീടിനോൻ
വിണ്ണോരല്ല, മുനീന്ദ്രരല്ല, ദനുജ-
ന്മാരല്ല, യക്ഷൗഘമ-
ല്ലന്യേ കിന്നരനാഗകിമ്പുരുഷസി-
ദ്ധന്മാരുമല്ലാരുമേ
അന്യായം മയി ചെയ്തതൊട്ടുമനുക-
മ്പാശൂന്യചിത്തസ്ഥയോ-
രുന്നമ്രഭ്രൂതി ലക്ഷ്മണൻ കരതലേ
പോർവാളുമാലോലയൻ.

ധന്യാ തയോരരികിലുണ്ടിരുൾകൊണ്ടൽമദ്ധ്യ
മിന്നുന്ന മിന്നലൊടു നേരിടുമംഗരേഖാ,
തന്വംഗി കാഞ്ചന വിലോചനവിഭ്രമശ്രീ-
സന്നാഹവഞ്ചിതജഗത്ത്രയധൈര്യസാരാ.

പൂവിൽപ്പെണ്ണിനുമില്ല താദൃശമഹോ
ലാവണ്യമെല്ലാരുമ-
ദ്ദേവസ്ത്രീകളവൾക്കു താളിപിഴിവാൻ
പോലും തരം പോരുമോ?
വേർവാച്ചീടിന വിശ്വമംഗജനുമോ-
നഞ്ഞമ്പുമായന്തികേ
കാവൽക്കാരനസൌ തദീയകൃപയാ
വെല്ലുന്നിത്തുവീതലം.

നിർമ്മര്യാദങ്ങളമ്മാണികളിരുവരുമായ്-
ച്ചെയ്തതെല്ലാം പൊറുക്കാം

കൎമ്മം പോന്നീടിലോ ചെററതിന്നു പകരവും
        വീണ്ടുകൊള്ളാമൊരുന്നാൾ.
ധമ്മില്ലംകൊണ്ടു മെല്ലെപ്പിഹിതവദന,മ-
        ന്ദാ തദാനീം ചിരിച്ചാ-
ളമ്മല്ലാർവേണി, ചൊല്ലാമിതു മനസിപൊററാ-
        യ്യുന്നിതെല്ലായിലും മേ.

“കയ്യൂക്കിൻ വായ്പുകൊണ്ടാകലിതഗിരിവരോ
        രാവണോ നാമ ധീമാൻ
പൊയ്യല്ലെങ്ങൾക്കിതിന്നുണ്ടുരപെറുമുടയോ”—
        രെന്നു ഞാൻ ചൊന്നനേരം.
“കെയ്യൻ താൻ വന്നെതിൎക്കിൽചെറുമനെവിരവിൽ
        പ്പൂഴികപ്പിപ്പ”നെന്നായ്.
കയ്യുംകൊട്ടിച്ചിരിച്ചാനരാജ, നതു പൊററാ-
        യ്യുന്നിതെല്ലായിലും മേ.

ഒച്ചകൊള്ളുമഭിമാനിയെങ്കിൽ നീ
തച്ചുകൊന്നു തരികന്നരാധമെ.
ഇച്ഛയുണ്ടു മമ തിന്മതിന്നിളം-
പച്ചമാംസമനയോരനാദരം.
കണ്ടിവെന്നകഴലാളെ നീ ബലാൽ
കൊണ്ടുപോന്നു കളയേണമഞ്ജസാ.
ഇണ്ടൽ തീരുവതുമല്ല, കണ്ണുനീർ
കണ്ടൊഴിഞ്ഞു മമ തന്മുഖാംബുജേ.

ഇങ്ങനെ സോദരിപ്രേരിതനായ രാവണൻ സീത

ഹരണത്തിനുള്ള ഉപായം ആലോചിച്ചു, മാരീചന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നു തന്റെ ആഗമനപ്രയോജനം പറഞ്ഞപ്പോൾ മാരീചൻ പറഞ്ഞമറുപടി കേട്ടു, രജനീചരപരിവൃഢൻ.

"കോപം കലൎന്നിട ചുവന്നു മറിഞ്ഞനേത്ര-
വ്യാപാരവേപിതചരാചര"മാകുംവൎണ്ണം പറയുന്നതാണിതു്.

എന്നേ ഭോഷാ! മനുഷ്യപ്പുഴുവിനെ നിതരാം
പേടിയുണ്ടോ ഭവാനൊ-
ട്ടിന്നിശ്ശൌൎയ്യം നടിച്ചീടിന നിശിചരവം-
ശത്തിലല്ലേ പിറന്നു?
വിണ്ണോർനാഥൻ തൊഴും നമ്മെയുമഴകിതു നീ
പിന്നെ നിന്നെക്കണക്കെ
ത്തന്നേ കല്പിച്ചു ജല്പിച്ചതു, ജളജനമൂ-
ൎദ്ധാഭിഷിക്തോഽസി പാർമേൽ.

ത്രൈലോക്യേ സൌരഭംകൊണ്ടുരപെരുകിന പി-
നാപദാനക്കലമ്പൻ-
മാലാജാലങ്ങൾ തൂക്കും നിശിചരപെരുമാൾ
ഞാനിരിക്കേ വിശങ്കം.
നീലാളിക്കുന്നതെന്തങ്ങൊരു മനുജശിശും
വാനരത്തിൻ കിശോരം
പോലേ പേടിച്ചു രാഷ്ട്രാദപി പിഴകി വനാ-
ന്തത്തെവന്നാശ്രയന്തം.

ഇങ്ങനെ മരീചരാവണന്മാരുടെ ഉക്തിപ്രത്യുക്തി

കൾ മുഴുവൻ ഉദ്ധരിച്ച് ഈ പ്രസ്താവനയെത്തന്നെ ഒരു ചമ്പുകാവ്യമാക്കുന്നില്ല; ഇനി ജടായുവും രാവണനും തമ്മിലുള്ള സംഭാഷണത്തിൽ ഇതിലും രസോദ്രിക്തങ്ങളായ പദ്യങ്ങൾ വളരെയുണ്ട്. ശ്രീരാമൻ മാരീചവധം കഴിഞ്ഞ് ആശ്രമത്തിൽ മടങ്ങി വന്നപ്പോൾ സീതയെ കാണാഞ്ഞു ശോകാതുരനായിട്ടു നേരെ കാണുന്ന പക്ഷിമൃഗാദികളോടും വൃക്ഷലതാദികളോടും സീതാവൃത്താന്തം ചോദിക്കുന്ന ഭാഗം ശോകരസം തുളുമ്പുന്ന ശ്ലോകങ്ങളെക്കൊണ്ടു വായനക്കാരെ കരയിക്കാതിരിക്കുന്നതല്ല. രാമലക്ഷ്മണന്മാർ ഇങ്ങനെ സീതാന്വേഷണം ചെയ്തു സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ "മൈഥിലീപക്ഷപാതം നിമിത്തം പക്ഷപാതം" സംഭവിച്ച് ആസന്നമൃത്യുവായിക്കിടക്കുന്ന ജടായുവിനെക്കണ്ടു സീതാവൃത്താന്തം അറിയുകയും ഭക്തവത്സലനായ ഭഗവാൻ "താനേ തൃക്കൈത്തലംകൊണ്ടെണ്ണച്ചിറകുതലോടിത്തലോടി"ക്കൊണ്ടിരിക്കവേ ആപ്പക്ഷിസാർവ്വഭൌമൻ "വാനോർ നാട്ടിന്നു താണീടിന കനകവിമാനം കരേറു"കയും ചെയ്യുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ ജടായുവിനോടു ശ്രീരാമൻ പറയുന്നതായ ഒരു പദ്യമാണു താഴെച്ചേർക്കുന്നത്. അതിൻെറമൂലം ഒരു സംസ്കൃതപദ്യമാണ്. അതും ചമ്പുകാരൻ ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതു രണ്ടും നോക്കിയാൽ ഈക്കവിയുടെ പരാവർത്തനപാണ്ഡിത്യം സ്പഷ്ടമാകും.

മൂലം.

താത! ത്വം നിജതേജസൈവ ഗമിതഃ
സ്വർഗ്ഗം നനു സ്വസ്ഥിതേ

ബ്യൂമസ്തോവധിമാം വധൂഹൃതികഥാം
　　മാഭ്രാതുരഗ്രേ കൃഥാഃ
രാമോऽഹം യദി കൈശ്ചിദേവ ദിവസൈ—
　　ർവ്രീളാനമൽകന്ധരഃ
സാർദ്ധം ബന്ധുജനൈശ്ച സേന്ദ്രവിജയീ
　　വക്താസ്വയം രാവണഃ

ഭാഷാ

സ്വർല്ലോകത്തിന്നു യാത്രാ സ്വയമുദയവതി
　　താത! തേ സ്വസ്തി ഭൂയാൽ.
ചൊല്ലേണ്ടാ നീ വധൂടീഹൃതികഥ ജനക-
　　സ്യാന്തികേ ചെന്നിരുന്നാൽ.
ചൊല്ലാം ഞാൻ രാമനെങ്കിൽ കതിപയദിവസൈ
　　രാവണൻ വന്നു താനേ
ചൊല്ലും മന്ദാക്ഷശാലി തലകളെ നമയ-
　　ന്നാന്ദിതോ ബന്ധുജാലൈഃ

൮ —അംഗുലിയാങ്കം പ്രബന്ധത്തിന്റെ ആരംഭം:—
സുഗ്രീവാ!കാണിതഗ്രേ ദിശിദിശിവളരു-
　　ന്നോരു കാർക്കാലഘോഷം
മൽകാന്താന്വേഷണത്തിന്നിതു ബത! വിഷമം
　　കാലമാലോകയേഥാഃ
കിഷ്കിന്ധായാമിരുന്നാലൊളമിതിനവധിം
　　പാർക്കനീ ഞാനുമെന്നാ-
ലിക്കാലത്തെക്കഴിച്ചീടുവനിഹ മഹിതേ
　　മാല്യവാന്തന്നുപാന്തേ.

എന്നുള്ള നിശ്ചയത്തോടു കൂടിയാണ്. ഇതിൽ,

ഇത്ഥം നാനാപ്രകാരം വനഭുവികലിതോ-
ന്മാദവേഗം പറഞ്ഞും
പ്രത്യക്ഷം കണ്ണുനീർവാർത്തവശധൃതികര-
ഞ്ഞും പിണഞ്ഞും വിമോഹം
മദ്ധ്യേ സൌമിത്രി ചെന്നങ്ങതിമൃദുവചനൈ-
രാശ്വസിപ്പിച്ചു മുച്ചൈ-
രുൽത്താപം പൂണ്ടുമദ്ധ്യേ രഘുവരവിരഹാ-
തങ്കമെന്തൊന്നു ചൊൽവൂ.

എന്നുവരെയുള്ള ഭാഗത്തിൽ സീതാ വിരഹാതുരനായ രാമൻെറ അവസ്ഥയെ ഗദ്യപദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു 'വിക്രമോർവ്വശിയം' നാലാമങ്കത്തിൻെറ പകപ്പുപോലെയാണെങ്കിലും സാരസ്യംകൊണ്ടു വളരെ പുരകിയിരിക്കുന്നു. അതു കഴിഞ്ഞിട്ടു 'സേതുബന്ധം' എന്ന കാവ്യത്തിൽ നിന്നെടുത്തു ചേർത്തിരിക്കുന്ന മൂന്നു പ്രാകൃതപദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടും,

തെളിഞ്ഞു ദിക്പാളി സരസികളിലംഭോരുഹകുലം
വിരിഞ്ഞു പൂന്തേനിൽ കൊതിയോടു-
മലഞ്ഞു മധുകരം,
കറഞ്ഞു മേഘച്ചാർത്തധിഗഗ-
നമേററം തെളിമകൊ-
ണ്ടണിഞ്ഞു ചന്ദ്രാർക്കൌ ശിവ ശിവ!
ശരൽക്കാലമഹിമാ.

എന്നൊരു ഭാഷാശ്ലോകംകൊണ്ടും ശരദാഗമം വർണ്ണിക്കുന്നു. അനന്തരം സുഗ്രീവാജ്ഞാകാരന്മാരായ ജാംബവദംഗദഹനൂമൽപ്രമുഖന്മാരായ വാനരപുംഗവന്മാർ സീതാന്വേഷണം ചെയ്തു ദക്ഷിണസമുദ്രതീരത്തിൽ ചെന്നു, സമ്പാതിവാക്യത്താൽ അംഭോധിമധ്യത്തിലുള്ള ലങ്കാനഗരിയിലാണു സീതാവാസമെന്നറിഞ്ഞു സമുദ്രലംഘനം ചെയ്വാൻ സമൎത്ഥന്മാരായ സമയം അവരിൽ ആരും അതിനു ശക്തന്മാരല്ലെന്നു കണ്ടു, പൂൎവ്വകഥാപ്രസംഗത്തോടെ—

കൊണ്ടാടിക്കൊണ്ടിവണ്ണം ബുധജനമകുടം
ജാംബവാൻ ചൊന്നവാചാ.
കണ്ഠോത്ഥമന്ദ്രം കളഞ്ഞാഞ്ചിതരുചി ഹനുമ-
ദ്വക്ത്രപത്മം ചകാശേ
പണ്ടേതിൽ പത്തിരട്ടിച്ചുടിതമൊരുബലാ-
ധിക്യ,മയ്യാ മഴക്കാർ
കൊണ്ടുണ്ടാം മൂടൽ നീങ്ങും പൊഴുതു പുകഴ്പെടും
ഭാനുമാനെന്നപോലെ.
ഉത്സാഹം കൺമിഴിച്ചു, മുറുവലൊളി തുട
ൎന്നു, ഭുജാവിസ്മൃതച്ചെ-
ത്ഥാനം ചെയ്തിതയ്യാ, വിനയമതിർകട-
ന്നാഭിരാമ്യം വളൎന്നു
ബുദ്ധ്യുന്മേഷം തഴച്ചു, ചെറുതുകളികളി-
പ്പാനൊരമ്പെട്ടെഴുന്നു,
ചിത്രം ചിത്രം തദാനീം വിജിതഖഗവരം
വേഗസാരം തദീയം.

എന്നുള്ള ഹനൂമൽപ്രഭാവവൎണ്ണനയും, അതിനെ തു ടൎന്നു്,

അഥജാംബവതോ വിനമ്യപാദൌ
തദനുജ്ഞാവതംസിതോത്തമാംഗഃ.
സരിതാം കമിതുൎവ്വിലംഘനായ
ത്വരമാണാം മതിമാദധേ ഹനൂമാൻ.

കിഷ്കിന്ധായുവരാജനോടൊരു നിയോ
ഗം പൂണ്ടുടൻ നീലനോ-
ടഗ്രേ യാത്ര പറഞ്ഞു വാനരഗണം
നോക്കിച്ചിരിച്ചങ്ങിനെ.
രക്ഷോവംശദവാഗ്നി പിന്നെ ഹനുമാൻ
മങ്ങാ മഹേന്ദ്രാചലേ
ലക്ഷ്മീവാനുദയാദ്രിമേൽ ദിനകരൻ
പോലേ കരേറീടിനാൻ.

ചാരു കൈതൊഴുതതന്ദ്രമഞ്ജനാ-
മാരുതൌ സപിതരൌ മഹാമനാഃ.
പാരിലുള്ള ജനമാശു കേൾക്കുമാ-
റാരുവന്നിതി ജഗാദ മാരുതിഃ.
“രക്ഷോനാഥേന നീതാം ജനകകുലശിഖാ-
മാലികാം കണ്ടുപോയ്ച്ചെ-
ന്നഗ്രേ ശ്രീരാമദേവൻതിരുവടിയൊടുണ-
ൎത്തിടുവാൻ തദ്വിശേഷം
ഉഗ്രാകാരം കടപ്പാനുദധിമിത തുട-
ങ്ങുന്നിതിഞ്ഞാൻ വിനമ്രേ

സുഗ്രീവാജ്ഞാവതംസപ്പൂതുമലർമണവും
ചേർത്തുകൊണ്ടുത്തമാംഗേ.

ഇപ്രകാരം ഉച്ചത്തിൽ പ്രതിജ്ഞയും,

കോസലേന്ദ്രതനയാ സുവർണ്ണലതമേല്ല-
ലാവിന പയോധര-
സ്ഫീതമഞ്ജരിയിൽനിന്നു പാൽമധുനുകർന്നു
മത്തമധുപായിതം
വാസിതം ജനകനന്ദനാസ്തനവിലേപ
മേളനവശാന്നമ
പ്രാദുരസ്തു മതിമപ്പുണേ മരണരോഗ
ഹാരിപര! മൌഷധം. (ദൈവതം)
കാന്തിടഞ്ഞ മിഴിതന്നിൽനിന്നു വഴിയുന്ന
സാന്ദ്രകരുണാമൃതാം-
ഭോധിതൻ നടുവിൽ വാങ്മയം മധുപമിണ്ണേ-
ഴും തിരുമുഖാംബുജം.
കാതലേറുമൊരു ധരതാമണിനികേത
നാം ദശരഥപ്രിയം
പ്രാദുരസ്തു മതിമപ്പുണേ മരണരോഗ-
ഹാരിപരമൌഷധം.

ഇങ്ങനെ ഒരു പ്രാർത്ഥനാസപ്തകവും കഴിച്ചിട്ടു, പ്ലവനകർമ്മത്തിൽ ഉദ്യുതനായ ഹനൂമാന്റെ അവസ്ഥയെ വർണ്ണിക്കുന്നു.

ഇത്ഥം വാദി ഹനൂമാൻ മറുകര പിടിപെ-
ട്ടോരു ദ്രഷ്ട്യാ നിതാന്തം
പൃഥ്വീമംഭോധിവേലാം ധൃതിനിധി സഹസാ
നീളെയൊന്നാലുലോകേ

അത്യന്തം നീലമേതന്മിഴിറിഴൽ വരുവാൻ
പാർത്തിരിക്കുന്ന സേതു-
പ്രസ്താവത്തിന്നുമുമ്പേ പൊലിമയൊടൊരുന്തു-
ലിട്ടുപോലേ ചമഞ്ഞു.

കാണെക്കാണെ വളൎന്നിതക്കപിവൃഷാ
പശ്യൻ ദിശം ദക്ഷിണാം
ഭാനുമണ്ഡലമുടിച്ചുവണ്ണമിളകി
തസ്യാവലോകങ്ങളും.
മാനപ്രോത്തുടമുന്നതം ഹനുമതോ
വാലാഗ്രലീലായിതം
മാനത്തമ്പെഴുമുമ്പർവാപി തിരത-
ല്ലംവണ്ണമാന്ദോളിതം.

ഗാഢം മുൻകൈ പതിച്ചുജ്ജലധി മറുകരെ
ച്ചാടുവാൻ മൎക്കടാനാം
പ്രൌഢൻ താഴേപതിഞ്ഞമ്പൊടു ചുവടുമുറ-
ച്ചുന്നിനിന്നോരുനേരം
പാടേ താങ്ങീടവല്ലാഞ്ഞഗവുമവനിയും
ദിഗ്ഗജൌഘങ്ങളും വാർ-
ത്തേടും നാഗേന്ദ്രനും നൽക്കമഠപരിവൃഢൻ
താനുമൊന്നങ്ങമന്തു.

സമുദ്രലംഘനംചെയ്ത ഹനുമാൻ ലങ്കാനഗരിയുടെ ഉത്തരഗോപുരത്തിലിറങ്ങി 'തന്ദ്രാകൃതതനു'വായിട്ടു സൂര്യാസ്തമയവും കാത്തിരിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടായ അ

ന്ധകാരത്തിന്റെ വ്യാപ്തിയേയും വഴിയേ സംഭവിച്ച ചന്ദ്രോദയത്തേയും വൎണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

കാളികായകല്ലായകാളിയകളി-
ന്ദാപത്യകസ്തൂരികാ-
കാന്താകാന്തളകാളികാകരിഘടാ
കാലാദി കണ്ഠോപമൈഃ
സാന്ദ്രൈഃ സന്തമസൈസ്സമം സമുദിതാ
സ്സന്ധ്യാവസാനേ തത
സ്താരാശ്ചാപി സമന്തതഃ സ്ഫുടതരം
ബഭ്രാജുരഭ്രാജിരേ.

അന്നേരം മന്ദമന്ദം വിരഹികളിൽനിലാ-
വായ മാലേയപങ്കം
സ്യന്ദം കൊണ്ടൊന്നൊക്കെ വെളിച്ചോടെതെളിമ ദിശാ
യോഷിതാമാദധാനം.
മിന്നും പ്രാചീവധൂടീകഴകിലുടനണി-
ഞ്ഞൊരു പൊന്താലിപോലെ
നന്നായ് മേളം കലൎന്നൊന്ദവമുദയഗിരൗ
മണ്ഡലം പ്രാദുരാസീൽ

അസ്സമയത്തു ഹനൂമാൻ,—

എന്നീവണ്ണം നടന്നങ്ങവിടെയവിടെയാ-
രാഞ്ഞുനോക്കും ദശായാം
മിന്നും പ്രത്യഗ്രരത്നദ്യുതികബളിതദി-
ങ്മണ്ഡലം കണ്ടകാണ്ഡ

ധന്യശ്രീ വിശദപങ്കേരുഹമുഖമതി ല-
    ങ്കേശ്വരൻ താനിരിക്കും
പൊന്നിൻ പ്രാസാദമഗ്രേ തെളിവിനൊടു കരേ-
    റീടിനാനുദ്ധധൈര്യം.

ആരാഞ്ഞു മൈഥിലസുതാം ദശകണ്ഠഗേഹേ
ശ്രീരാമദൂതനഥ വശ്യമനോരഥോഽസൌ.
നേരേ നിശാകലമിറങ്ങി ബഹുദ്രുമാഢ്യാ-
മാരാമഭൂമിമതിസൌരഭിണീം ജഗാഹേ.

രമ്യാം കാഞ്ചനകാഞ്ചനീമയമുപാ-
    ശ്രിതേശാ മഹാശിംശപാം
തന്മൂലേ രഘുനാഥധർമ്മഗൃഹിണീം
    കണ്ടാനകന്നാദരം
ജന്മാതങ്കരമായ ചിത്രസകലാം
    സൌഷുപ്തമൂലേ പരാം
നിർമ്മായാമൃതരൂപിണീം മുനിവരൻ
    കാണുന്നപോലേ തദാ.

ഇനി അഞ്ചു ശ്ലോകംകൊണ്ടു സീതാദേവിയുടെ തല്ക്കാലാവസ്ഥയെ വർണ്ണിക്കുന്നതുകൂടി ഇവിടെ പകർത്തേണ്ടതാണെങ്കിലും വിസ്തരഭയത്താൽ അങ്ങനെ ചെയ്യുന്നില്ല.

൭. ഉദ്യാനപ്രവേശം. ഇതു് 'ആശ്ചര്യചൂഡാമണി' നാടകത്തിൽ 'അശോകവനികാങ്കം' എന്ന അഞ്ചാമങ്ക

ത്തെ ചാക്യാന്മാർ അഭിനയിക്കുന്ന രീതിയിൽ വിസ്തരിച്ച് ഒരു പ്രബന്ധമാക്കിയിരിക്കുന്നതാണ്.

വൈദേഹീം നിറമാന്നശോകവനികാ-
മധ്യേ നിധായസ്മരോ-
ന്മാദീ രാക്ഷസചക്രവർത്തി സഹസാ
സമ്പ്രാപ്യ ശയ്യാഗൃഹം
ജാതാനന്ദമണഞ്ഞെഴിഞ്ഞനുസരി-
പ്പാനെന്തുപായം നമു-
ക്കേതേനം പുനരെന്നു സന്തതമസൌ
ചിന്തിച്ചിരുന്നീടിനാൻ.

എന്നാരംഭിച്ച്,

ലങ്കാധീശൻ തദാനീം പലപരിചു നിരൂ-
പിച്ചുകണ്ടേർത്ഥരാത്രേ
ശൃംഗാരക്കോപ്പു വാച്ചിച്ചിനിയ ജനകജാ-
സന്നിധൌ ചെന്നശങ്കം
സംഗംചേർക്കുന്ന നാനാവിധമധുരവചോ-
വൈഭവൈരാശപാസിപ്പി-
ച്ചംഗീകർത്തവ്യമിന്നേ പുനരിതി സുദൃഢം
കല്പയാമാസ ഗൂഢം.

ഇങ്ങനെ നിശ്ചയിച്ചുറച്ച്, അതിനു വേണ്ടുന്ന ഒരുക്കങ്ങളോടുകൂടി പുറപ്പെട്ട്,

ആലോലാകൃതി രാക്ഷസാധിപതിതാൻ
        ഗൂഢോദരേ ശിംശപാ-
മൂലേ ചെന്നു മനോഭവന്നു മനസാ
        നേന്നാശ്രു മാരോത്സവം.
നീലാംഭോദച്ഛായോപമോ വെറുനില-
        ത്താമ്മാറുനിശ്ശങ്കമാ-
യോലക്കത്തിൽ വിദേഹരാജതനയാം
        മുന്നിട്ടിരുന്നിടിനാൻ.

അപ്പോഴം—

സീതാ, നീലപ്പനംവൃക്കലയൊടെതിരിടും
        കൈശികേ ഗാത്രവല്ലീ-
മാതാഗ്ര്രാംമൂടി പാടീടിന കരതളിർകൊ-
        ണ്ടാനനം ഛാദയന്തി
നാഥം ചേതോഭിരാമം ദശരഥതനയം
        ഭാവയന്തി വിഭിന്നാ-
സ്വേദാർദ്രാകുഞ്ചിതാംഗീ സഭയമുടനിരു-
        ന്നീടിനാളൂഢഖേദം.

അന്നേരം ചുററുമുററായമരപുരചകോ-
        രാക്ഷിമാരഞ്ചുമിഞ്ചും
നിന്നു കൺകൊണ്ടു സീതാമിടയിടെ വടിവോ-
        ടാശ്വസിപ്പിച്ചു ദൂരേ

പൊന്നുംതളിക്കിലാമ്മാറതിസുരഭിലമാ-
ർപ്പിച്ച താംബൂലമവൈ്യ
ഖിന്നാത്മാ കാൎയ്യയുംവച്ചസകലപദനി-
ഷ്യന്ദിനീം വാചമൂചേ.

ത്രൈലോക്യസുന്ദരി! മനോഭവവിഭ്രമാലേ!
നീലാരവിന്ദമിഴി! നിൎമ്മലഗാത്രരേഖേ!
ലീലാനിധേ! സ്വാതകൈരവ ചന്ദ്രികേ! നീ
മാലാൎന്നു തിൎത്തതാം വിദേഹസുതേ! മദീയം.

എന്നിത്യാദിയായി,

ദശഗ്രീവൻ ഭ്രാന്ത്യാ പലവഴി പറഞ്ഞോരളവഥൊ
വശം കെട്ടത്യന്തം തളിമിഴി നിൎണ്ണീയമനാസാ
കചാഗ്രൈരാച്ഛാദ്യ പ്രകൃതിമധുരം വക്ത്രകമലം
വചോ മന്ദം മന്ദം ജനകതനയാ വ്യാഹരദിദം.

നിനക്കു ജീവിക്കയിലുണ്ടൊരാശ
മനസ്സിലെങ്കിൽ കഴിവുണ്ടിദാനീം
അനൎത്ഥമില്ലെന്നെയെടുത്തു നേരേ
വനത്തിലാക്കിത്തൊഴു രാമചന്ദ്രം

ചൊല്ലേണം നല്ലതെല്ലോരോടു മിനിവിരവോ-
ടെന്നെയും കൊണ്ടുമെല്ലേ
ച്ചെല്ലു വല്ലായ്ക ചൊല്ലു ചരണതളിരട-
ത്താംപ്രകാരം വണങ്ങൂ
കല്യാണാവാസമപ്പോളയി മമ കമിതാ
രാമഭദ്രോ ദയാൎദ്രൈ-

ഉല്ലോലൈലെ ദൃഷ്ടിപാതൈ രഭയമരുളുമി-
ല്ലേതുമേ സംശയം മേ

ഇങ്ങനെ സീതാവാക്യം കേട്ടപ്പോൾ രാവണൻ, ഭേദോപായം പ്രയോഗിക്കുന്നതു നോക്കുക:—

രാമൻ പാർത്താൽ മനുഷ്യപ്പുഴു, രജനിചരാ-
ധീശ്വരൻ ഞാൻ, കൊടുങ്കാ-
ടാവാസസ്ഥാനമോർത്താലവനാഴകിയല-
ങ്കാപുരി മാദൃശാനാം.

സാമാന്യം തുയ്യപൂമ്പട്ടുകളുടുപുടവ-
ച്ചാർത്ത, വന്നങ്ങുടുപ്പാൻ
പാർമേൽ പാരുഷ്യമേലും മരവുരി, ദയിതേ!
ഞങ്ങളിൽ കാണുകഭേദം

ശ്രീകൈലാസേ, സുമേരൗ, സുരമിഥുനമനോ-
നന്ദനേ നന്ദനേ, ഭൂ-
ലോകേ, പാതാളലോകങ്ങളി, ലുദയഗിരൗ,
ചന്ദ്രനോദ്യാനമാർഗ്ഗേ.

ആകാശേ, ദുഗ്ദ്ധസിന്ധൗ, ഹിമശിഖരിതടേ,
ഞാനുമായ്ക്കേളി ചെയ്യാ-
മേകാന്തേ ഹന്ത കാന്തേ! രഘുതനയപിശാ-
ചെന്നു മിണ്ടാല്ലെടോ നീ

നിത്യം നിത്യം പ്രഭാതേ സജലജലധര-
ധ്വാനഗംഭീരമോരോ
പുത്തൻ വാദിത്രഘോഷം രജനിചരവധൂ-
ഗീതിഭേദാനുയാതം.

മദ്ധ്യേ മദ്ധ്യേ മുഴങ്ങും ജയബിരുദമഹാ-
ശംഖസംഘാതമന്ദ്രം
മുഗ്ദ്ധേ! പാൎക്കേണമേ നീ ദശമുഖപടവി-
സൌരഭം ചാരുശീലേ!
പ്രത്യൂഷേ മൂളുമൂമൻ പെരിയപരുവമേ-
ലേറി ദാത്യൂഹസംഘം
ബദ്ധാമോദം ചിലയ്ക്കും പലതരമെരിവാ
വാവിട്ടം ഘോരഘോരം.
മത്വാ ബാലാനരുമ്മും വലിയ ചിലമുര-
മ്പേർപ്പുലിക്കുട്ടമയ്യാ
മുഗ്ദ്ധേ! ചിവിടഴയ്ക്കും ദശരഥതനയ-
പ്രാഭവം നന്നൊരേരന്നേ,,
മുങ്ങിപ്പൊങ്ങീട്ടമൈരാവതമമലിനേ
ദിവ്യ ഗംഗാപ്രവാഹേ
ഭംഗ്യാ സീതേ! കുളിക്കാ,മമരതരു തരും
വാസസി മാനനീയേ,
ശംഖധ്വാനാഭിരാമം ഗമന, മതിമനോ
ഹാരി തേവാരലക്ഷ്മീ-
രംഗം മാണിക്യരത്നോ പലമയ, മമലേ!
മാമകീനം പ്രഭാവം,,
കാട്ടാനച്ചൂർ കലന്നീടിന കലുഷജലേ
പലപാലേകൎത്ത്മാർദ്ദ്രേ

മാട്ടിന്മേൽനിന്നുരുണ്ടിടിനകഠിനകപാ-
ലാകുലേ സ്നാനകേളി.
വാട്ടം തട്ടാതവസ്ത്രം മരവുരി, തുണച്ചു-
ളീഗണം, വൻപിശാചിൻ
കൂട്ടം തേവാരിവൃന്ദം, ദശരഥതനയ-
പ്രാഭവം നന്നൊരോരോന്നേ,

ഉണ്മാൻ കമ്രാംഗി! പൊന്നിൻതളികക,ളുപദം-
ശങ്ങളോരോന്നുമമ്മാ
രമ്യം പാനം പയോജപ്രതികൃതിവദനേ!
പത്തുമുന്നൂറു ഭേദം.
പൊന്മാടത്തിന്നുമേലേ മണിനിലയിലിരി-
പ്പാലവട്ടം പിടിപ്പാൻ
പൊന്മാനേൽക്കന്നിമാരുണ്ടനവധി, സുഖമോ-
ത്തിട്ടസിതേ! തദാനീം.

കഷ്ടം കാട്ടാവണക്കിന്നിലയിലശന, മ-
പ്പൂച്ച കോക്കാനിവറേറ-
ച്ചുട്ടിട്ടത്ത്യന്തഹൃദ്യം കറി, ചെറുതകര-
ച്ചാറു പാനീയസാരം,
നഷ്ടാശങ്കം തരുണാം കരലിലൂടനിരി-
പ്പു,ങ്ങുമിങ്ങും നരച്ചിൽ
വട്ടത്തിൽപ്പാഞ്ഞു വീഴും, തവ സഹചരനോ-
ത്തിട്ട സീതേ! വിശേഷം.

ഈ ശ്ലോകങ്ങളിലെ ഭാഷാരീതിയും കവിതാചാതുൎയ്യവും സഹൃദയന്മാൎക്ക ആസ്വാദ്യമായിരിക്കുമെന്നു വിചാരിച്ചു മാത്രമാണ് ഈ ഭാഗം ഇത്രത്തോളം നീട്ടി പിടിച്ചത്. ഇനി, ഇപ്രകാരം കാമകിങ്കരനും ചപലനുമായ ആ രാക്ഷസചക്രവൎത്തിയുടെ ഭീഷണികൾക്ക്, ആകുലസ്ത്രീരത്നവും വീരപത്നിയുമായ ദേവി, അൎത്ഥഗംഭീരവും മിതാക്ഷരവുമായിട്ടു പറയുന്ന മറുവടിയും കൂടി ഇവിടെ കാണിച്ച് ഈ ഭാഗം അവസാനിപ്പിക്കാം.

ഇത്ഥം നിശാചരപതേൎവ്വചനം നിശമ്യ
ക്രുദ്ധാ വിദേഹതനയാ വിദയം ബഭാഷേ.
"നക്തഞ്ചരാധിപ! ഫലം കിമു വാക്പ്രപഞ്ചൈ-
രെത്തും നിനക്കിതു നിമിത്തമനൎത്ഥജാലം
ഓൎക്കേണം നീ നടേ നിൻകുലതിലകമയം
താടകാം, പിന്നെയുണ്ടോ-
ന്നോൎക്കേണ്ടൂ തത്തനൂജൌ മുനിമഖമഥനൌ
തം വിരാധം കബന്ധം,
ആക്കം കോലും ഖരം, ദൂഷണ, മിതരെമൊട്ടു മാ-
രീച, മെന്നായിദാനീം
നീക്കം ചെറ്റില്ല നേരേ ദശരഥസുതനോ-
ടാരെതിൎക്കുന്നതോൎത്താൽ?
ഇരുപതു ചെവികൊണ്ടും മഥ്യമാനാൎണ്ണവത്തോ-
ടുരപൊരുമൊരു ഘോഷം കേൾക്കുമാറുണ്ടശങ്കം.
തിറവിയ രഘുനാഥജ്യാനിനാദം തദാനീ-
മറിവു മുഴുവനുണ്ടാം നല്ലതും തീയതും തേ.

ഇങ്ങിനെ പ്രസന്നഗംഭീരങ്ങളും പ്രൌഢോജ്ജ്വലങ്ങളുമായ ഗദ്യപദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു സമ്പൂൎണ്ണമായ ഭാഷാചമ്പൂഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ അപരിചിതന്മാരായ ഭാഷാഭിമാനികളെ ഭാഷാസാഹിത്യവനിതയുടെ സൌന്ദൎയ്യദൎശനത്തിൽ അന്ധന്മാരെന്നുതന്നെ പറയേണ്ടതാകുന്നു.

തൃപ്പൂണിത്തുറെ ഈടുവയ്പു ഗ്രന്ഥശാലയിൽനിന്നു കിട്ടിയതും, ഇരുപതിലധികം ഭാഷാപ്രബന്ധങ്ങൾ അടങ്ങിയതും, വളരെപ്പഴക്കം ചെന്നു ദ്രവിച്ചു തുടങ്ങിയതുമായ ഒരു താളിയോല ഗ്രന്ഥമാണ് ഇവയുടെ മാതൃക. അതിലെ കയ്യെഴുത്തിന്റെ അവ്യക്തതകൊണ്ടും ഏടുകളുടെ പഴക്കംകൊണ്ടും ലേഖകപ്രമാദംകൊണ്ടും ഇതിൽ അച്ചടിത്തെറ്റുകൊണ്ടും അവിടവിടെച്ചില അബദ്ധങ്ങൾവന്നിട്ടുള്ളതിനു വായനക്കാരോടു ക്ഷമായാചനം ചെയ്കയല്ലാതെ ഗത്യന്തരമില്ല.

സംസ്കൃതപണ്ഡിതന്മാരല്ലാത്ത സാധാരണ വായനക്കാൎക്കു ഭാഷാകാഠിന്യം നിമിത്തം അൎത്ഥം മനസ്സിലാവാൻ പ്രയാസമുള്ള ഭാഗങ്ങളിൽ ഓരോ ചുരുങ്ങിയ വ്യാഖ്യാനവുംകൂടി പുസ്തകങ്ങളുടെ ഒടുവിൽ കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്. ആ വ്യാഖ്യാനമെഴുതുന്ന അവസരത്തിൽ പല ശ്ലോകങ്ങളുടെയും അൎത്ഥത്തിൽ എനിക്കുണ്ടായ സന്ദേഹങ്ങളെ പരിഹരിച്ചു സഹായിച്ചുതന്ന സംസ്കൃതപണ്ഡിതർ ബ്രഹ്മശ്രീ പി. എസ്സ്. അനന്തനാരായണശാസ്ത്രികൾ അവർകളോടും, വ്യാഖ്യാനം എഴുതുവാൻ സഹകരിച്ച മലയാളപണ്ഡിതർ മ. രാ. രാ. പി. കൃഷ്ണൻ

എളയത്ത് അവർകളോടും, വിദ്വാൻ മ. രാ. രാ. ജി. ശങ്കരക്കുറുപ്പ് അവർകളോടും എനിക്കുള്ള ഋണാനുബന്ധത്തെ കൃതജ്ഞതാപൂർവ്വം ഇവിടെ രേഖപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളുന്നു.

ഈ കമ്മററിയിൽനിന്നു് ഇതുവരെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിട്ടുള്ള പലപുസ്തകങ്ങളെയും, കമ്മിററിയുടെ നിർദ്ദേശം അനുസരിച്ചു യഥാവസരം ഭംഗിയായി അച്ചടിച്ചു തന്നിട്ടുള്ള 'മംഗളോദയം' അച്ചുക്കൂടം, 'രാമാനുജ'മുദ്രാലയം ഇവയുടെ ഭാരവാഹികളോടു് ഈ കമ്മററിക്കുള്ള മൈത്രിയേയും ഈ അവസരത്തിൽ സാദരം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു.

ഭാഷാപരിഷ്കരണ കമ്മിററി ആപ്പീസ്. ൧൧൨൦—വൃ—൧൧൩ന. } കെ. പരമേശ്വരമേനോൻ. പണ്ഡിതർ.

ശുദ്ധിപത്രം

ഭാഗം	വരി	അശുദ്ധം	ശുദ്ധം
2	24	കൊണക	കോണക
3	8	തെന്നു	തെന്നും
10	10	കണ്ടു	കൊണ്ടാ
13	13	രമിഞ്ഞാൻ	രനിഞ്ഞാൻ
16	12	സ്വല്പനെന്നു	സ്വല്പമെന്നു
19	21	ഫുല്ലവുംപു	ഫുല്ലവൈംപു
,,	26	വാല്പിന്നു	വായ്പിന്നു
21	8	ലക്ഷ്മണനസ്ഥാ	ലക്ഷ്മണാസ്ഥാ
22	12	നിഷ്കണ്ടകം	നിഷ്കണ്ടകൻ
24	14	ബിമ്മേ തഥാ	ബിമ്മേസ്തഥാ
,,	15	തിരഗൗ	തിരഗേ
,,	21	ധൃധി	ധൃതി
25	5	മുന്നപ്ര	മുന്നമ്ര
26	2	ലളിതം	ലളിതഃ
27	24	പശീലാം	പനശീലാം
28	25	വാത്ര്യങ്ക	വാത്ര്യക
29	15	ഗ്രന്ധിനാ	ഗ്രന്ഥിനാ
30	9	ഢാത്മാ	ഉഢാത്മാ
,,	25	ധേയം	ധോയം
32	13	പാച്ചിയ്യം	പ്രാച്ചിയ്യം
34	7	പടലാ	പട്ടലാ
37	14	നളിനമുഖി	നളിനമുഖ
42	15	നിബിഢിത	നിബിഢത
,,	17	രഥങ്ഗാ	രഥാങ്ഗ
,,	18-19	ഭൂതഖണ്ഡ	ഭൂതാഖണ്ഡ

രാമായണം പ്രബന്ധം

സുഗ്രീവസഖ്യം.

ഹരിഃ ശ്രീഗണപതയേ നമഃ

ശങ്കാഹീനം ഖരാദിത്രിദശരിപുബലം
    കാൽക്ഷണംകൊണ്ടു തന്നേ
സംഗ്രാമേ കൊന്നൊടുക്കിപ്പുരിമുദാപവന-
    സ്സുന്ദനാനന്ദിതാത്മാ
അങ്കേ സംഭാവ്യ പങ്കേരുഹമുഖിയെ മുദാ
    മൈഥിലീം തത്ര മേവീ
ഭങ്ഗ്യാ ശ്രീരാമചന്ദ്രൻ പരിമളബഹളേ
    പർണ്ണശാലാന്തരാളേ.
ആസ്ഥാം കൈക്കൊണ്ടു പശ്ചാ മരുവുമനുജനോ-
    ടത്യുദാരസ്മിതാർദ്രം
പോറ്റും പെറ്റും ഖരൻതൻ മുഖരഭുജബല-
    പ്രൗഢി മാനിച്ചോരോന്നേ
പ്രീത്യാ തന്നങ്കഭാഗേ മരുവിന മിഥിലേ-
    ന്ദ്രാത്മജാവക്ത്രബിംബം
പാർത്തും പാർത്തും ത്രിലോകീമണി പരമസുഖോ-
    ന്മേഷമുൾക്കൊണ്ടിരുന്നു. 2
വിശചഗ്രാഹം വളർത്തീടിന ഖരനിധനം-
    കൊണ്ടു സമ്മോദമുളെച്ചു-

അഥച്ചേൻചാപചാഭിവ്വിതതിമിരമനുഗ-
ഹ്യാശിഷാമായതെല്ലാം
വിശ്വാസം പൂണ്ടു വിശേഷ ജനിതധൃതി ജന-
സ്ഥാനമാജോ മുനീന്ദ്രാഃ
സംശ്ലാഘ്യം രാഘവായ പ്രദിശിശ്രു,രതിമങ്-
ഗല്യമാമങ്ഗുലീയം. 3

സമുക്തിമാണ്ട് മണ്ഡലപൂർണ്ണപാത്രം
സമസ്തമായാഹരമംഗുലീയം
വിമുക്തഖേദം പ്രതിഗൃഹ്യ മേനേ
വിമർദ്ദിമീഷൽകരമാശരാണാം. 4

ഗദ്യം— 1. തദനു തദാനീം ദശമുഖസോദരി ഖരനും ദൂഷണനും ത്രിശിരാവും പടയോടുകൂടെച്ചെന്നു സരോഷം പട്ടതകലന്നൊരു രാമശരാഗ്നിജ്വാലാമാലയിലീയാംപാററ പൊരിഞ്ഞ കണക്കെ വെന്തെരിയുന്നതു കണ്ടു ഭയം പൂണ്ടി ണ്ടൽതിരണ്ടുടനയ്യോപാപം ഹാഹാരാവണ,വീരസഹോദ ര! തവ ഭഗിനീയം പെരുകീട്ടന്നൊരുഭാഗ്യസമേതാ നരകീ ടേന വിത്രപിതയായി; പാലയ പാലയ നീഃയ ശരണം പാ രിൽ പുകരം പെരുമിന്ദ്രനു പോലും കിമപി നിനയ്ക്കരുതാ തൊരുകർമ്മം ദശമുഖവീരകുടുംബഃഗ്രാഹം വാങ്ങ്മാത്രം പു നരതുമായല്ലേ; കള്ളപ്രാണികരം മാണികളേ!മതി ചെററു പൊറുപ്പിൻ പകരം വീളും ത്രിഭുവനപെരുമാളിന്നേ തന്നെ രാക്ഷസരാജൻ ഭഗിനീമന്നെ വിത്രപാം കണ്ടാലവനിഹ ചെററു മറന്നീടാഴോ കൊന്നക,മുടയും,തെണ്ടും താവിന മാണികരം ചെയ്യൊരു കസ്യതിയിതെല്ലാം നാലുടിനത്തിന

കത്തു ഫലം വരു, മയ്യോപാപം കയ്യൂക്കമെല്ലാരു നാശനിരി
ക്കെ വല്ലാതെ പുനരെന്നെക്കൊണ്ടു ചമച്ചാരല്ലോ; സതത
മിവണ്ണം തന്നത്താനേ താഡിച്ചധികം മുറയും വിട്ടു ജവേന
സമീരണനാഗ്ഗത്തൂടെ ലങ്കാനഗരിയിൽ മണ്ടുന്നേരം മധ്യേമാ
ർഗ്ഗം നവനവരുധിരം വർഷിച്ചീടും കാളഘനാഘനമാലയി
തെന്നും, ബാലാതപനിര പൂണ്ടു നടക്കും നീലാഞ്ജനഗിരി
ആനമിതെന്നു, ചരിചൊടു ജഗതാമാർത്തി വളർപ്പാൻ പെരു
മാറീടിന കൃത്യയിതെന്നും, നാസികയില്ലതിഘോരതതേടി
ന യാതനതന്നാ പാകിലിതെന്നും, ഭീഷണതയ്ക്കൊരു ഭൂഷ
ണമെന്നും, വൈരൂപ്യത്തിനൊരാസ്പദമെന്നും ദുഷ്കർമ്മത്തി
ന്റെ സൂതികയെന്നും, ചേർമ്മേ മൂർത്തമധർമ്മമിതെന്നും, മതിമ
തി കണ്ടു മണ്ടികളവിൻ മാപാപികളേ ശൂർപ്പണഖാ കി
ല പിഴ പെട്ടമാന കളിക്കും പോലെ പിന്നേ ചെന്നു തുട
ന്നാലെന്നും, വിവിധാഭാഷണഗോചരഖേചരപങ്‌ക്തിഷു
ചിലരെ ച്ചെകിട്ടു പൊളിച്ചും, ചെവി പിടിപെട്ടു സരോ
ഷമിഴച്ചുമഴച്ചുപറഞ്ഞും, നാസാഗ്രഹരത്തൂടെ ചാട്ടം ചേര
കടിച്ചു തിളച്ചു പുളച്ചും ചിലരെ നിണംകൊണ്ടൂത്തും തേ
ച്ചും ചിലരെ പ്പേരികെ ദർപ്പാ ചെയ്യും പ്രേതവധൂമനിനാരട
പൊളിഞ്ഞും ചെരുവഴിനീളെ കളകളഘോഷം തെരുതെ
രെ വാച്ചിച്ചുദധി കടന്നു നിശാചരനഗരീഗോപുരമാർഗ്ഗേ
ചെന്നൊന്നലറി ച്ചെറുത്തു കലുക്കി ത്രിദശമഹാരിപു നിശി
ചരപെരുമാൾ ശൌര്യക്കെട്ട ദശഗ്രീവൻതാൻ തെളിവിലി
രിക്കും മണിമയരങ്ഗാങ്കണഭുവി ഗതപാ മൂക്കും മുലയും പ്രാ
ട്ടതമാക്കി പ്പേരികെ തുടിതപാ സാ രജനീചരി രാവണനോ
ടു ചൊഴിച്ചു പറഞ്ഞാൾ.

സംഫുല്ലാരോഗ! വല്ലേൻ പറവതിന്നിഹ ഞാൻ
പെട്ട പാടിന്നിനിക്കി-
പ്പെൺചങ്ങാതിയ്ക്കു പാൎക്കുംപൊഴുതിലൊരുട-
പാരിലില്ലെന്നുവന്നാ (ലോർ
ഡംഭം കാട്ടിബ്ഭവാനോ ദശമുഖ, മണിസിം-
ഹാസനേ ചേൎന്ന മീശ-
ക്കൊമ്പും മെല്ലെത്തിരുത്തി പ്രഭു ജളനറിയു-
ന്നീലൊരോരോ വിശേഷാൻ. 5

ഉള്ളിൽ കിഞ്ചന നാണമില്ലയി ഭവാ-
നേതാദൃശീം പശ്യ മാം
തള്ളിത്തള്ളി വരുന്ന ശോണിതഝരീ-
സമ്പൂൎണ്ണനാസാദരീം
കൊള്ളിക്കോ പുനരിന്നി നിൻപടയുമൊ-
ട്ടൈശ്വൎയ്യവും ശൌൎയ്യവും
വെള്ളിക്കുന്നു പറിച്ചെടുത്തു പുകഴുംകൊ-
ണ്ടീടും പ്രഭാവങ്ങളും. 6

തൊട്ടിക്കൊണ്ടാ നാട മാററലരൊടു ബലവാ-
ന്മാരൊടുറംപ്പോരിഭാനീ-
മൊട്ടപ്പെട്ടു ഭവാനപ്പരിഷ പരിഭവി-
ക്കുന്നാതോരായ്കമൂലം
കെട്ടു നീ കേളി നാനാവിടപിനിബിഡമാം
കാട്ടിലക്കാട്ടുതീയും
കൂട്ടത്തും ചെയ്തു താനേ വിവശതരമുറ-
ങ്ങും ശ്വചരംചോഷണനാടോ?. 7

കൊണ്ടീല നാമ്പുഖനൊടമ്മനുജാൻ വിജേതും
പണ്ടന്നമേ വരമതിന്നു ഫലിച്ചുവല്ലോ;
ഉണ്ടോ വിചാരമെന്തുവാനനനോട്ടമിന്നി-
ക്കൊണ്ടീട്ടുവാ ചില ചപേടനമേകടാ നീ. 8

ഇന്നീയല്ലോ പുരാ കൊന്നതു മമ ദയിതം
നിന്നെ ഞാനിന്നി മാരോൽ-
ഭിന്നാ മൽകാന്തനാക്കിപ്പരിചൊടു പുണരു-
ന്നുണ്ടു പുണ്യാംബുരാശേ!
മുന്നേ തന്നേ കുലസ്ത്രീകളുർമുഖ പുണരും
ഭാഗ്യവാനിന്നു യോഗ്യം
തന്നേ തേ സോദരീസംഗമ,മതിനി മ-
ണ്ഡോദരീസംഗമേതും." 9

എന്നിവണ്ണമൊരുടപ്പിറന്നവളടുത്തു-
ചെന്നു ചെവിയിൽ ചൊറാ-
യുന്ന വാർത്ത പറയുന്നതേഷ നിശമയ്യ
കോപകലുഷേക്ഷണഃ
ഒന്നവാച രജനീചരേന്ദ്രനവളോടു
മൂന്നു ഭുവനങ്ങളും
വെന്നു വീരമണിമാലമൌലിയിലണിഞ്ഞു-
ദഞ്ചിതഗഭീരിമാ. 10

"പോരും പോരായ്മ വന്നെന്നൊടു പരുഷമുര-
ത്തുന്ന,താർ ചെയ്തതി,പ്പാ-
രീരേഴിങ്കൽ കലർന്നുള്ളവരിലൊരുവനി-
പ്പാപകർമ്മം ധരാത്മാ

നേരേ ചൊല്ലിന്നു താന്നു പകരമതിനു വീ-
ങ്ങീട്ടുവാൻ ചന്ദ്രഹാസം
പോരായുന്നല്ലിതെന്താവതകരടമിദാ
പാടവോന്മേഷശാലീ. 11

ദേവേന്ദ്രൻതാനിതെങ്കിൽ കഥയ കഥയ പൌ-
ലോമിയെച്ചെന്നടിച്ചു-
പ്പൂവാർമൽക്കൊങ്കയും നാസികയു,മരിവനൊ-
ന്നേറയും ചെയ്യുന്നിന്നേ
മോഹാലിന്നമ്മൊടേറ്റിത്തൊഴിൽ തടവിയതി-
ന്നഗ്നി താനെങ്കിലോ തൽ-
സ്വാഹാദേവിപ്രസംഗം ജഗതി വട്ടവരു-
ത്തീട്ടുവൻ ഗ്രദ്ധഗ്രദ്ധം. 12

കാലനിന്നിതു പിണച്ചതെങ്കിലോ
ശ്ശൂലമേറ്റവനുരസ്ഥലാന്തരേ
ബാലനെന്നൊട്ടു പടയ്ക്കണഞ്ഞനാൾ
ചീളി പെട്ടതു മറന്നു പോയിതോ? 13

നിരൃതിയ്ക്കിതു യോഗ്യമല്ല; ചെയ്തീ-
ടരുതിന്നാമപി തൽകുലീനരല്ലോ
വരുണോ യദി പാരമുന്നയിക്കിലാനീ-
മിരയാക്കീട്ടുവനേഷ നിർവ്വിശങ്കം. 14

ശിവനാണ പരാഭവം മദീയം
പവനൻ ചെയ്കയുമില്ല, തീർത്തു ചൊല്ലാം
ഭുവനേഷു സദാ നടന്നുകൊൾവാ-
നവനസ്മൽകനിവില്ലയായ്കിലാമോ? 15

വാഴ്കുന്നാ പുഷ്പകവിമാനവരം നമുക്കി-
ങ്ങാരെയ്യാണ്ടമൂലമിളകീടിനവൈരശാലി
സൌഖ്യം കെട്ടത്തതൊരു വൈശ്രവണോയമെങ്കിൽ
ഭൈക്ഷം പിടിയ്ക്കുമവനിന്നിയടങ്ങുമോ നാം? 16

ഇനിയു,മതുമിതും പറഞ്ഞു കാലം
ക്ഷണമപി നീകളയായ്ക ചൊല്ലു നേര്"
അനുമുഹുരിതി വാദിനം ദശാസ്യം
പുനരപി ശൂർപ്പണഖാ ജഗാദ വാചം 17

"കേട്ടാലും പുനരെങ്കിൽ നീ, തവ ഗിരാ
ലോകേഷു കണ്ടാലുടൻ
കേട്ടാലും തരമായ കാന്തനെ വരി-
പ്പാൻ ഞാൻ നടക്കും വിധൌ
ആരണ്യൌ ബാണധനുർദ്ധരൌ കൊടുവനേ
കണ്ടീടിനേൻപൂരുഷ-
ശ്രേഷ്ഠൌ കൌചന രാമലക്ഷ്മണതയാ
ദ്വേധാ സ്ഥിതൌ മന്മഥൌ. 18

ത്രൈലോക്യത്തിലൊരേതരം തരുണരെ
ക്കണ്ടേനൊരുത്തന്നുമേ
മാലാറിപ്പതിനുള്ള ഭംഗി തികയെ-
ക്കണ്ടീല കൊണ്ടീല ഞാൻ
തൌ ലോകോത്തരകാന്തികന്ദളമിള-
ന്നേത്രോത്സവൌ കണ്ടുടൻ
ഢചലേന്തുന്ന നിലാവിലിന്ദുശില പോ-
ലേ ചെററലിഞ്ഞീടിനേൻ. 19

ദൃഷ്ട്വാ തത്ര തു പുമാനപി സ്പൃഹയതേ
സ്ത്രീജന്മനേ സർവ്വദാ
സൌന്ദര്യ്യം കിയദേതദേവമനയോഃ
പശ്ചാൽ പ്രതാപം ശൃണു
ശക്രോ വാ കുലിശീ, പുരാരി, രഥവാ
ശൂലീ, മുകുന്ദോഽഥവാ
ചക്രീ, താൻ യുധി ജേതുമപ്യലമസൌ
ജ്യായാൻ കനീയാനിവ. 20

വിണ്ണോരല്ല, മഹീന്ദ്രരല്ല, ദനുജ-
ന്മാരല്ല, യക്ഷൌഘമ-
ല്ലന്യേ കിന്നരനാഗകിംപുരുഷസി-
ദ്ധന്മാരുമല്ലാരുമേ
അന്യായം മയി ചെയ്കതൊട്ടുമനക-
മ്പാശ്ശൂന്യചിത്തസ്ഥയോ-
ഞന്നമൃശ്യതി ലക്ഷ്മണൻ, കരതലേ
പോർവാളുമാലോലയൻ. 21

മേൽക്കൈക്ക പോവതുമല്ല, പാർക്കിലവരോ-
ടാക്കം ഭുജാവിക്രമ-
ശ്രീകൊണ്ടെന്നതു കണ്ടു, മൊട്ടനുഭവി-
ച്ചും, ഞാനറിഞ്ഞീടിനേൻ
പോർ കോലും ഖരദൂഷണത്രിശിരസോ
രാത്രിഞ്ചരാഃ സാനുഗാ
ഹാഹാ! രാഘവസായകാഗ്നിയിലെരി-
ഞ്ഞേതുപോയിതെല്ലാരുമേ. 22

ധന്യാ തയോരരികിലുണ്ടിരുൾകൊണ്ടൽമദ്ധ്യേ
മിന്നുന്ന മിന്നലൊടു നേരിടുമങ്ഗരേഖാ
തന്വങ്ഗി കാംചന വിലോചനവിഭ്രമശ്രീ-
സന്നാഹവഞ്ചിതജഗത്ത്രയധൈര്യ്യസാരാ. 23

സാ രാമണീയകനിധേ,രധിദേവതാ വാ
സൌന്ദര്യ്യസാരസമുദായനികേതനം വാ
തസ്യാ മരന്ദശരദിന്ദുകലാമൃണാല-
ജ്യോത്സ്നാദി കാരണമഭൂ,ന്മദനശ്ച വേധാഃ. 24

നീലസ്നിഗ്ദ്ധകചം, നവേന്ദുശകല-
ശ്രീമന്നിടാലോജ്ജ്വലം
ദീർഘാക്ഷം കുടിലാസിതഭ്രു, വിമല-
പ്രോൽഫുല്ലഗണ്ഡസ്ഥലം
ആഭോഗിസ്തന, മാനതാംസ,മഭിതഃ
സ്ഫായന്നിതംബം സഖേ,
തസ്യാഃ കിം ചകിതൈകഹായനമൃഗീ-
ദൃഷ്ടേർവപുഃ കഥ്യതേ? 25

പൂവിൽപ്പെണ്ണിനുമില്ല, താദൃശമഹോ
ലാവണ്യമെല്ലാരുമി-
ദ്ദേവസ്ത്രീകളവൾക്കു താളിപിഴിവാൻ
പോലും തരം പോരുമോ?
വേർ വാച്ചീടിന വീര്യമങ്ഗജനുളോ-
ന്നഞ്ചെന്നുമായന്തികേ
കാവൽക്കാരനസൌ തദീയകൃപയാ
വെല്ലുന്നിതുർവ്വീതലം. 26

നിർമ്മര്യാദങ്ങളല്ലമ്മാനികളിരുവരുമായ്
ചെയ്തതെല്ലാം പൊറുക്കാം
കർമ്മം,ചൊന്നീടിലേതാ ചെററതിന്നു പകരവും
വീണ്ടുകൊള്ളാമൊരുന്നാൾ
ധമ്മില്ലംകൊണ്ടു മെല്ലെപ്പിഹിതവദന,മ-
ഗ്ഗ്യോ തദാനീം ചിരിച്ചാ-
ളമ്മല്ലാർവേണി ചൊല്ലുമിത്തു മനസി പൊറാ-
യുന്നിതെല്ലായിലും മേ. 27

കയ്യൂക്കിൻ വായ്പു കണ്ടാകുലിതഗിരിവരോ
രാവണോ നാമ ധീമാൻ
പൊയ്യല്ലെല്ലങ്ങളെക്കിതിന്നുണ്ടു ചെറുമുടയോ-
രെന്നു ഞാൻ ചൊന്നനേരം
'കയ്യൻതാൻ വന്നതിക്കിൽ ചെറുമനെ വിരവിൽ
പൂഴികപ്പിപ്പ്'എന്നായ്
കയ്യും കൊട്ടിച്ചിരിച്ചാനഞ്ജനതുപൊറാ-
യുന്നിതെല്ലായിലും മേ. 28

കേൾക്കേണ്ടാതോ വിനോദാന്തരമൊരുമറ്റേജാ
രാവണൻതൻ ഭഗിന്യാ
മൂക്കും വാർകൊങ്കയും മൂന്നിത്തു നിശിചരിവാ-
വിട്ടു നീളെ കരഞ്ഞാൾ
ഉരക്കെല്ലാം നില്ക്ക നമ്മോട്ടട,നെളിയവരാ-
ടെങ്കിലാമെന്നു മോദം
വായ്ക്കും നാട്ടാർ ചിരിക്കുന്നതു മനസി പൊറാ-
യുന്നിതെല്ലായിലും മേ. 29

ഒച്ച കൊള്ളുമളിമാനി,യെങ്കിൽ നീ
തച്ചുകൊന്നുതരികന്നരാധമെ
ഇച്ഛയുണ്ടു മമ തിന്മതിന്നിളം-
പച്ചമാംസ,മനയോരനാദരം 30

കണ്ടുവെന്നക്ഷികളാശു നീ ബലാൽ
കൊണ്ടുപോന്നുകള്ളയേണമഞ്ജസാ
ഇണ്ടൽ തീരുവതുമല്ല,കണ്ണുനീർ-
കണമൊഴിഞ്ഞു മമ തന്മുഖാംബുജേ." 31

ഉൽകൈതവം കേണു വീണങ്ങവാറി മറയിട്ട-
ന്നേരമേനാം വക്ഷോജൈഃ
സ്സിക്തൈരാശപാസ്യമന്നാൻ വിരവിനൊടുപുറ-
പ്പെട്ടു മാരീചഗേഹേ
ഭക്ത്യാ സേവിച്ചുപാന്തേ തൊഴുതവനൊടുചൊ-
ന്നാമനസ്ഥോ നീയിദാനീം
പുത്രൻപൊന്മാൻകിടാവായ്‌ വിഹാര ജനകജാ
രാമയോരഗ്രഭാഗേ." 32

ഇത്ഥം നക്തഞ്ചരേന്ദ്രൻ പറയുമളവു മു-
ന്നൂറുവട്ടിക്കൊട്ടും തീ
ചിത്തേ വീന്നു ഭയംകൊണ്ടവനു വിവശനാം
താടകേയന്ന,കാണ്ഡ
മെത്തും താപേന പിന്നെച്ചുട്ടുചുടനെടുവീ-
ഷ്പിട്ടു നിന്നാനുഴന്നാൻ
മദ്ധ്യേ ശ്രീരാമദോർവിക്രമവിഭവമവ-
ന്നോ നടേ സിദ്ധമല്ലോ. 33

ആശ്രുത്യേതാമഥ രാക്ഷസരാജവാണീ-
നാരാചമേററു വിധുതശ്രുതിരന്ധ്രശാലീ
ശ്രീരാമനാമജപനിസ്തുഷബുദ്ധിരേനം
മാരീചനഞ്ജലമുവാച വചോ ദശാസ്യം. 34

“അയി രാക്ഷസസാർവ്വഭൗമ! നിന്നോ-
ടയമുള്ളകതാനനിഷ്ടമോതുവാൻ ഞാൻ
പ്രിയമല്ല ഹിതോപദേശമത്രേ
നയമാകുന്നതു നാഥ! മാദൃശാനാം. 35

നല്ലൊന്നല്ലേതുമേ നിൻതൊഴിലിതു പരകീ-
യാംഗനാസംഗമത്തി-
ന്നല്ലീ കോപ്പിട്ടിതി, ക്കോപ്പിനു നരകമൊഴി-
ഞ്ഞൊന്നു ശേഷിപ്പതുണ്ടോ?
ചില്ലീലാസ്യങ്ങൾകൊണ്ടേ കുസുമവിശിഖശാ-
സ്ത്രത്തിനർത്ഥങ്ങൾ ചൊല്ലൂ
നല്ലാർ വേണ്ടുംതരത്തിൽ തവ പലരുളരോ-
ർത്തീടിലെന്തിന്നുവേണ്ടി? 36

പിന്നെച്ചൊല്ലാം വിശേഷിച്ചിതു തവ പരമാ-
ർത്ഥോപദേശം; കളിച്ചി-
ട്ടെന്നപ്പാ! ജാനകീവല്ലഭനെ മറുപുറ-
ത്തങ്ങിരുത്തായ്ക നല്ലൂ
എന്നെക്കൊണ്ടത്ര ബന്ധിച്ചിതു പുനരവനോ-
ടേററനാൾ മുന്നമല്ലോ!
തന്നെത്താനോർത്തു വേണം പ്രബലരൊടു പിണ-
ങ്ങീടുവാൻ ദുർബ്ബലന്മാർ. 37

അച്ഛാ! നേർകൊണ്ടു നേരാരംവു വരനൊടൊരു-
        ത്തനുമാമല്ല ചൊല്ലാം
വിശ്വാമിത്രോപദേശാൽ കുസൃതികളുമവൻ
        പററില്ലമററിതെല്ലാം
വച്ചീടിപ്രേമമുദ്രാം മനുജതരുണിയെ-
        ത്തൊട്ടു നാകാംഗനാനാം
കച്ചേല്പും കൊങ്ക പുൽകിപ്പുരിമളവിഭവം
        പൂണ്ട പുണ്യാധികോ നീ. 38

രാമാൽ ഭയപ്പെട്ടുകകൊണ്ടു വെവിക്കെവിക്കൊ
ന്നാമാനി രേഫസഹിതാനി പദം പൊരുന്നാ
ശ്രീമൻ! പ്രസീദ തവ രാവണനെന്ന പേർകൊ-
ണ്ടാമല്ല നിന്നൊരണവാനമധീരമിന്നുതാൻ. 39

ഇക്കാണായ മരാമരങ്ങളുമൊരോ
        ശൈലാഗ്രകൂടങ്ങളും
പക്ഷിവ്രാതവുമീമൃഗങ്ങളുമമീ
        ജന്തുക്കളും മററുള്ളതും
രക്ഷോനാഥ! ഭവാനമമ്പിതഭയോ
        ഞാൻ താനമെന്നല്ലഹോ!
മരല്ലെ കൺകലകപ്പെട്ടുന്നതഖിലം
        ശ്രീരാമചന്ദ്രായതേ." 40

ചാപല്യഭാജമിതിവാദിനമനമപ്പോരം
പാപീയസാം പരിവൃഢാ രജനീചരാണാം
കോപം കലർന്നിട ചുവന്ന മറിഞ്ഞ നേത്ര-
വ്യാപാരവേപിതചരാചരമവമൂചേ. 41

“എന്തേ ഭോഷാ! മനുഷ്യപ്പുഴുവിനെ നിതരാം
പേടിയുണ്ടോ ഭവാനൊ-
ട്ടിന്നീശ്ലൈശ്വര്യം നടിച്ചീടിന നിശിചരവം-
ശത്തിലല്ലേ പിറന്നു?
വിണ്ണോർനാഥൻ തൊഴുന്നമ്മെയ്യുമഴകിതു നീ
പിന്നെ നിന്നെക്കണ്ടകക്ക-
ത്തന്നേ കല്പിച്ചു ജല്പിച്ചതു ജളജനാമു-
ഖ്യാഭിഷിക്തോസി പാർമേൽ. 42

ത്രൈലോക്യസൌരഭംകൊണ്ടുരപെരുകിന പീ-
നാപദാനകലമ്പൻ
മാലാജാലങ്ങൾ തൂക്കും നിശിചരപെരുമാറും
താനിരിക്കെ വിശങ്കം
നീ ലാളിക്കുന്നതെന്തങ്ങൊരുമനുജശിശ്രും
വാനരത്തിൻകിശോരം
പോലെ പേടിച്ചു രാഷ്ട്രാദപി പിഴകി വനാ-
ന്തത്തെ വന്നാശ്രയന്തം.” 43

“പേടിച്ചിട്ടല്ല പോന്നു മനുജപരിവൃഢോ
നാട്ടിൽനിന്നാരുമന്യേ
പീഡിച്ചിട്ടല്ല, വെണ്ടീ പുനരിതു മഹതാ-
മാജ്ഞയാ തൽഗുരൂണാം
കൂടെപ്പോന്നാൻ വിനീത്യാ ഭരതനനുസരൻ
പാദുകാമേതദീയാം
മേളിച്ചും കൊണ്ടു വന്ദിച്ചവനുപഗതോ
വിശ്വയോഗ്യാമയോധ്യാം.” 44

“രണ്ടുഭോഷരിവർ വീണിതഗ്രജൻ
പിണ്ഡമക്കല തൊട്ടും ദശാന്തരേ
തണ്ടിവന്ന നിജരാജ്യലക്ഷ്മിയെ
ക്കൊണ്ടുവിററവനഹമത്ര നന്നെടോ.” 45

“മൈവം വാദീർമ്മഹാനൈരൃതവര! പരിഹാ-
സ്യത്വമില്ലൊന്നുകൊണ്ടും
ദേവന്നക്കോസലേന്ദ്രന്നഖിലസുമനസാം
നേത്രപീയൂഷഭാനോഃ
താവീട്ടും ദൈത്യദോർവ്വിക്രമദവദഹന-
ച്ചൂടൊഴിച്ചാദരിക്കും
ദേവേന്ദ്രാദത്സിംഹാസനമപി പിടിപെ-
ട്ടൊന്നു വംശം തദീയം.” 46

“രേരേ മാരീച! വൈരാകരഗുണനിവഹ-
സ്സ്തോത്രപാരീണ! പുത്രൻ-
നാരാചംകൊണ്ടു നിന്മാതരമറുകുലയായ്
കൊന്നതോ തൽപ്രഭാവം
വീരശ്രേഷ്ഠാ! ഭവാനെ കുഹചന ഗുഹയിൽ
പൂക്കൊളിപ്പിച്ചതോ മ-
ററാരണ്ടും മാനവങ്കൽ കഥമിവ ബദ്ധമാ-
നോദയം മാനസേ തേ.” 47

“ഞാനോ ഭീതൻ മദീയാ ജനനിയുമബലാ
സത്യമന്ന്യാപദാന-
ശ്രേണീം കേൾപ്പീലയോ മററിനിയ ഭഗിനിയെ-
പ്പേമുഖം വച്ചതാർ പോൽ

ഞാനേ യല്ലേ തദീയം പ്രബലതഖരനും-
ചെററു മുന്നാളിലിപ്പാർ-
മാനീ നന്നായറിഞ്ഞാൻ ബഹുമതിവരുമെ-
ത്തും വിധൌ വല്ലവനും.” 48

“ഇല്ലേതുമേ വിപുലശൌര്യനിധാവമുഷ്മിൻ
പുല്ലോളവും ബഹുമതിർമ്മമ മർത്ത്യപോതേ
ഉല്ലോലബാലഹരണം പ്രതി പാക്കിലുണ്ടോ
ചൊല്ലൂ മൃഗേന്ദ്രനകമേ ബഹുമാനലേശം.” 49

“ഇപ്പോൾ ചൊല്ലുന്നതുണ്ടപ്രിയമപി ഹിത,മാ-
കർണ്ണ്യതാം സേവ കൈക്കൊ-
ണ്ടല്ലെങ്കിൽ സ്വല്പമെന്നുള്ളടവുകൾ പറയു-
ന്നോരു മാരീചനോ ഞാൻ
ദ്ദപ്യൻ നീ സിംഹമെങ്കിൽ പെരുകിന നരസിം-
ഹോ രഘുശ്രേഷ്ഠനുണ്ടോ
കെല്പുണ്ടായ് വന്നതന്യന്നവനമയിതുമ-
ക്കാർമ്മുകം ചന്ദ്രമൌലേഃ” 50

“കൊണ്ടാട്ടം നന്നറക്ഷത്തിന കുലചില പൊ-
ട്ടിച്ചതും കൊണ്ടകാണ്ഡ
പാണ്ടങ്ങാനും പുരധ്വംസനകരകമല-
സ്പൃഷ്ടമെന്നിട്ടു താനും
കണ്ണോകാളാധിരൂഢം കുലഗിരിയുമെട്ട-
ത്തമ്പിലമ്മാനമാടി-
ക്കൊണ്ടേൻ ഞാൻ മുന്നമെന്നുള്ളതു തവ കഴക-
ത്തില്ലതിശ്ലാഘനീയം? 51

"രക്ഷോവംശപ്രദീപ! പ്രതിനവമയി നിൻ
വിക്രമം വാഴ്ത്തുവൻ ഞാൻ
പക്ഷേ നേർകൊണ്ടു നേരേ വിപിനഭുവി പതി-
ച്ചെന്നിയേ ചെന്നിടാനീം
ഉഗ്രാത്മാ രാമസൌമിത്രികളെ രണമുഖേ
വെന്നു സീതാം ബലാൽ നീ
കയ്ക്കൊള്ളുന്നാകിലല്ലാതടവുകളിലട-
ക്കം പ്രധാനം വിചാരേ." 52

"മേവാരിൽ പക്ഷപാതം തവ പെരികെ മുഴ-
ത്തൊന്നു തന്നാമമല്ലോ
തേവാരിക്കുന്നതും നീ നിശിചരകുലപൂ-
ർണ്ണേന്ദുതന്നുൾക്കളങ്കം
ഏവം നിന്നിന്നൊപ്പം പറകിലഭയമെ-
ന്നാണ ഞാൻ വാർമുനസ്സാൽ
തേവാരിപ്പിപ്പനാസ്സാം തൊഴിലിതു വചനാ
കേൾക്ക നല്ല മഹീയം." 53

"രണ്ടുജാതിയുമണഞ്ഞിതെന്മരണമെങ്കി-
ലസ്തു ശുഭമാകയാ-
ലുണ്ടു ചോററിനുപകാര,മെന്നുടൽ ജുഹോമി-
രാമശരപാവകേ
ഉണ്ടുടനെതെഴുനളത്തു വീര യമരാജ
ധാനിയിൽ നിനക്കസൌ
മണ്ഡിവന്നിത പൊലിച്ചെതിപ്പതിനു മുമ്പിലേ
ബത! ഗതോസ്മി ഞാൻ." 45

വാചേവം ചൊന്നതാറവ കോപാൽ നിജഗളഭുവി വാളും
വച്ചു രാത്രിഞ്ചരേന്ദ്ര-
ക്ഷോഭം മാററി പ്രകാമം മനസി നവഘന-
ശ്യാമമാനമ്യ രാമം
ശോഭാസൗഭാഗ്യമേന്തും കനകഹരിണമായ്
മായയാ താടകേയൻ
പ്രാപാരണ്യം തദാനീം നിഖിലഭുവനവി-
സ്മാപകാഭോഗശാലീ. 55

സ്വാച്ഛന്ദ്യം പൂണ്ടു ദൂർവ്വാദളമതിമൃദുലം
മന്ദമന്ദം മുകർന്നും
പോയ് ചെന്നീടുന്നതും നിന്നഗതി മഴറി നോ-
ക്കുന്നതും മുഗ്ദ്ധശീലം
വാച്ചീടും വേഗമോടുന്നതു,മുപരി കുതി-
ക്കുന്നതും കണ്ടുകണ്ടു-
ഞ്ഞാശ്ചര്യപ്പെട്ടു പിമ്പേ ദശമുഖനമസൗ
വ്യോമവീഥീം ജഗാഹേ. 56

അക്കാലത്തഗ്രഭാഗേ നവകനകരജോ
രാശി ചുഴച്ചൊരിത്തീ-
ചക്രേ പെയ്തങ്ങുമിങ്ങും മഴറിമഴറി നോ-
ക്കിക്കളിച്ചാകുലാംഗം
ഉൾക്കാമ്പിൽ കൌതുകാർദ്രാ കമപി ഹരിണമാ-
യാന്തമാലോക്യ മായാ-
പ്രക്ഷോഭാൽ മാഞ്ഞു നീതിപ്രസരമഥ വിദേ-
ഹാത്മജാ രാമമൂചേ. 57

ഗദ്യം—2 "ഭാമിനി! ഇക്കപി ധാമ കാൺ മുമ്പിലാമ്മാറു കണ്ണിന്നു മുഖ്യോത്സവം പത്തുദിക്കിങ്കലും പാരത്തുമിന്നാൽ മിന്നിപ്പുതിരുന്ന വിസ്താരം; നഗോമധ്യഭാഗേ കതിച്ചൊന്നു പാഞ്ഞും പതിച്ചൊന്നുപോലെ വരുന്നു സമീപേ മിളൽകൌതുകം കാൺ കിഴക്കേപ്പുറത്തു മിടുക്കണ്ടു തെല്ലു വടക്കേ നടന്നു പടിഞ്ഞാറു തെക്കേപ്പുറത്തു വിചിത്രം വിചിത്രം പരിഷ്കാരത്തുമേലും മഹൽപുണ്യമതൻ ക്രമാൽ വന്നാട്ടുള്ള തുട്ടതോരു പൊന്മാൻകിടാവെന്നു തോന്നുന്നിതാശ്ചര്യമത്രെ. കുളവെത്രനാണ്ടു കാലത്താൽ പലംകൊണ്ടു തീരത്താനങ്ങും ഘോഷം വിഭ്രമപ്പാവ്, എന്നാ വിശേഷം! വിധേ! നശിപ്പിക്കുന്നെല്ലാം കൊണ്ടൽ പെററ കല്ലിൽ മാണിക്യത്തോടുമാം വിത്തുടൻ കതിയിട്ടുകുരിച്ചൊന്നുരണ്ടോമനപ്പല്ലവം മെല്ലവെ പൂണ്ടിതല്ലയൽകൊണ്ടുന്ന കണ്ണങ്ങളാക്കിച്ചമച്ചീടിനാൻ ഭരതമതില്ലത്തുമേ പത്മരാഗോപലോൽഭാസിനാസാപുടം പശ്യ വിശാലഭിരാമം; മഹേന്ദ്രാശ്മശ്മച്ചുടാനിർമ്മിതം മന്മഥ നിർമ്മലം; കണ്മയറെറത്ര സൌഭാഗ്യശൃങ്ഗാരിതം കാണ്മ കണ്ടോളവും കൺ മയങ്ങിച്ചുപോവോരു മഞ്ഞപ്രഭാമഞ്ജരീപിഞ്ഛവീഭ്രതലിക്കുലമുൽക്കുചഫലം വളരേറ്റോരു തീക്കൊള്ളി മിന്നുന്നപോലെ കളിക്കുന്നിതാകാശമാർഗ്ഗേ മുഹൂർത്തം മുഖാഗ്രേണ സംഫുല്ലവും പുല്ലുമച്ചുനാമ്പുകൾ കനിതീപാപമോടിക്കളഞ്ഞു; മറിഞ്ഞുണ്ടു നോക്കുന്നതെല്ലാ മെല്ലെ വിളിച്ചാലുമെന്തൊന്നു നൽകാവതെന്നോർമൽ മണ്ടീടൊലാ വിസ്മയത്തിന്നഹോ വിസ്മയം നൽകുവാനുള്ളതത്തിന്നു മൊട്ടുള്ളതാപാകം; കൌതുകത്തിന്നുമുറം കൌതുകം നൽകുമാറോരോ ചാപ്പിന്നുമാറോരോമേ

കീട്ടുവോന്നന്തികേ വന്നു നിന്നാവിതിന്റെ തച്ചോടിത്തച്ചോടി കാരാഗ്രേണ ഞാൻതാൻ കുളുർത്തോരു ദൂർവ്വാംഗങ്ങളും നുള്ളി നുള്ളിക്കൊടുത്താവിതാസ്യാന്തരാളേ മൃഗോ കാന്ത! കാകുൽസ്ഥ! നിത്യം നമുക്കാമോദിപ്പാൻ കളിയ്ക്കപ്പെത്തലാക്കിക്കളിപ്പിച്ചു നല്ലോരു നേരത്തു നീ താൻ വിളിച്ചീടുമോ മന്ന! നാസ്സാ വിളിച്ചാവിതേനം കളിച്ചോന്നു പൂണ്ടെങ്കിലോ കാന്ത! നീയങ്ങെഴുന്നീല്ലു പിൻചെന്നു മെല്ലപ്പിടിച്ചിട്ടു കൊണ്ടന്നു നൽകീടുകെ"ന്നാകുലം ചൊല്ലിനാൾ ജാനകീദേവി തൻകാന്തനോടിങ്ങനെ.

ഉണ്ടാവാമെന്നുതായം മണിമയഹരിണം
    പണ്ടിതാരാനുമുണ്ടോ
കണ്ടു,കേട്ടിട്ടുമില്ലെന്നൊരുസരണി നിരൂ-
    പിച്ചുകണ്ടില്ലകാണേഡ
വണ്ടാർപൂഞ്ചായലാൾതൻ വചനമിതി സമാ-
    കർണ്ണ്യ മാനിന്നു പിമ്പേ
മണ്ടീരാമോ ധനുഷ്മാനൊരുവനമുടനാ-
    പതസ്യ കഞ്ചൻ കണ്ടുകൂടാ. 58

തദനു ജനകപുത്രീയാച്ഞയാ തം ജിഘൃക്ഷു-
ർഹരിണമനുജഗാഹേ ചാപമാദായ രാമഃ
സമയഇതി ച മേനേ പാശമാദത്ത മൃത്യുഃ
കുശികസുതമഖാഘൗ ഭ്രഷ്ടമേനം ജിഘൃക്ഷുഃ. 59

കേൾക്കപ്പെട്ടു തദാനീം "കനകഹരിണമ-
    ല്ലേഷ മായാവരിഷ്ഠാ
ത്രക്ഷാത്മാ രാക്ഷസോ മാം ഗ്രസതി വളരെ വാ-
    യ്യും പിളർന്നിന്നുമൊന്നു

പോക്കില്ലേ ഹന്ത ഹാ! ജാനകി! സഹചരി! ഹാ
വത്സ! ഹാ ലക്ഷ്മണാസ്മാ-
ന്നേഹ്യേഹീ"തി ത്രിലോകീഹൃദയമദളിടഃ
കേപി ദീനപ്രലാപാഃ 60

കാണച്ചൊ വന്നൊരാപത്തിതു സപദി സമാ-
കർണ്ണ്യതേ പ്രാണനാഥൻ
താനത്രെ പെട്ടതെന്നോർത്തുടനുദിതമനോ-
വേദനാവ്യാകുലാത്മാ
വേനൽച്ചൂടേററു മേന്മേലിടതലകുലയു-
ന്നോരു പൂവല്ലിപോലെ
ദീനത്വംപൂണ്ടു ചൊന്നാളഥ ജനകസുതാ
ലക്ഷ്മണം നിഷ്കളങ്കാ. 61

"അയ്യോ ലക്ഷ്മണ, വത്സ! കേളിതു തവ-
ഭ്രാതൃവിലാപം തുലോം
കയ്യൂക്കുള്ള നിശാചരസ്ത്വപി ബലാൽ
തിന്മാനണഞ്ഞീ[illegible]റാൻ
പൊയ്യേ പൊൻമൃഗമായ് ചമഞ്ഞു ചതിയൻ
നന്നായ് പിണച്ചാൻ നിറം—
ചെയ്യും വില്ലുമെടുത്തു ചെന്നു പരിപാ-
ലിച്ചീടു ശൌര്യാംബുധേ!" 62

"വൈദേഹാന്വയകല്പശാഖികലികേ!
കേട്ടാലുമാസ്സൻ മൃതി-
ന്നെയ്തമ്പേററിതു രാക്ഷസൻ കരകയ-
ത്രേ ചെയ്തതാര്യാഹതം

നീ തേടാസ്സ വൃഥാ! ഭയാങ്കുരമിതി-
നാര്യ്യ! ധരിച്ചീലയോ
നാഥേ ഭേദമതീവ പാഴ് കഴുതപ്പോ-
ലേ ഘോരമുൽഘോഷിതം. 63

ഉൾപ്പേടി നീ കളക സൂര്യകുലോത്ഭവാനാം
സ്വപ്നേപി കിഞ്ചന വരാ വിധുരപ്രലാപാഃ
തൽപ്രാണനാഥനൊടെതിർത്തു നേർക്കുനേരേ
നില്പാനുമില്ല ഭുവനേ യുധി ശൌര്യലേശം." 54

സീതേ കേൾക്കായിതപ്പോൾ പുനരപി രുദിതം
"കാണ്മാൻ രാത്രിഞ്ചരാണാം
നാഥോ നിഷ്കണ്ടകം മാം ഝടിതി പിടിപെ-
ട്ടന്നോരൻ ബലാൽ പങ്ക്തികണ്ഠൻ
നാസാച്ഛേദം ഭഗിന്യാനവരമതുപൊറാ-
ഞ്ഞാത്തരോഷോയമദ്യോ!
സീതേ! നീയും മറന്നോ? വരിക വരിക ഹാ
കഷ്ട"മെന്നിപ്രകാരം. 65

"പോരും വൈകിച്ചതീ ലക്ഷ്മണ! കരുണ പുല-
മ്പാതതെന്തെന്തിതല്ലോ
ഘോരം കേൾക്കപ്പെടുന്നു മുഹുരപി നിതരാ-
മാര്യപുത്രപ്രലാപാഃ
പാരാതേ ചെല്ലു ചെല്ലിമ്മരണദശയി,ലെ-
ല്ലാക്കുമെത്തീടുമല്ലോ
ഹാരാവം ചെറു നാഥേ മധുരിമയുമക-
പ്പെട്ടിക്കൂടാ തമാനി." 66

"കേളാര്യേ! ഞാനറിഞ്ഞേനൊരുരജനിചരൻ
മായയാകെക്കൊണ്ടു പൊന്മാൻ
പോലേ വന്നു നടേ നിർണ്ണയമിതു ചതികൊ-
ണ്ടാര്യനെ ക്കൊണ്ടുപോവാൻ;
മേലേ മേലേ കരഞ്ഞീടിനതുമിവിടെനി-
ന്നെന്നെ വേറാക്കുവാനും
ചേലേന്തീടും കുലസ്ത്രീമകുടി!ഭവതിയെ-
ക്കൊണ്ടു മണ്ടിടുവാനും". 67

"പാപി പാണ്ഡിത്യമുദ്രാപ്രകടനപടുവായ്
നിന്നു വാദിച്ച കാല-
ക്ഷേപം നീ ചെയ്തതിന്നുണ്ടൊരുപൊരുൾ തരമ-
ല്ലെന്നുമിക്കോപ്പിനിഞ്ഞാൻ
ചോദിക്കുന്നില്ല ചെറ്റന്നെയുമിനി മതിയേ
ജീവനാഥൻ മരിച്ചാൽ
നീ പോൽ നകത്തഞ്ഞാൻപോലൊരുവനൊടുമിനി-
ക്കിന്നി,വേണ്ടാ വിനോദം" 68

ഈവണ്ണം കർണ്ണരന്ധ്രേ കടുകനൽ ചൊരിയും
വാചമാകർണ്ണ്യ ജാത-
പ്രാവണ്യം തൽപദാബ്ജം തൊഴുതണിനയനേ
വായ്യെഴും ബാഷ്പശാലീ
ദൈവം കല്പിച്ചതെല്ലാം വരിക;വനഗതാ
ദേവതാഃ സാവധാനം
ദേവീം കാത്തീടുകെന്നാകുലവചനമസാ-
വാത്തമാന്നിജ്ജഗാമ. 69

ഭൂയഃ സഞ്ചിന്ത്യ രാമാനുജനുടനുടജ-
ദ്വാരി തൻവില്ലുകൊണ്ടു-
ണ്ടായതവ്യാകുലാത്മാ ഝടിതി വര വര-
ച്ചൊരുദഗ്ദ്ധധാമാ
"ആര്യേ! രേഖാം മദീയാമൊരുപൊഴുതുമിമാം
ചെററു ലംഘിക്കൊലാ നീ കദാചി-
ന്നി"യെന്നാഭാഷ്യ നേരേ കരകലിതധനുഃ
സംപ്രതസ്ഥേ തദാനീം. 70

ന പ്രീതാ പരമേശ്വരേപി ഗിരസാം
ഛേദേന ഹോമേന വാ
ജ്യാവല്ലീനഘനാന്നപാദപതതൌ
ദ്വാരാഗ്ഗ്ളാസംഗിനി
സംയത്യൈല്ലിബിളേ തഥാ ന ച ഹൃതാ
വിശ്വാതിഗൌ പുഷ്പകേ
ദ്രഷ്ടവ്യാ ജനകാത്മജേത്യഥ യഥാ
ലങ്കേശ്വരോ മോദതേ. 71

അക്കാലം മന്ദമന്ദം കനകഹരിണവി-
ക്രീഡിതം കണ്ടുകണ്ടു-
ങ്ങുൾക്കാമ്പിൽ കൌതുകം പൂണ്ടുദിതധൃതി രസി-
ച്ചും ചിരിച്ചും പ്രസാദാൽ
അഗ്രേ കാന്താന്തരാ മാനവകുലതിലകം
മോഹമുൾക്കൊണ്ടുജാത-
വ്യഗ്രാ മാനെയ്യുമക്കോപ്പിന്ന ശശമുഖനം
വ്യോമവീഥ്യാ നടന്നു. 72

അന്നേരത്താല്പലോകേ ജനകനൃപസുതാം
ഭൂതലേ കാതരാക്ഷീ-
മണ്ണോജത്തനചിങ്കൻകോമളമരുനിഴലായ്
മിന്നുമുന്നപ്ലശോകാം
കണ്ണിന്നാനന്ദധാരാം കനിവിനൊടടജാ-
ഭ്യന്തരേ തത്ര താഃന
തന്നേ തൂഷ്ണീം നിഷണ്ണാം നിജസഹചരവൃ-
ത്താന്തചിന്താവിഷണ്ണാം. 73

ചക്ഷുഃ സ്മേരമവാരിജം കുവലയം
വക്ത്രസ്യ ദാസഃ ശശീ
ഭ്രൂലേഖേ സ്മരതോരണം സ്മിതലവോ
ലീലാലതാപല്ലവഃ
ഉച്ഛിഷ്ടം കളകണ്ഠവാക് ച വചസാം
ശങ്കേ തദേണീദൃശഃ
സർവ്വാങ്ഗീണമഹോ വിധേഃ പരിണതാ
വിജ്ഞാനചിത്രം ചിരാൽ. 74

ഇന്ദ്രാണീമഹമപ്സരോഭിരനയം
കാരാഗൃഹേ ഗണ്യതാം
സംഹാരോ ജയതാ ദിശോ ദശ മയാ
സ്ത്രീണാം കൃതഃ പുഷ്പകേ
കൈലാസോദ്ധരണേപി വേപഥുമതീ
മദ്രാക്ഷമദ്രേഃ സുതാം
ദൃഷ്ടം താസു ന രൂപമീദൃശമഹോ
ചക്ഷുശ്ചിരാൽ സാർത്ഥകം. 75

ധമ്മില്ലോ ലളിതം സ്മിതം ശുചി, ദൃശൌ
ദീർഘേ ഭ്രുവൌ ഭംഗുരേ
പാശാങ്കേ ശ്രവസീ വിലോക്യ മല്ലികം
മാഞ്ജിഷ്ഠപിഷ്ടോഽധരഃ
കണ്ഠോത്ഥച്യൃതരുചിഃ സ്തനൌ പൃഥുഘനൌ
കാമ്യം ച കാഞ്ചീപദം
ദൃഷ്ട്വാനി ചിരം വിമൃജ്യ ശേധാ
തന്മൈഥിലീം പശ്യതഃ. 76

കൊല്ലേറും കാമബാണാർദ്ദിതവിവശമനാ
രാക്ഷസേന്ദ്രസ്തദാനീം
തൽപാതിവ്രത്യധാമ്നാ സ്വയമണവതിന-
ങ്ങക്ഷമോ നോക്കനേരേ
ബിഭ്രൽ കാഷായവസ്ത്രം ഝടിതി കപടസ-
ന്ന്യാസിവേഷം ദധാനോ
ബിഭ്രൽസ്വാന്തോ നിതാന്തം പ്രണവമഥ ജപൻ
പ്രാപ സീതാശ്രമാന്തം· 77

ദ്വാരേ ലക്ഷ്മണചാപലേഖയെ മില്ല-
ദ്ദൃപ്തം കടപ്പാനസൌ
നേരേ മുട്ടി വിനഷ്ടശക്തിരവനൌ
വീണാശ്രു നിശ്വാസവാൻ
“ആരാമപ്പ്യ സാധ്വി! വൃദ്ധയതയേ
ഭിക്ഷാം ബഹിർന്നിർഗ്ഗതാ
പാരിക്ഷം ക്ഷുധയാ ജനോയമവശഃ
പാശ്യേ”തി ചൊല്ലീടിനാൻ. 78

ഗദ്യം—ന തദനു പതിവ്രത ജാനകി താനങ്ങൊരു വരാരാദാശ്രമബാഹ്യാങ്കണങ്ങട്ടുവിപോയ് ചെന്നക്ഷതയോഗ്യാ ഭിക്ഷ കൊടുക്കുംനേരം നേരേ കൈമേൽ പിടിപെട്ടളവിലശങ്കിതമറുകിച്ചയെന്നേ മുറവിളിയ്ക്കൊണ്ടണിമുടി തൊട്ടപ്പദതളിരോളം മുട്ടവിറച്ചു പരിശ്ലഥചികുരാം ഭയചലനയനാം പ്രശിഥിലവസനാം പ്രചലദ്വരാജാം ജനകതനൂജാമസിതഘനാഘനകാന്തി പിണഞ്ഞു വളഞ്ഞൊരു ദംഷ്ട്രാദാരുണവദനം പത്തുള്ളും നിജമങ്ങും പൂണ്ടാമ നടിച്ചു നിശാചരരാജൻ തേർമേൽ വച്ചു നടന്നു ദശായാ "മയ്യോ പാപം, ദശമുഖനാമൊരുരാക്ഷസനെന്നെ ക്കൊണ്ടിതു പോകുന്നോൻ; മനുകുലനാഥൻ കാത്തരുളീടുക വനദേവതമാരെന്നെ മറന്നാർ,ഒക്കെ വരുന്നതറിഞ്ഞോൻ മുമ്പേ ലക്ഷ്മണനെങ്കിൽ പെരികെ മനീഷി;ചെങ്കനൽ ചെവിയിൽ ചിന്നിയപോലെ ചിലകടുവാക്കുകൾ വെറുതേ ചൊന്നേൻ; ഭക്ഷാണീ ചക്രമശേഷമിതയ്യോ കാണാം കാണരുതെന്നു ചമഞ്ഞു; പെരികെ വരുന്നു രാക്ഷസനെന്നെ ത്തിന്മാനായ്ക്കൊണ്ടിവനു മുതിർന്നോൻ മനുവംശത്തിനു കാരണമേ ജയ! ദിനകരദേവാ പാലയ പാലയ! രഘുവരതിരുമുഖശോഭാസോദര! രജനീനായക! പാലയ പാലയ സപ്തർഷികളേ! കാത്തരുളീടുകരുന്ധതിദേവിയുമെന്നെമറന്നോ ഹാ രഘുവല്ലഭ! ഹാഹാ താത! വിദേഹമഹേശ്വ! ഹാഹാ ദശരഥ! ഹാഹാ മാതഃ! ശരണം ശരണം" സതതമിവണ്ണം വിലപശീലാം വ്യസനവിലോലാം രാഘവഗൃഹിണീ "മലമലമിന്നി നിതാന്തമെരിഞ്ഞു കരഞ്ഞു കണ്ണിണയില്ലാരുട്ടയോർ ചെറുമിരുക്കത്താൾമൊരിക്കലുമെന്നോട്ടുവെൽവാൻ;ചെ

ടിക്കേണ്ടാ ഭീഷണനല്ലഹമങ്ങ് ഗജനെക്കാൾ ഭംഗിയെനിക്കു ണ്ടൈശ്വര്യത്തിന്നു വൈശ്രവണൻ ഞാൻ ഭാഗ്യം പാർക്കിൽ നിനക്കിതു വന്നതു കാടുകൾ തോറും കായും കനിയും തിന്നുമവേലം കാററും വെയിലും കൊണ്ടുഴലേണ്ടാ നീയിനി നമ്മോടു കൂടിയിരിപ്പൂ, മനസിജരണരസമാർന്നു കളിപ്പൂ, മണിശയനങ്ങളിൽ മെല്ലെ നടപ്പൂ, മധുരത പൂണ്ടു മദിച്ചു ചിരിപ്പൂ. മാനിനി! മെയ്യിൽ പൂൺപുകളണിപ്പൂ,മാം പുനരേന്ദ മുകപ്പാനണവൂ, വേണ്ടതു വേണ്ടതു നമ്മോടു ചൊല്ലൂ, വേദനയൊട്ടു ചുരുക്കുക നല്ലൂ. തലമുടി മെല്ലെ ത്തിരുകുകിലോഞാൻ. തവ കുചകഞ്ചുകപട്ടമഴിഞ്ഞു നീവികിഴിഞ്ഞു ഗാഢം ഗാഢം പുൽക മനോജ്ഞേ!" സാന്ത്വവചോഭിരിവണ്ണമണഞ്ഞവനണിമുലതലമേൽ തൊടുവാനാഞ്ഞളവരുകുലയെന്നും മുറവിളികൊണ്ടു ജഗത്തു മുഴങ്ങും പൊഴുതിലകാണ്ഡു; മധ്യേമാർഗ്ഗം, "ദുഷ്ടനിശാചര തിഷ്ഠമുഹൂർത്തം വാസരനായകവംശവരേണ്യവതംസകമാലാം മാ മാ സ്പ്രാക്ഷീരറിയാതോർക്ക തുടർന്നപരാധം മനസി സഖേ ഞാൻ വിസൃജ പതിവ്രതതന്നെയിദാനീമാശു മലിമ്ലുച! മണ്ടിപ്പോകില്ലുകമെത്തുവനീഞാൻ പത്തുശിരസ്സും പത്തുദിഗന്തേ കൊത്തിയെറിഞ്ഞിമ്മാപാപിയെ ഞാൻ കൊന്നയി വരേസ, ജാനകി, നിന്നെ ക്കൊണ്ടുപ്പോണ്ടുപ്പോലേ രാഘവസവിധേ വയ്പെനിദാനീം" എന്നു പറഞ്ഞു നിശാചര ദ്രേട്ടിന ശതധാരത്തിനു സഹചരമാമത്രോടിപുടചലദരഘടഘടിതംകൊണ്ടാകുലഭുവനം പ്രളയസമീരണ ചണ്ഡിമ പൂണ്ട ഗരുൽപുടവാത്യങ്കളേററു കുല്യങ്ങൾ കുലഗിരിനികരം മൂഷ്ടരമായൊരു പക്ഷിപ്രവരൻ മുമ്പിൽ ചെന്നു തടുത്തു തുടർന്നു.

തേർമേലേ തത്ര ദേവ്യാ സഹ നൃപസുതയാ
രക്ഷസാം ചക്രവർത്തീ
താൻ പോകുന്നേരമഗ്രേ ഝടിതി വഴി തടു-
ത്തോരു ഗൃധ്രം മഹാന്തം
സോന്മാദം കണ്ടനേരം മദഭരകലുഷാ-
ത്മാ മുഖം പത്തുംകൊണ്ടും
മേന്മേൽ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചാൻ പുനരധികമധി-
ക്ഷിപ്യ സൂതം ബലാദേഷഃ. 79

“നന്നാ സൂതാ വിനോദം! മമ പുനരപരാ-
ധം ക്ഷമിക്കുന്ന വീരൻ
മന്ദാത്മാ പക്ഷി പോരിക്കുന്നഴകിതഹാ!
രക്ഷിതാ പക്ഷ്മളാക്ഷ്യാഃ
എന്നാലേനം സമുത്സാരയ ഝടിതി കശാ-
ഗ്രന്ഥിനാ യാനമാർഗ്ഗാ-
ലെന്നെ ത്രൈലോക്യനാഥം നഹി നഹി പരമാ-
ർത്ഥേന ജാനാതി സോയം.” 80

“അറിവനറിവനിത്താൻ നിന്നെ രേ, രേ, ദുരാത്മൻ
ഗിരിശഗിരിയിലാരോ ഭഗ്നമാനോച്ചശൃംഗം
ചിരനിയമിതമയ്യോ ഹേഹയേന്ദ്രേണ പശ്ചാൽ
പരമഥ കപിരാജാ ബാലധൌ ബദ്ധബാധം.” 81

“രേ, രേ, വാചാല, ഗൃധ്രാധമ! കഥയ ഭവാ-
നാരെടോ വന്നിദാനീം
നേരേ നിശ്ശങ്കമെന്തിന്നിവിടെ വഴിതടു-
ത്തു പടുതാധികോ നീ

വീരാണാം വീരമെന്നെ പ്പരിചിനൊടു മൂഷാ
ഭർത്താവൻ കത്ഥിതാത്മാ
പാരാതേ നീ പരേതേശപുരമചിരാൽ
പ്രാപ്തുമൌത്സുക്യശാലീ." 82

"കേട്ടാലും ദുഷ്ടരക്ഷോധമ! ദശരഥഭദ്ര-
പന്ന മാർത്താണ്ഡവംശ-
ശ്രേഷ്ഠന്നാംപ്ലഃ സഖാ ഞാൻ ഖഗകുലപതി നാ-
മ്നാ ജടായുർദ്ദൃഢാത്മാ
ആഢ്യാം തൽപുത്രഭാര്യാം ചതിയൊടു നിഭൃതം
കട്ട നിന്നെ ക്ഷമച്ചേൻ-
ക്രൂട്ടത്തിന്നോണമൂട്ടി ക്ഷലമണികലികാം
കൊണ്ടുപോവാൻ തുടർന്നു." 83

"സഖ്യം നന്നാമനുഷ്യപ്പുഴുവിനൊരു ഖഗ-
പ്രാണി ചേരും, വിചാരേ
ശക്യം കല്പിച്ചു തത്സന്നിധന,മയി കടി-
ച്ചോ ദൃഢം കൊത്തിയോ നീ?
രക്ഷോരിപ്രീതിസാരം കരളചി വിലസും
ചന്ദ്രഹാസാസി നിന്ദ്യം
തൽഗാത്രം തീണ്ടുകെന്നില്ലൊരുപൊഴുതതുകൊ-
ണ്ടുലോതാ കഥസേ നീ." 84

"ഏകം നിൻചന്ദ്രഹാസം ചപലജനതനും
തീണ്ടുമാറില്ല മന്നാം
മൂർഖ്ഖോടേ വാൽതലയ്ക്കൽ പ്ലവഗപതിപിണ-
ച്ചന്നമീദ്രഗപിധേയം

ഉഗ്രാത്മാ ഖേചരേന്ദ്രൻ കരുത്തുകിലൊരുവൻ
    മാനുഷന്മാരിലിന്നും
തൽകൃത്യത്തിൻപ്രഭാവം മനസി തവ മറ-
    ന്നീടുവാനില്ല ഞായം." 85

"ദോഷാന്നാലോക്യ നമ്മെ ക്കുടിലമതി ഭവാൻ
    ക്ഷത്രിയാണീ സമക്ഷം
ദ്വേഷാൽ നിന്ദിക്കുമിക്കോപ്പിത്തു കിമപി പൊറു-
    ത്തീടുകെന്നിന്നി വാരാ
ഭോഷാ കേൾ ചാപലത്തിൻ ഫലമിതനുഭവി-
    ച്ചീടുവാ നിന്നെയിന്നേ
രോഷാഗ്നൗ മാമകീനേ സപദി ശലഭമാ-
    ക്കീടുവൻ ഗ്രദ്ധഗ്രദ്ധം." 86

"ദുഷ്ടാത്മൻ! തിഷ്ഠ തിഷ്ഠ ക്ഷണമശുഭമതേ,
    വക്ത്രഗർത്തങ്ങൾ പത്തും
മുട്ടെക്കൊത്തിത്തകർത്തൽ ഭടധടധടിതം
    ചഞ്ചുകൊണ്ടങ്ങഹോ ഞാൻ
ത്തുഷ്ട്യാ കേൾ പത്തുദിക്കിങ്കലുമഴകിലെറി-
    ഞ്ഞക്ക് വംശപ്രസൂതിം
പെട്ടന്നെന്നാം കുമാരീം രഘുപതിസവിധേ
    കാഴ്ചയായ് വെയ്ക്കുന്നിന്നേ."

"ഒക്കെക്കൂടീടിലും ദാനവസുരസദസാം
    ചെററചിന്ത്യം ത്രിലോക്യാ-
മിക്കർമ്മം പക്ഷികീടത്തിനു സുകരമഹോ
    ധൃഷ്ടതക്കെന്തു ചൊല്ലൂ

നില്ക്കല്ലാം ചന്ദ്രഹാസാഗ്രവരനിരയായ് -
ക്കൊള്ളുമല്ലക്ഷണം കൊ-
ണ്ടിക്കാലം നീ ശിതെ'' ന്നതിപരുഷതരമാം
കോപമുൾക്കൊണ്ടണഞ്ഞു. 88

അന്നേരം പക്ഷിരാജൻ നിജചിറകു കട-
ഞ്ഞുജ്ജ്വലം വജ്രസാരം
വെന്നീടും ചഞ്ചുദണ്ഡാത്തടതടതടഘടിത-
ധ്വാനരുദ്ധാഖിലാശം
ഉന്നിദ്രാഭ്യാം ഗരുദ്ഭ്യാം മണിരഥമഥ ത
ല്ലിത്തകർത്തധ്വജാഗ്രം
ഖണ്ഡിച്ചും തന്നഖാഗ്രാൽ കുതിരകളുടലിൽ
പാച്ചിയും പ്രോജ്ജ്വലാംഗേ. 89

ദശമുഖരഥമാശു ധ്വസ്തമഗ്ര്യം വിസൃതം
ശിഥിലതരവരൂഥം ശീർണ്ണചക്രാസചക്രം
ഗതദളിതശക്തിപ്രാസബാണാസഖഡ്ഗ-
ത്രിശിഖവിശിഖതൂണീചാപശസ്ത്രൈശ്ശകാതഃ. 90

ജന്യശക്ത്യാ ഖഗാനാം പതി കഴിവുകെട്ടു-
ക്കും വിധൌ രാക്ഷസേന്ദ്രൻ
മന്ദാക്ഷക്രോധശാലീ കപടരണവിധാ-
നേന താനേ തദാനീം
ഛന്നാം വെട്ടിത്തള്ളീയം ചിറകു ബത! മുറി-
ച്ചാനനം പത്തുകൊണ്ടും
ഖിന്നം നിധ്യായ സീതാമുഖമഴകൊടു വെ-
ട്ടിച്ചിരിച്ചാൻ ദുരാത്മാ. 91

രാക്ഷസാസിക്ഷതഃ ക്ഷിപ്രം
പപാത പതതാം വരഃ
മൈഥിലീപക്ഷപാതേന
പക്ഷപാതമവാപ്യ സഃ. 92

"പതഗകുലപതേ! ഹാ വീര! കേൾ വ്യാപരിച്ചായ്
സദൃശമിതു രഘൂണാം വംശസംബന്ധയോഗ്യാ
യുധി മമ വിധിദോഷാദ്ധർഷിതോ നീയിതെല്ലാം
പതിയോടു പറവോളം പ്രാണിഹീ"ത്യനുഗൃഹ്ണാൽ.

"കേളി,ക്കോപ്പു നിവേദ്യ തം നരപശ്രും
പോരിന്നു യാത്രാക്ക നീ
കാലത്തെ"ന്നു ജടായുഷം പരിഹസൻ
ഗത്വാ നഭോവർത്മനാ
ശ്രീലങ്കാപുരി ചെന്നശോകവനികാ-
രാമാങ്കണേ ശിംശുപാ-
മൂലേ കൊണ്ടുയിരുത്തിനാൻ നിജകുല-
പ്രോന്മാഥിനീം മൈഥിലീം. 94

തതോ രാഘവയോ തത്ര തദാ വിമുക്തയോ
മാരീചമായാശകടാനുബന്ധാൽ
അക്രുദ്ധതാപയോ പുനരുദ്ധതാപയോ
വീരയോ നിജം പ്രാപതുരാശ്രമാന്തം. 95

പർണ്ണശാലാത്രികോണേഷു
പശ്യൻ മനുകുലോത്തമഃ
ഞങ്ങാവലീത്യാ വൈദേഹ്യാ
നാന്യൽ കോണമവൈക്ഷത. 96

വിലോക്യ താം കേവലപർണ്ണശാലാം
വിമൂഢചേതാഃ പതിതോ ധരണ്യാം
വിബോധിതോഽസാവനുജേന കൃച്ഛ്രാ-
ദ്വിമുക്തകണ്ഠം വിലലാപ രാമഃ. 97

-ഹാ കഷ്ടമത്ര നഹി സാ കിമിദം പ്രവൃത്ത
മാലോകയാമി ചടലാമിഹ പാദമുദ്രാം
മാം വീക്ഷ്യ നൂനമഗൃഹീതമൃഗം മുഹൂർത്ത-
മന്തർഹിതാ തരുഷു രോഷവതീവ സീതാ. 98

യദ്യസ്തി കൌതുകമപൂർവ്വമൃഗേ മൃഗാക്ഷി!
ചാന്ദ്രം ഹരാമി ഹരിണം മമ സന്നിധേഹി
യാവന്ന മുഞ്ചസി മയാ ധൃതമേണമേനം
താവദ്ദധാതു തവ വക്ത്രതുലാം മൃഗാങ്കഃ. 99

ആർത്തൌ സിദ്ധൌഷധിരിവ ഹ്രീതാ കേളികാലേ വയസ്യാ
പത്നീ ത്രേതാ യജനസമയേ ക്ഷത്രിയാണീവ യുദ്ധേ
ശിഷ്യാ ദേവദ്വിജപിതൃസമാരാധനേ ബന്ധുരാർത്തൌ
സീതാ സാ മേ ശിവശിവ!! മഹാകാനനേ കാ നു ജാതാ

സപ്രാണാ ചേജ്ജനകതനയാ
കിം നു തിഷ്ഠേത മഹ്യം
ഹിംസ്രൈഃ സത്വൈർന്ന കില നിഹതാ-
രക്തസിക്താ ന പൃഥ്വീ
ഗോദാവര്യ്യാം പുളിനവിഹൃതിം
രാമശൂന്യാം ന കുര്യ്യാ-
ദ്വ്യക്തം നക്തഞ്ചരകബളനാൽ
സർവ്വഥാ സംസ്ഥിതാ സാ. 101

ലോകാന്തരപ്രണയിനാം ശ്വശുരം പ്രണമ്യ
മജ്ജത്പ്ലകാലമതിലംഘ്യ യദി പ്രയാസി?
വിജ്ഞാപ്യമാമപി സമാഹ്വയ സാധു! തന്മൈസ്മ
സൗമിത്രിരേവ ഭരതേ നിദധാതു രാജ്യം. 102

ഇത്ഥം വിലപ്യ ദയിതാം വിപിനേ വിചിന്വൻ
രാമോ ന തത്ര ധൃതിമാൻ സ ഹി ലക്ഷ്മണശ്ച
താദൃഗ്വിധാമപി ദശാം കഥയൻ സ്വവാചാ
വല്മീകജന്മമുനിരേവ കഠോരചേതാഃ. 103

"ഹേ ഗോദാവരി രമ്യവാരിസികതേ!
പൃച്ഛാമി കച്ചിൽ സഖീ
സീതാ മേ ജലകേളിസംഭ്രമരസാ
ലീനാത്ര കുത്രാപി സാ
മാ ഗ്രഹസ്വ തയാ വിനാ ദയിതയാ
കഞ്ചിൽ ക്ഷണം ജീവിതം
നേദം തിഷ്ഠതി യത്ര സാഭിരമതേ
തത്രൈവ രാമോ/പ്യയം. 104

സാരംഗി! ശംസ സഹസാ സഖി! ജീവനാഥാ
സാ മേ വിഭൂഷയതി സമ്പ്രതി കം പ്രദേശം
യാവൽ സ്വയം ദധിത കാതരകാതരാണാ-
മാചാര്യകം നയനചംക്രമചാതുരീണാം 105

നീലകണ്ഠ! മമോൽകണ്ഠാ
വനേ/സ്മിൻ വനിതാ ത്വയാ
ദീർഘാപാങ്ഗാസിതാപാങ്ഗ!
ദൃഷ്ടാ ദൃഷ്ടിക്ഷമാ ഭവേൽ. 106

ഹാഹാ കോക! ചകോരികേ! മധുകര-
പ്പോതട! കിളിപ്പൈതലേ!
ക്രൗഞ്ചം കോകിലബാലികേ! പറകെടോ
നിങ്ങൾക്കു കൈക്കൂപ്പിനേൻ
ശോകാംഭോധിയിലാക്കി മാമശരണം
മാപാപി വൈദേഹി മ-
ജ്ജീവാലംബന, മെങ്ങുപോയിതിവിടെ
കുത്രാപി കണ്ടില്ലയോ? 107

നീയുണ്ടോ ഹന്ത! കണ്ടു സഖി! കുസുമലതേ!
മല്ലികേ! ജാതി! മുല്ലേ!
നീയുണ്ടോ ചൂതമേ! കണ്ടിതു കുരവക! പു-
ന്നാഗ! ദിങ്നാഗയാനാം
നീയുണ്ടോ നക്തമാലദ്രുമ! ബകുള! നവാ-
ശോകമേ! കണ്ടിതല്ലോ!
ജായാം മേ ജാതു യുഷ്മജ്ജനനിയെ വിപിനേ
ജാനകീം ദീനദീനാം." 108

എന്നീവണ്ണം തദാനീം ജനകനൃപസുതാ-
വസ്ഥ ചോദിച്ചുമെങ്ങും
കണ്ണിൽ കാണാഞ്ഞു നാനാഖഗമൃഗനഗവ-
ല്ലീഭിരുല്ലോലധൈര്യം
സന്താപവ്യാകുലൗ തൗ വനഗിരികളില-
ന്വേഷമാണൗ സമന്താൽ
ചെന്നാരേ ദൈവഗത്യാ ദദൃശതുരവനീ
ലുഠം ഗൃധ്രരാജം. 109

പദേ പദേ വീക്ഷ്യ വിളംബമാനൌ
തദാഭിയാനന്തൌ ഘനശോകതാന്തൌ
വിദേഹകന്യാം വിതതേ വനാന്തേ
ഗതായുരൂചേ വചനം ജടായുഃ. 110

ദണ്ഡകം:—"ശ്രീരാമഭദ്ര! ജയ നേര പിതുസ്സ്വ വിഹാരേഷു നിന്നു തവ ദാരാനമൂചുരദ്ദാരാൻ; വിരവിനൊടടുത്തേൻ; ബത വഴി തടുത്തേൻ; നലമുപരി പട പൊരുതു കപടരണമഥിതവപുരപകരണമഹമിവിടെവീണേൻ; പൂരേ തദാപഗതവീരാ ഭവാൻ ഝടിതിതേറാശ്ശ ജീവിതവിയോഗം;പുരുഷമണിതന്നോടഖിലവുമധന്യം ചരിതമിതു പറവൊല്ലവുമിതി മിഥിലനൃപതനയ വരമരുളി മതുമൊഴി പറഞ്ഞാൾ; നാരായണായ നമ നാരായണായ നമ വേരുന്നിവേദന വരുന്നു; നളിനമുഖി നീണാൾ മിളിതധൃതി വാണീടിഹ ഭവതു ശുഭവിഭവമിനി വിബുധവരപുരിയിൽ മമവസതി ദശരഥസമീപേ."

വാണീമേവം ബ്രുവാണേ പതഗപരിഷദാം
സാർവ്വഭൌമേ തദാനീം
വാനോർനാട്ടിന്നു താണീടിന കനകവിമാ-
നം കരേറും ദശായാം
താനേ തുക്കൈത്തലംകൊണ്ടണിചിറകു തലോ-
ടിത്തലോടി ത്രിലോകീ-
പൂണാരം കോസലാധീശചരനവനൊടു പു-
ണ്യാബ്ധിയോടേവമൂചേ. 111

"സ്വർല്ലോകത്തിന്നു യാത്രാ സ്വയമുദയവതീ
താത! തേ സ്വസ്തി ഭൂയാൽ
ചൊല്ലേണ്ടാ നീ വധൂടീഹൃതികഥ ജനക-
സ്യാന്തികേ ചെന്നിരുന്നാൽ
ചൊല്ലാം ഞാൻ രാമനെങ്കിൽ കതിപയദിവസൈ
രാവണൻ വന്നു താനേ
ചൊല്ലും മന്ദാക്ഷശാലീ തലകളെ നമയന്ന-
ന്തികേ ബന്ധുജാലൈഃ. 112

താത! ത്വം നിജതേജസൈവ ഗമിതഃ
സ്വർഗ്ഗം നനു സ്വസ്തി തേ
ബ്രൂമസ്താവദിമാം വധൂഹൃതികഥാം
മാ ഭ്രാതുരഗ്രേ കൃഥാഃ
രാമോ/ഹം യദി കൈശ്ചിദേവ ദിവസൈർ-
വ്രീളാനമൽകന്ധരഃ
സാർദ്ധം ബന്ധുജനൈശ്ച നേന്ദ്രവിജയീ
വക്താ സ്വയം രാവണഃ

കുലേ വാ ശൗര്യേ വാ ഭുജസമുദയേ
വാ തപസി വാ
ബഭൂവുന്ന പ്രാഞ്ചസ്ത്വമിവ ഭവിതാ-
രോ ന ചരമേ
അഹോ ധിങ്, മോഹസ്തേ കഥമതിചി-
രാദേഷ ന ഖലു
പ്രവീരാണാം പന്ഥാ ദശവദന! യേ-
നാസി ചലിതഃ. 114

ജാനന്നേവ ദശാനനോപഹരതേ
 നഃ പ്രേയസീമസ്തി വാ
ചന്ദ്രാപീഡമുപാസിതും സഖി ശിരോ-
 ദാമ സ്വയം കൢത്തവാൻ
മന്ദാക്ഷം രജനീചരസ്യ ന പുനഃ
 കണ്ഠാടവീകർത്തനാൽ
ധിഗ്ബാണൈർമ്മമ ചന്ദ്രഹാസഹതക-
 ക്ഷുണ്ണോയമധുനാ വൃതഃ.” 115

ഇത്ഥം വാദീ രഘൂണാം പരിവൃഢനകരോൽ
 കർമ്മ ശേഷം ഖഗാനാം
ഭർത്തുര്യാതസ്യ നാകം ദശരഥസുഹൃദ-
 സ്യാസ്യ ബാഷ്പാംബുവർഷീ
ചിത്തം കാന്താവിയോഗാൽ കനമവനു തളോ
 കഷ്ടമയ്യോ കനക്ക-
ക്കത്തിക്കാളുന്ന ചെന്തീക്കനൽനിരയിലെട്ടു-
 ത്തിട്ടപോലേ ചമഞ്ഞു. 116

ഗദ്യം—ർ. ശിവശിവ ഹരഹര കഷ്ടംകഷ്ടം!! ജനകതനൂജാവിരഹദശായാം വിലപനശീലോ ഹാഹാ പ്രേയസി! ഹാഹാ കാന്തേ! ക്വാസി ക്വാസി കദാനു മുഖാബ്ജം കാണ്മിതു കാന്തം വന്നീടരികേ വത്സ!സുമിത്രാതനയ! നിതാന്തം ചതിപെട്ടു നാമെന്തിഹ ചെയ്യുന്നു ചെന്താർശരമാൽകൊണ്ടു മനം മേ വെന്തുതുടങ്ങി; തീരാതൊരു സുഖക്കേടിതു വന്നാക്രമ്യം മമ ചാരേവാളുന്നാം; മങ്ങീടാതേ മറിമാൻപേടേ! നില്ലു സമീപേ നീയല്ലേ ചില മല്ലവിലോചനലീലകളെല്ലാം മല്ലമലർക്കണയാളോടു കേട്ടതു? ചൊല്ലു

വളേള്ളാൾ? കഥയ സഖേ, മമ കരിണീഗമനാം കരിപോതകമേ! കണ്ടീലല്ലീ! മത്തുമൊഴിയാളവളെവിടെ മറഞ്ഞാൾ; മധുകരമേ! നീ കണ്ടീലല്ലീ? ബാലമൃഗാക്ഷികൾ മൌലിവിഭൂഷാം; ബർഹിണമേ! നീ കണ്ടീലല്ലീ! ശോകമഹോദധിവീചീമാലാം; കോകിലമേ! നീ കണ്ടീലല്ലീ? പറയാരാരും പരമാർത്ഥം മേ പാരിട്ടതമൊഴിയാം കുത്ര നിലിനാ? ലക്ഷ്മണ! സവിധേലക്കാണായ മലർക്കാവിങ്കൽ കേൾക്കാകുന്നിതു തസ്യാ നാദം നോക്കിക്കാൺ നീ വിരവൊടു ഗതചാ,നിശ്ചയമായ്യ്! നദിച്ചീട്ടും നവകോകിലനാദം തന്നേ മന്യേ, ഹാഹാ പൊയ്കയിൽ മുങ്ങിപ്പോയി കൈകാൽ കാട്ടിനതല്ലോ പാപം, ചെന്തകമരറവിടംബുജനേത്രാം, കൈതങ്ങളിരല്ലതു കണ്ഠളകസുമം, മുല്ലയിൽ മെല്ലെ നോക്കിക്കാണാരു മുറുവലതെങ്കിൽ കാണപ്പെട്ടു; മുറുവലുമല്ലതു മലർനിരയത്രെ; ചാരുചിലമ്പിൻ കളകളമുണ്ടിക്കമെചവനത്തിൽ കേൾക്കാകുന്നു; നൂപുരനാദവുമല്ലതു ചൊല്ലാം; കളഹംസത്തിൻ കൊഞ്ചചറിഞ്ഞേതൻ; എന്നേ സുഖമേ ബത കാണായി വലമഥനാശയിൽ വദനം തസ്യാഃ; മറവതു മഢ്യേ കാണാവുന്നതു,രാകാചന്ദ്രനുദിച്ചു വരുന്നു; സൌമിത്രേ! യിന്നിഴലിൽ ചോരെ, കൊട്ടവയലത്തു നടന്നീടാതേ; കൊട്ടുവയിലല്ല നിലാവിതു കഷ്ടം! വിസ്മൃതിപോലേ വിരഹദേശയം, ഖേദിച്ചീടായ്കായ്ക! നിതാന്തം പാപി നിശാചരനീരേഴലകിലകത്തെങ്ങാനമിരിക്കുന്നാകിൽ ക്രൂരമ്പിന്നു കളിക്കു കൊട്ടപ്പൻ; പചതരമിതമാം വാൎത്തകളനുപമവരജനോടു പറഞ്ഞു,മതല്ലവൻ ചൊല്ലുന്നതുകേട്ടു,മഹന്നിശമുണ്ടുറക്കവുമൊക്കെ മറന്നു വനേഷു വനേഷു ലതാസു ലതാ

സ്ഥലീഷു ഥലീഷു നദീഷു നദീഷു നഗേഷു നഗേഷു നടന്നും നോക്കിയുമാർത്തി പിണഞ്ഞു കരഞ്ഞുമെരിഞ്ഞും, കണ്ട ചരാചരജാതികളോടു വിളിച്ചു വിളിച്ചു കാര്യം ചെയ്തും, പരിദേവമേറ്റം ചിന്തിച്ചിടയിൽ കോപം പൂണ്ടു കടക്കൺകോണുകൾ ചുവന്നു മറിഞ്ഞും, ചാപമുഴിഞ്ഞു ഞെലിച്ചു വലിച്ചും, ത്രിഭുവനമൊക്കെ പേടിപ്പിച്ചും, കമലപ്പൊയ്കകൾ കാണുംനേരം കണ്ണും പൊത്തി നടന്നു മുകുന്ദൻ, മലയസമീരണമേല്ക്കുന്നേരം മരണത്തിന്നു നിലത്തു കിടന്നും, മന്മഥനോടു വഴക്കു പറഞ്ഞും, ചെമ്പകമലർ കണ്ടമ്പൊത്തു വീർത്തും, മല്ലിക കണ്ടുടനല്ലൽ പിണഞ്ഞും, ശോകം പൂണ്ടു മശോകവിലോകേ, പിച്ചകമലർ കണ്ടശ്രുകണങ്ങളെ വാർത്തു വാർത്തും, മാലതികണ്ടൊരു മാലത്തു പൂണ്ടും, ജനകതനൂജാമന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്നേരത്തെവഴി മദ്ധ്യേ കണ്ടെത്തുന്ന നിശാചരവീരനെ വാളുമുറക്കൊണ്ടു വൈവസ്വതനെ ചെകിപ്പിച്ചും, പമ്പ കടന്നു നടന്നദശായാം ബോധിച്ചുംകൊണ്ടങ്ങോടിങ്ങോട്ടോടി നടന്നമ്മാല്യവദദ്രൌ സങ്കേതത്തിൽ പ്രക്കു വസിക്കും വാനരകുലപതി സുഗ്രീവൻ കണ്ടഗ്രജവചസാ നമ്മെ കൊൽവാൻ വന്നീടും ചില ചാരരിതെന്നു ശങ്കപ്പെട്ടാരോടു പുനരഥ സുഖമേ സൂക്ഷിച്ചപ്പോളുത്തമപൂരുഷലക്ഷണമഗ്രേ കണ്ടു തെളിഞ്ഞിട്ടഗ്രേ നില്ക്കും പവനതനൂജനൊടേവമവാദീൽ:—

"ഏതൊരു കൈവന മാനവനായമണീ
പമ്പാവനാന്തം കുമര
തനയാണൊരു സുരകാനനപ്രതിമം
ഹസ്താത്തശസ്ത്രായുധൌ

അസ്മച്ഛ്ലോകമഹാർണ്ണവസ്യ തരണേ
ചേൽ കർണ്ണധാരാവിമാ-
വന്നീയാദരപൂർവ്വമത്ര സുമതേ!
സംബന്ധമാപാദയ." 117

ഗദ്യം:—൫. അഥ ഹനുമാൻ ഹരിവരവദനസരസിജവിസരദ്വചിതവചനമകരന്ദധയനപാത്രീകൃതശ്രോത്രപുടഃ സുനിർമ്മലൈഃ സ്വാമിസമ്പൽഫലോൽപത്തിബീജവാപസ്യായം കാല ഇതി നിശ്ചിത്യ നിരർഗ്ഗളപ്രമോദപ്രസൃതാഭ്യാം നയനാഭ്യാം തൌ മഹാപുരുഷൌ വിചാരവിസ്മയബഹുമാനപ്രീതിവിസ്രംഭഗർഭമീക്ഷമാണഃ പുരുഷവിശേഷനിരീക്ഷണസമുത്ഥിതൈരിവോദ്ധതൈഃ രോമപടലൈരലംകൃതസ്സവിതൃവചനമനുസ്മരന്നഹംപ്രഥമികയാവതരിതുമത്യുത്സുകാനാം പീഡ്യമാനോ നിജകരചരണാനാം മാല്യവതോഽവതീര്യ പമ്പാതടവനവിടപിനിബിഡിതയാ സഹസാ താവപശ്യന്മാർഗ്ഗാനുസാരേണ സസംഭ്രമം പര്യടന്തൌ ശംഖമത്സ്യകേതുരഥാംഗലാഞ്ഛിതാം പദപംക്തിമാലോക്യ ലോകോത്തരതാമനയോർന്നിശ്ചിത്യ തദാതത്സമുൽഭൃതമഖണ്ഡതേജോമണ്ഡലകുണ്ഠിതചണ്ഡകരമണ്ഡലം ഷണ്ഡഖണ്ഡമാത്മനോ നിരീക്ഷ്യ തത്ത്വതഃ സമവധാരിതതദവസ്ഥോ മഹാപുരുഷസംവ്യവഹാരയോഗ്യം ഭിക്ഷുവേഷമവലംബ്യ പുരതഃ സ്ഥിത്വാ സവിനയമാചഖ്യൌ.

"കിഷ്കിന്ധായുവരാജ ഏഷ സവിധേ
രാജ്യാൽ സമുത്സാരിതഃ
സുഗ്രീവോ നിജപൂർവ്വജേന ഭുജഗ-
ർവ്വോല്ലാസിനാ ബാലിനാ

ആസ്തേ മാല്യവദദ്രിമൂർദ്ധ്നി തദ-
        പ്രാരബ്ധ്യ മുനേഃ ശാപതോ
ഭ്രഷ്ടം വാം വചസാസ്യ മന്തതിരഹം
        പ്രാപ്തോ ഹനൂമാൻ കപിഃ". 118

ഇത്ഥം ശ്രുത്വാ ഹനൂമത്യഥ വദതി തനൂ
        മത്ഭ്രമാന്നുത്ഭുതശ്രീ
മെത്തീടും സൽഗ്ഗുണാനാം നികരമരികിൽ വ-
        ന്നാദരിക്കുന്നപോലെ
ഭൃത്യസ്നേഹം വളർന്നു ദശരഥസുതനാ-
        കസ്മികം തോഴ! തസ്മിൻ
മിത്രസ്നേഹം ച സുഗ്രീവനിലഹഹ പറവാ-
        നാവതോ ദൈവയോഗം. 119

ധന്യാത്മാ മനുവംശകേതു ഹനുമൽ
        സ്കന്ധേ കരേറിത്തദാ
ചെന്നമ്മാല്യവദദ്രിസീമ്നി വിവശം
        കണ്ടള്ളിനേശാത്മജം
ഉന്നിദ്രാദരമാദിതഃ പ്രഭൃതി ത-
        ദ്വൃത്തങ്ങൾ ചോദിച്ചറി-
ഞ്ഞന്നേ ചിത്രമിതാത്മവൃത്തവുമഴി-
        ഞ്ഞൊക്കെ പ്പറഞ്ഞീടിനാൻ. 120

അക്കാന്തേവാസിനാ തൽക്ഷണസമുപഹൃതം
        ദാരവീയാഗ്നിമഗ്ര്യാ-
ളഗ്രേ സാക്ഷീകരിച്ചമ്മനുകുലപൈതമാ-
        ളൃശ്യമൂകാദ്രിശൃങ്ഗേ

മൃഗ്യാമാരാഞ്ഞു സീതാം തരുവതിനടനോ-
ത്തീട്ടമൃദ്ധാമധാമ്നാ
സുഗ്രീവേണാശ്രു ബാലിപ്രമഥനവിധയേ
സഖ്യമഗ്ര്യം വിതേനേ. 121

"രസാതലേ വാ സാ ദേവീ
വസന്തീ വാ നഭഃസ്ഥലേ
അഹമാനീയ ദാസ്യാമി
സത്യമേതദരിന്ദമ!" 122

"ഹൃതദാരസ്യ മേ വാണീ
നൈവാദരപദം നൃണാം
നിർമ്മക്ഷികം തഥാപി ത്വം
സാമ്രാജ്യമധു പാസ്യസി." 123

സീതാകപീന്ദ്രക്ഷണദാചരാണാം
രാജീവഹേമജ്വലനോപമാനി
സുഗ്രീവരാമപ്രണയപ്രസങ്ഗേ
വാമാനി നേത്രാണി സമം വിചേലുഃ. 124

മുഖ്യാത്മാ വായുജന്മാ പരമസുഖമിയ-
റ്റീടിനാനെന്തുചൊല്ലൂ
സുഗ്രീവോ/പി സ്വരാജ്യം കരതലഗതമെ-
ന്നേഷ മേനേ മഹാത്മാ
രക്ഷോനാഘോരഗോപപ്ലുതജഗദമൃതാ-
പ്ലാവതാം കോല്യമേതൽ-
സഖ്യേനാനന്ദിതോ/ഭൂന്മനസി രഘുപതിഃ
പൂർണ്ണജൈവാതൃകശ്രീഃ. 125

എന്നപ്പോ! ഞാനിപ്പോൾ വിരവിനൊടിഹ കാ-
ണായതെൻ ഭാഗധേയ-
സ്യന്ദാനാം വായ്പതന്നോ വരിക തവ കരേ
കൈത്തലം വയ്ക്കിലോ ഞാൻ
സന്തോഷം ചൊല്ലവല്ലേൻ മമ സപദി ഭവാ-
നോടു സഖ്യം തുടരാം വാർ
ചിന്തുന്നൂ പണ്ടു സുഗ്രീവനൊടു ഗുണനിധേ
രാഘവനെന്നപോലെ. 126

രാമായണം പ്രബന്ധം

സുഗ്രീവസഖ്യം

സമാപ്തം.

ടിപ്പണം.

"ആശീൎന്നമസ്ക്രിയാവസ്തുനിൎദ്ദേശോവാപി തന്മുഖം" എന്ന ശാസ്ത്രവചനം അനുസരിച്ച കവി ഗ്രന്ഥാരംഭത്തിൽ വസ്തുനിൎദ്ദേശരൂപമായ മംഗളത്തെ ചെയ്യുന്നു:—

൧. ശ്രീരാമചന്ദ്രൻ; ശങ്കാവിഹീനം=സംശയം കൂടാതെ; ഖര...ബലം=ഖരദൂഷണാദിരാക്ഷസസൈന്യത്തെ; സംഗ്രാമേ=യുദ്ധത്തിൽ; ഹതി...ആത്മാ=ഇളക്കാരാൽ വിളങ്ങുന്നതോടെ സന്തുഷ്ടചിത്തനായിട്ട്; പങ്കേ...മുഖിയെ-മൈഥിലീം=സുന്ദരിയായ സീതയെ; അങ്കേ-സംഭാവ്യ=മടിയിൽ ഇരുത്തി ലാളിച്ച്; മുദാ=സന്തോഷത്തോടുകൂടി; തത്ര=അവിടെ (പഞ്ചവടിയിൽ) ഭംഗ്യാ=അഴകോടുകൂടി; പരിമളബഹളേ-പൎണ്ണ...അന്തരാളേ=വളരെ സൌരഭ്യമുള്ള പൎണ്ണശാലയിൽ; രേമേ=വസിച്ചു.

൨. ത്രിലോകീമണി=ത്രൈലോക്യരത്നം; (മഹാവീരൻ) ആസ്ഥാം-കൈക്കൊണ്ട്=തന്റെ ശുശ്രൂഷക്കവേണ്ടി യത്നം ചെയ്തുകൊണ്ട്; പാൎശ്വേ=സമീപത്തിൽ; അത്യുദാര...ആൎദ്രം=(ക്രി. വി.) അലിഞ്ഞു പോകത്തക്കവണ്ണം പുഞ്ചിരിതൂകിക്കൊണ്ട്; ഖരൻ...പ്രൌഢി-മാനിച്ച്=ഖരന്റെ കൈയൂക്കിന്റെ ആധിക്യത്തെ പ്രശംസിച്ചു പറഞ്ഞുകൊണ്ട്; പ്രീത്യാ=സന്തോഷത്തോടുകൂടി; തന്നാങ്കഭാഗേ=തന്റെ സമീപത്തിൽ; മിഥി...ബിംബേ=സീതയുടെ മുഖത്തെ; പാൎത്ത്=നോക്കിക്കൊണ്ട്; പരമ...ഉന്മേഷം ഉൾക്കൊണ്ട്=വലുതായ സുഖവും ഉത്സാഹവും ഉള്ളവനായിട്ട്.

൩. വിശ്വദ്രോഹം=ലോകോപദ്രവം; ഖരനിധനം=ഖരവധം; സമ്മോദം=സന്തോഷം; ഉച്ചൈഃ=അധികമായിട്ട്;

ഉച്ചാവചൈഃ–ആശിഷാം–വിതതിഭിഃ=പലപ്രകാരത്തിലുള്ള വളരെ അനുഗ്രഹങ്ങളെക്കൊണ്ടു്; **ആയതെല്ലാം–അനുഗൃഹ്യ**=കഴിയുന്നപ്രകാരത്തിലെല്ലാം അനുഗ്രഹിച്ചിട്ടു്; **ജനസ്ഥാനഭാജഃ** വിശ്വേ–മുനീന്ദ്രാഃ=ജനസ്ഥാനവാസികളായ **സകല** മഹർഷിശ്രേഷ്ഠന്മാരും; വിശ്വാസം–പൂണ്ടു്=ശ്രീരാമൻ രാക്ഷസന്മാരെ നിഗ്രഹിപ്പാൻ ശക്തനാണെന്നുറച്ചു്; ജനിതധൃതി=(ക്രി. വി.) ധൈര്യത്തോടുകൂടി; സശ്ലാഘം=(ക്രി. വി.) ബഹുമാനപൂർവ്വം; രാഘവായ=ശ്രീരാമന്നായിക്കൊണ്ടു്; അതിമംഗല്യം–അംഗുലീയം=വളരെ ശുഭകരമായ ഒരു അംഗുലീയ(മോതിരം)ത്തെ; **പ്രദിദിശുഃ**=കല്പിച്ചുകൊടുത്തു.

൪. **സഃ**=അവൻ (രാമൻ) **മുക്തി...പാത്രം**=ജീവന്മുക്തന്മാരായ മഹർഷിസംഘത്തിന്റെ **സർവ്വമംഗലനിധിയായി**; **സമസ്ത...ഹരം**=രാക്ഷസരുടെ **സകല** മായകളേയും നശിപ്പിക്കുന്നതായ; അംഗുലീയം=മോതിരത്തെ; **വിമുക്തഖേദം**=(ക്രി. വി.) ദുഃഖങ്ങളൊക്കെയും നശിക്കത്തക്കവണ്ണം; **പ്രതിഗൃഹ്യ**=സ്വീകരിച്ചിട്ടു്; **ആശരാണാം–വിമർദ്ദം**=രാക്ഷസന്മാരുടെ **സംഹാരം** (രാക്ഷസവധം) **ഈഷത്കരം–മേനേ**=അയത്നസാധ്യമാണെന്നു നിശ്ചയിച്ചു.

ഗദ്യം— ൧. **തദനു–തദാനീം**=പിന്നെ അപ്പോൾ; **ദശ...സോദരീ**=രാവണന്റെ സഹോദരി (ശൂർപ്പണഖ) **സരോഷം**=(ക്രി. വി.) കോപത്തോടുകൂടി; പടുത=സാമർത്ഥ്യം; **രാമ...മാലയിൽ**=രാമബാണങ്ങളാകുന്ന ആളുന്ന തീയിൽ; **തവ–ഭഗിനീ–ഇയം**=നിന്റെ സോദരിയായ ഇവൾ–(ഞാൻ) **ഭാഗ്യസമേതാ**=ഭാഗ്യമുള്ളവൾ; **നരകീടേന**=നിസ്സാരനായ മനുഷ്യനാൽ; **പാലയ പാലയ**=(എന്നെ) രക്ഷിക്കണേ! രക്ഷിക്കണേ!; **കിമപി**=ഒട്ടും; **ദശ...ദ്രോഹം**=വീരനായ രാവണന്റെ കുടുംബത്തെ ഉപദ്രവിക്കുക; **വാങ്മാത്രം**=പേരിനെങ്കിലും; **മാണികാഃ**=ബ്ര

ഹ്മചാരികൾ. (ചെറുപ്പക്കാർ) ഭഗനീം—എന്നെ=സോദരിയായ എന്നെ; വിരൂപാം—കണ്ടാൽ=വിരൂപയായിട്ടു കണ്ടാൽ; ഉടം=ഉടഞ്ഞാണ്..(അരഞ്ഞാച്ചരട്) തെണ്ട്=ദണ്ഡ്. (ബ്രഹ്മചാരികളും സന്യാസികളും കയ്യിൽ ധരിക്കുന്ന ആശ്രമചിഹ്നമായ ഒരു വടി) ജവേന=വേഗത്തിൽ; സമീരണമാർഗ്ഗത്തൂടേ=വായുമണ്ഡലം വഴിയായിട്ട്; മദ്ധ്യേമാർഗ്ഗം=വഴിയിൽ; നവനവരുധിരം=പുതിയ ചോര; കാള...മാല=കൊടുങ്കാർ നിര; ബാലാതപനിരപ്പുകൾ=ഇളവെയിൽതട്ട്; നീലാ...ഗിരി=കറുത്ത അഞ്ജനപർവ്വതം; ജഗതാം= ലോകങ്ങൾക്ക്; ആർത്തിവിളപ്പാൻ = നാശമുണ്ടാക്കുവാൻ; കൃത്യാ=ആഭിചാരദേവതാ; നാസികാ=മൂക്ക്; യാതനാ=കഠിനവേദനാ; ഭീഷണതയ്ക്ക്=ഭയങ്കരത്വത്തിന്; ഭൂഷണം=അലങ്കാരം; ആസ്പദം=ഇരിപ്പിടം; സൂതികാ=ജന്മസ്ഥാനം (അമ്മ); മൂർത്തം... അധർമ്മം=ദേഹം എടുത്തതായ അധർമ്മം; ശൂർപ്പണഖാ—കില=ശൂർപ്പണഖയാണത്രെ; ആന കളിക്കുംപോലെ പിമ്പെ ചെന്നു തുടന്നാൽ—പാഴ്പെടും=കണ്ടവരെ കലശൽ കൂട്ടുന്നതുപോലെ പിന്നാലെ ചെന്നു വല്ലതും കലശൽ കൂട്ടിയാൽ അബദ്ധം വരും; വിവിധ...പംക്തിഷു=ഇങ്ങിനെ പലവിധം പറയുന്ന ആകാശസഞ്ചാരികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ; ചെകിട്ടു പൊളിച്ചും=അടിച്ചും; സരോഷം=കോപത്തോടുകൂടി; ഇഴച്ചു പറഞ്ഞും=മൂക്കില്ലാത്തതിനാൽ അക്ഷരവ്യക്തിയില്ലാതെ പറഞ്ഞും; നാസാകുഹരത്തൂടേ=മൂക്കിന്റെ സ്ഥാനത്തു ഗുഹപോലെയുള്ള ദ്വാരത്തിൽകൂടി; നിണം=ചോര; ഉത്ത്വം=കോരിയൊഴിച്ചും; ഊർവ്വ്വാ=ചീത്ത വാക്ക്; പ്രൌഢമുനീനാം=മഹായോഗ്യരായ മഹർഷിമാരുടെ; കളകളഘോഷം=എരമ്പൽ; ഉദധി=സമുദ്രം; നിശാ...മാർഗ്ഗ = രാക്ഷസനഗരമായ ലങ്കയുടെ ഗോപുരദ്വാരത്തിൽ; ത്രിദശ...രിപു=ദേവവൈരി; നിശി...ചരന്മാർ=രാക്ഷസരാജാവ്; മണി...ഭൂവി=വിശേഷമായ സഭാരംഗത്തിൽ;

ഗത്വാ=ചെന്നിട്ട്; **പ്രാഭൃതം**=തിരുമുൽക്കാഴ്ച; **ഉദിത്വാ**=നില വിളിച്ചിട്ട്; **സാ–രജനീചരി**=ആ രാക്ഷസി. (ശൂൎപ്പണഖ) **ചപഴി ച്ച്**=നിന്ദിച്ച്.

൫. **സംഫുല്ലാഭോഗ!**=അല്ലയോ വളരെ പെരുമയുള്ളോവേ!; **ദശമുഖ!**=പത്തു തലയുള്ളവനേ! (രാവണ). **മണിസിംഹാസനേ** = രത്നസിംഹാസനത്തിൽ; **വിശേഷാൻ**= വിശേഷങ്ങളെ.

൬. **കിഞ്ചന**=കറച്ചുപോലും; **ഏതാദൃശീം**=ഇപ്രകാരമുള്ള; **മാം**=എന്നെ; **പശ്യ**=കണ്ടാലും (നീ) **ശോണിത...ദരീം**= ചോരപ്രവാഹം നിറഞ്ഞ മൂക്കാകുന്ന ഗുഹയോടുകൂടിയവൾ (ശൂൎപ്പണഖാവിശേഷണം) **കൊള്ളിക്കോ?**=ചുടുവാനുള്ളതാണോ? (ഇത്ര വലിയ പ്രതാപലങ്കേശ്വരനായ നിന്റെ സോദരിയായ എനിക്കിങ്ങനെ ശത്രുക്കളിൽനിന്നു സംഭവിച്ച അപമാനത്തിന്ന പ്രതികാരം ചെയ്വാൻ നിന്റെ പ്രതാപപ്രഭാവങ്ങളൊന്നും പ്രയോഗിക്കത്തക്കവയല്ലെങ്കിൽ പിന്നെ അതൊക്കെ ചുടുവാനുള്ളതാണോ? എന്നു സാരം)

൭. **നാനാ...നിബിഡമാം**=പലവിധമുള്ള വൃക്ഷങ്ങൾ തിങ്ങിയ (ഈ ശ്ലോകാൎത്ഥം നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലായില്ല.)

൮. **മനുജാൻ– വിജേതും** = മനുഷ്യരെ ജയിപ്പാൻ; **നാൽമുഖനോട്**=ബ്രഹ്മാവിനോട്; (നീ) **വരം**=അനുഗ്രഹം; **കൊണ്ടീല**=വാങ്ങിയില്ല; **അത്**=വരം വാങ്ങാതിരുന്നത്; **ഏകദാ**=ഒരിക്കൽ; **ചപേടനം**=ഉള്ളങ്കൈകൊണ്ടുള്ള സാന്ത്വനം. (അടി എന്നു സാരം)

൯. **പുരാ**=പണ്ട്; **മമ**=എന്റെ; **ദയിതം**=ഭൎത്താവിനെ **മാരോൽഭിന്നാ**=കാമാൎത്താ; **തേ**=നിനക്ക്.

൧൦. **പൊറാഞ്ഞുനാ**=പൊറുക്കാത്ത; **ഏഷഃ**=ഇവൻ (രാവണൻ) **നിശമയ്യ**=കേട്ടിട്ട്; **കോപ...ഇക്ഷണഃ**=കോപം

കൊണ്ടു കലങ്ങിയ കണ്ണുകളോടുകൂടിയവനായിട്ട്; ഭുവനങ്ങൾ=ലോകങ്ങൾ; വീരമണിമാല=മഹാവീരന്മാർ ചൂടുന്ന രത്നമാല; മൌലിയിൽ=കിരീടത്തിൽ; ഉദഞ്ചിതഗഭീരിമാ=സർവ്വപൂജിതമായ ഗാംഭീര്യത്തോടുകൂടിയവൻ; ഏഷഃ-രജനീചരേന്ദ്രൻ=ഈ രാക്ഷസരാജാവ്; (രാവണൻ) ഒന്ന്-ഉവാച=പറഞ്ഞു.

൰൧. പരുഷം=(ക്രി. വി.) ക്രൂരമാകുംവണ്ണം; ദുരാത്മാ=ദുഷ്ടനായ; ഐരാവത...ശാലീ=ഐരാവതത്തിന്റെ കന്നംപിളക്കുവാൻ മിടുക്കു കൂടുന്നതായ-ചന്ദ്രഹാസം; പോരായുധനല്ലിത്=പോരാത്തതല്ല.

൰൨. കഥയ-കഥയ=പറക-പറക; തത്സ്വാഹാദേവീപ്രസംഗം=അവന്റെ (അഗ്നിയുടെ) സ്വാഹാദേവിയുടെ കഥയെ; ജഗതി=ലോകത്തിൽ; വട്ടവരുത്തീടുവൻ=വരമാദേച്ചക്കാം. (തീരെ) ഇല്ലാതെയാക്കാം; ഗൂഢഗൂഢം=വളരെ ഗൂഢമായിട്ടുള്ള. (സ്വാഹാദേവിപ്രസംഗവിശേഷണം)

൰൩. ഉരസ്ഥലാന്തരേ=മാറത്ത്; ചീളിപ്പെട്ടത്=അമളിപിണഞ്ഞത്.

൰൪. തത്കുലീനർ=അവന്റെ (നിരൃതിയുടെ) കുലത്തിൽ ജനിച്ചവർ; വരുണഃ-യദി=വരുണൻ ആകുന്നു എങ്കിൽ; ഏഷഃ=ഈ ഞാൻ; നിർവ്വിശങ്കം=സംശയം കൂടാതെ.

൰൫. മദീയം-പരാഭവം=എനിക്കു വിരോധമായിട്ടുള്ളത്; പവനൻ=വായു: ഭുവനേഷു=ലോകങ്ങളിൽ; അസ്മൽകനിവ്=എന്റെ ദയ.

൰൬. പുഷ്പക...വരം=ഉത്തമമായ പുഷ്പകവിമാനം; വൈരശാലീ=ദ്വേഷമുള്ളവൻ; വൈശ്രവണഃ-അയം=ഈ വൈശ്രവണൻ; അവൻ; ഇനി; ഭൈക്ഷം-പിടിക്കും=ഭിക്ഷതെണ്ടുകയെന്ന തൊഴിലെടുക്കേണ്ടിവരും. (അയാളുടെ ധനേശത്വം ഞാൻ നശിപ്പിക്കും-എന്നു സാരം)

൧൭. അനവരതം=വീണ്ടും വീണ്ടും; ഇതി-വാദിനം= ഇങ്ങനെ പറയുന്ന; ദശാസ്യം=രാവണനോട്; പുനഃ-അപി= പിന്നെയും; ശൂപ്പണഖാ-വാക്യം-ജഗാദ=ശൂപ്പണഖ വാക്കി നെ പറഞ്ഞു.

൧൮. തവ-ഗിരാ=നിന്റെ ചൊൽപ്പടിക്ക്; ആ ഢ്യൗ=ശ്രേഷ്ഠന്മാരായി; ബാണധനുർദ്ധരൌ=അമ്പും വില്ലും ധരിച്ചവരായി; പൂരുഷശ്രേഷ്ഠൗ=പുരുഷന്മാരിൽവച്ച് ഉത്ത മന്മാരായി; രാമലക്ഷ്മണനാമാനൌ-ദേവാ-വധിതൌ-മനു ഷ്യൗ-കൗ-അപി=രാമനെന്നും ലക്ഷ്മണനെന്നും രണ്ടു കാമദേവ ന്മാരായിരിക്കുന്ന രണ്ടുപേരെ; കൊട്ടവനേ=കൊട്ടകാട്ടിൽ; ക ണ്ടിടിനേൻ.

൧൯. തരുണൗ=യുവാക്കന്മാരെ; ലോകോത്തര... ഉത്സവൗ=ലോകത്തിൽ അസാമാന്യമായ സൌന്ദര്യക്കൂട്ടുക ളായി കണ്ണിനു മനോഹരന്മാരായിരിക്കുന്ന; തൌ=അവരെ; ഇ ന്ദുരുചം=ചന്ദ്രകാന്തക്കല്ല്;

൨൦. തൌ-ദൃഷ്ട്വാ=അവരെ കണ്ടാൽ; പുമാൻ-അ പി=പുരുഷൻ (ജാതിയിൽ ഏകവചനം=പുരുഷന്മാർ)പോലും; സർവ്വദാ=എപ്പോഴും; സ്ത്രീജന്മനേ-സ്പൃഹയതേ=സ്ത്രീകളായി ട്ടു ജനിപ്പാൻ കൊതിക്കുന്നതാണ്; സൌന്ദര്യം കിം ഉത=സൌ ന്ദര്യം എന്തുമാത്രമുണ്ട്; (സൌന്ദര്യത്തിന് അവധിയില്ല-എന്നു സിദ്ധാന്തം)ഏതൽ-ഏവ്വം=ഇതു് ഇങ്ങനെയായി; പശ്ചാൽ= പിന്നെ; അനയോഃ-പ്രതാപം-ശ്രുണു=ഇവരുടെ ശൌര്യത്തെ (നി) കേൾക്കുക; കുലിശീ-ശക്രഃ-വാ=വജ്രായുധത്തോടു കൂടിയ ദേവേന്ദ്രനോ; ശൂലീ-പുരാരിഃ-അഥവാ=ശൂലത്തോടു കൂടിയ ശിവനോ; ... -ചക്രീ-മുകുന്ദഃ-വാ=സുദർശനചക്രത്തോടുകൂ ടിയ വിഷ്ണുവോ നേരിട്ടാലും; യുധി-താൻ-ജേതും=യുദ്ധത്തിൽ അവരെ ജയിക്കുവാൻ; അക്ഷൌ-ജ്യായാൻ-ഇവ=ഇവ ര്...

ഷ്ഠനെപ്പോലെ; കനീയാൻ-അപി-അലം=അനുജനും മതിയാകുന്നതാണ്;

൨൧. മനുജന്മാർ=മനുഷ്യന്മാർ; യക്ഷൌഘം=യക്ഷന്മാരുടെ കൂട്ടം; അന്യേ=മറ്റുള്ളവരായ; കിന്നര...സിദ്ധന്മാർ=കിന്നരന്മാർ, നാഗങ്ങൾ, കിമ്പുരുഷന്മാർ, സിദ്ധന്മാർ, എന്നിവർ; മയി=എന്നിൽ; തേഷു=അവരിൽവച്ച്; അനു...ചിത്തഃ=ഉള്ളിൽ ദയയില്ലാത്തവനായി; ഉന്നമൂർത്തി=അതിസുന്ദരനായ; ലക്ഷ്മണൻ=ലക്ഷ്മണൻ ആകുന്നു; കരതലേ=കയ്യിൽ; ആലോലയൻ=ഇളക്കിക്കൊണ്ട്;

൨൨. ഭുജാ...ശ്രീകൊണ്ട്=കയ്യൂക്കിന്റെ കൂടുതൽ കൊണ്ട്; സാനുഗാഃ ഖര...ത്രിശിരസഃ-രാത്രിഞ്ചരാഃ=അനുചരന്മാരോടുകൂടിയവരായ (സൈന്യത്തോടുകൂടിയുള്ള) ഖരദൂഷണത്രിശിരസ്സുകളായ രാക്ഷസന്മാർ; എള്ളാതമ-രാഘവസായകാഗ്നിഷു=രാമന്റെ അമ്പുകളാകുന്ന അഗ്നിയിൽ; എരിഞ്ഞ പോയിത്തു്=എരിഞ്ഞുതന്നെ പോയി;

൨൩. ഇരുൾക്കൊണ്ടൽ മധ്യേ=മഴക്കാറിന്റെ എടയിൽ; അംഗരേഖാ=ദേഹകാന്തിയോടുകൂടിയവളായി; വിലോചന...സാരാ=കടാക്ഷസൌന്ദര്യസാമർത്ഥ്യംകൊണ്ട മൂന്നു ലോകത്തിലുമുള്ളവരുടെ ധൈര്യസാരം കവരുന്നവളായി; ധന്യാ=ഭാഗ്യവതിയായ; കാചന-തന്വംഗീ=ഒരു സ്ത്രീ; തയോഃ=അവരുടെ; അരികിൽ ഉണ്ട്;

൨൪. സാ=അവൾ; രാമണീയകനിധേഃ-അധിദേവതാ-വാ=സൌന്ദര്യസർവ്വസ്വത്തിന്റെ പരദേവതയോ; സൌന്ദര്യ...നികേതനം-വാ=സൌന്ദര്യത്തിന്റെ സത്തെല്ലാംകൂടി അധിവസിക്കുന്ന ഒരു സ്ഥലമോ (എന്നു ഞാൻ സന്ദേഹിക്കുന്നു എന്നു സിദ്ധാന്തം) തസ്യാഃ=അവളുടെ (സൃഷ്ടിക്ക്) മരന്ദ...ശശി-കാരണം-അഭൂൽ=പൂന്തേൻ, ശരൽക്കാലത്തിലെ ചന്ദ്രക്കല,

താമരവള്ളയം, നിലാവു മുതലായവ കാരണം ആയി ഭവിക്കണം- (പഞ്ചഭൂതങ്ങളുടെ സ്ഥാനത്തു് ഇവയായിരിക്കണം അല്ലെങ്കിൽ ഇങ്ങനെ ലോകോത്തരമായ സൌന്ദര്യം ഉണ്ടാവാനവകാശമില്ല) വേധാഃ-മദനഃ-വ- (ഭവൽ)=ബ്രഹ്മാവു് (സൃഷ്ടികർത്താവു്) കാമദേവനും ആയിരിക്കണം- ബ്രഹ്മസൃഷ്ടിവിലക്ഷണമായ സൌന്ദര്യം അവളിൽ കാണുന്നുണ്ടു് - എന്ന കാര്യത്തിൽനിന്നു കർത്തൃകരണങ്ങളെ അനുമാനിക്കുന്നു. "അസ്യാഃസർഗ്ഗവിധൌ പ്രജാപതിരഭൂച്ചന്ദ്രോനുകാന്തിപ്രദഃ! ശൃംഗാരൈകരസഃസ്വയംനുമദനോ മാസോനു പുഷ്പാകരഃ! വേദാഭ്യാസജഡഃ കഥം നു വിഷയവ്യാവൃത്തകൌതൂഹലോ! നിർമ്മാതും പ്രഭവേന്മനോഹരമിദം രൂപം പുരാണോമുനിഃ" (വിക്രമോർവ്വശീയം) ഇത്യാദികളുടെ അനുകരണം.

൨൫. നീല...കചം=കറുത്തുമിനുത്ത തലമുടിയുള്ളതും; നവ...ഉജ്ജ്വലം=പുതിയ ചന്ദ്രക്കലപോലെ ഭംഗിയുള്ള നെററിത്തടംകൊണ്ടു ശോഭിച്ചതും; ദീർഘലോചനം=നീണ്ട കണ്ണുകളുള്ളതും; കുടില...ഭ്രു=അല്പം വളഞ്ഞു കറുത്ത പുരികക്കൊടികളോടുകൂടിയതും; വിമല...സ്ഥലം=നിർമ്മലവും വികസിതവുമായ കവിൾത്തടങ്ങളുള്ളതും; ആഭോഗിസ്തനം=വളർന്നു് ഇടതിങ്ങിയ സ്തനങ്ങളോടുകൂടിയതും; ആനതാംസം=ചുമൽ താണതും, വിസ്തീർണ്ണമായ നിതംബപ്രദേശത്തോടുകൂടിയതും, ആയിരിക്കുന്നു; ചകിതൈതക...ദൃഷ്ടേഃ=പേടിച്ചു നോക്കുന്ന പേടമാൻ കിടാവിനെപ്പോലെയുള്ള നോട്ടത്തോടുകൂടിയവളായ; തസ്യാഃ=അവളുടെ; വപുഃ=ശരീരത്തെ, കിം-കഥ്യതേ=എങ്ങനെ വർണ്ണിക്കുന്നു? (അവർണ്ണനീയംതന്നെ.)

൨൬. പൂവിൽപ്പെണ്ണിന്=ശ്രീഭഗവതിക്കു്; താദൃശം-ലാവണ്യം=അവരുടേതുപോലെ സൌന്ദര്യം; ഉള്ളോൻ=ഉള്ളവൻ; അംഗജൻ=കാമദേവൻ; അന്തികേ=അവളുടെ അടുക്കൽ; അസൌ=ഇവൻ (കാമദേവൻ) തദീയകൃപയാ=അവളുടെ ദയകൊണ്ടു്;

൨൬. കമ്മം പോന്നീടിൽ=സംഗതിവന്നാൽ; ധമ്മില്ലംകൊണ്ടു്=തലമുടികൊണ്ടു്; പിഹിതവദനം=മുഖം മാച്ചു്; മേ=എനിക്കു്; പൊറായ്യുന്നിതു്=സഹിച്ചുകൂടാത്തതു്;

൨൭. ആകലിതഗിരിവരഃ=പവ്വതമെടുത്തു് അമ്മാനമാടിയവൻ; രാവണനഃ-നാമ=രാവണൻ എന്നു; ധീമാൻ=ബുദ്ധിയുള്ളവൻ; ഉര-പെരും=പ്രസിദ്ധനായ; കയ്യൻ=കശവക്കയ്യൻ, ചപ്പക്കയ്യൻ ഇത്യാദിപോലെ നിന്ദാസൂചകനാമം; എല്ലാരിലും=എല്ലാററിലും; മേ=എനിക്കു്;

൨൮. വിനോദാനന്തരം=ദേവരെ ഒത നേരംപോക്കു്; മനുജഃ=മനുഷ്യൻ; ഭഗിന്യാഃ=സോദരിയുടെ;

൩൦. ഒട്ടുകൊള്ളും=കീത്തിപ്പെട്ട; അന്നരാധമൌ=ആ നിസ്സാരന്മാരായ മനുഷ്യരെ; അനയോഃ=ഇവരുടെ; അനാദരം=(ക്രി. വി.) കൂസൽകൂടാതെ;

൩൧. അഞ്ജസാ=വേഗത്തിൽ; മമ=എന്റെ; തന്മുഖാംബുജേ=അവളുടെ മുഖത്തിൽ;

൩൨. ഏവം=ഇങ്ങനെ; ഉക്ത്വാ=പറഞ്ഞിട്ടു്; ഏനാം=ഇവളെ; സൂക്തിപേശലൈഃ-വചോഭിഃ=നല്ല വാക്കുകളെക്കൊണ്ടു്; ആശ്വാസ്യ=സമാധാനിപ്പിച്ചിട്ടു്; മാരീചഗേഹേ=മാരീചഗൃഹത്തിലേക്കു്; ഭീത്യാ=ഭീതിയോടുകൂടി; ഉപാന്തേ=സമീപത്തിൽ; ഇദാനീം=ഇപ്പോൾ; ജനകജാരാമയോഃ=സീതാരാമന്മാരുടെ; അഗ്രഭാഗേ=മുമ്പിൽ, വിഹര=കളിക്കണം.

൩൩. ഇത്ഥം=ഇങ്ങനെ; ഹൃദന്തേ=മനസ്സിൽ; താടകേയൻ-അവൻ=താടകയുടെ പുത്രനായ അവൻ; അകാണ്ഡേ=പെട്ടന്നു്; മദ്ധ്യേ=ഇടയ്ക്കു്; ശ്രീരാമ...വിക്രമഃ=ശ്രീരാമന്റെ കയ്യൂക്കു്; സിദ്ധം=അനുഭവപ്പെട്ടതു്.

൩൪. അഥ=അനന്തരം; ആരൂഢതാപം=(ക്രി. വി.) ഉണ്ടായ വ്യസനത്തോടുകൂടി; രാക്ഷസ...നാരാചം=രാവണന്റെ വാക്കാകുന്ന എഴുത്താണിയമ്പ്; വിധുര...ശാലീ=ചെവിടു തുളഞ്ഞവൻ; ശ്രീരാമ...ബുദ്ധിഃ=ശ്രീരാമനാമം ജപിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ശുദ്ധമായ മനസ്സോടുകൂടിയവൻ; ആയ-മാരീചൻ. ദശാസ്യം=രാവണനോട്; ഉജ്ജ്വലം-വചഃ=തെളിവായിട്ടുള്ള വാക്കിനെ; ഉവാച=പറഞ്ഞു.

൩൫. അയി-രാക്ഷസസാർവ്വഭൌമ!=അല്ലയോ രാക്ഷസചക്രവർത്തിയായുള്ളോവേ!; അയം-ഞാൻ=ഈ ഞാൻ, അനിഷ്ടം=അപ്രിയത്തെ; ഉദ്യുക്തൻ=ഒരുങ്ങിയവനായിട്ടു ഭവിക്കുന്നു; നാഥ!=അല്ലയോ സ്വാമിൻ! മാദൃശാനാം=എന്നെപ്പോലെയുള്ളവർക്ക്; പ്രിയം=ഇഷ്ടമായിട്ടുള്ളത്. (മുഖസ്തുതി) ഹിതോപദേശം=നല്ലതു പറയുക; നയം=നീതി.

൩൬. നല്ലോന്ന്=നല്ലത്; (നീ) പരകീയ...സംഗമത്തിന്ന്=അന്യന്റെ ഭാര്യയെ പ്രാപിക്കുന്നതിന്; ചില്ലീലാസ്യങ്ങൾ=പുരികം ഇളക്കൽ; കാമ...ശാസ്ത്രത്തിന്=കാമശാസ്ത്രത്തിന്; (കാമശാസ്ത്രാകാരങ്ങളായ സംഭോഗതന്ത്രങ്ങളെ വ്യാഖ്യാനിക്കുക) നല്ലാർ=സ്ത്രീകൾ; ഉളർ=ഉണ്ടല്ലോ.

൩൭. തവ=നിനക്ക്; പരമ...ദേശം=സൂക്ഷ്മതരതത്വോപദേശം; എന്നല്ലോ=(വാത്സല്യസൂചകവചനം) ജാനകീവല്ലഭനെ=രാമനെ; മറുപാത്ത്=എതിർഭാഗത്ത്; (ശത്രുതയിൽ) എന്നെ-ക്കൊണ്ട്=എന്നെ പിടിച്ച്; ബന്ധിച്ചിട്ട്=കഷ്ടപ്പെടുത്തി.

൩൮. അഹോ!=ആശ്ചര്യം; വിശ്വാമിത്രോപദേ

ശാൽ=വിശ്വാമിത്രന്റെ **അടുക്കൽനിന്നുള്ള** പഠിപ്പുകൊണ്ടു്; **കൃതികരം**=വ്യാജങ്ങളും; **അവൻചററിലുമററിത്തു്**=അവന്റെ അടുക്കൽ പററാത്തതായി; **മനുജതരുണിയെ-തൊട്ടു്**=മനുഷ്യസ്ത്രീയെക്കുറിച്ചു്; **ഇപ്രേമമുദ്രാം**=ഈ അനുരാഗചിഹ്നത്തെ; **വച്ചീടു്**=മതിയാക്കുക; **നാകാംഗനാനാം**=സ്വർഗ്ഗസ്ത്രീകളുടെ; **പരിമളവിഭവം**=സുഗന്ധധോരണി; **നീ പുണ്യാധികഃ**=വളരെ സുകൃതമുള്ളവനാണല്ലോ; (ദേവസ്ത്രീസംഭോഗതൃപ്തനായ നി എന്തിനു മനുഷ്യസ്ത്രീയെ കാമിക്കുന്നു?)

൩൯. **രാമാൽ**=രാമങ്കൽനിന്നു്; **രേഫസഹിതനോ-നാമാനി**=(ആദ്യത്തിൽ) രേഫത്തോടുകൂടിയ പേരുകളും, **പൊരുന്നാ**=എന്നെങ്ങുന്നതല്ല; (സഹിക്കുന്നതല്ല. ആദ്യത്തിൽ 'ര' എന്നു കേൾക്കുമ്പോഴേക്കു 'രാമൻ' എന്നോർത്തു സഹിക്കുവാൻപാടില്ലാത്ത ഭയം ഉണ്ടാകുന്നു എന്നു സാരം) **ശ്രീമൻ!**=അല്ലയോ മഹാത്മാവേ!; (ത്വം) **പ്രസീദ**=അങ്ങുന്നു പ്രസാദിക്കണേ!; **തവ**=നിന്റെ; **രാവണൻ എന്ന പേർകൊണ്ടു്**=രാമശബ്ദത്തിന്റെയും; രാവണശബ്ദത്തിന്റെയും ആദ്യവർണ്ണങ്ങൾ ഒന്നാകുകകൊണ്ടു്-എന്നു സാരം. **അധീരൻ**=ധൈര്യമില്ലാത്തവനായ; **ഇങ്ങൊൻ-അലമല്ല**=ശക്തനല്ല.

൪൦. **ശൈലാ...കൂടങ്ങളും**=പർവ്വതവും പാറക്കൊടുമുടികളും; **പക്ഷിവ്രാതവും**=പക്ഷിക്കൂട്ടങ്ങളും; **അമീ-ജന്തുകാഃ**=ഈ ജന്തുക്കളും; **അനാവിതഭയഃ**=പേടിയോടുകൂടിയവനായ; **മൽക്കൈകൺകൾക്കൾ-ലക്ഷ്യപ്പെടുന്നതു്**=എന്റെ കയ്യിലും കണ്ണിലും എത്തുന്നതു്; **അഖിലം**=എല്ലാ വസ്തുക്കളും; **ശ്രീരാമചന്ദ്രായതേ**=ശ്രീരാമനായിട്ടു തോന്നുന്നു.

൪൧. **അപ്പോൾ-ഇതി-വാദിനഃ**=ഇങ്ങനെ പറയുന്ന

ചനായി; ചാപല്യഭാജം-ഏനം=(പേടികൊണ്ടു്) വിറക്കുന്നവനായ ഇവനോടു്; പാപീയസാം-രജനീചരാണാം-പരിവൃഢഃ=മഹാപാപികളായ രാക്ഷസന്മാരുടെ രാജാവു്; കോപകലന്റ്-ഇടച്ചുവന്ന്-മറിഞ്ഞ നേത്ര...ചരഃ=കോപംകൊണ്ടു ചുടച്ചുവന്നു തുറിച്ചു മിഴിച്ച കണ്ണുകളുടെ പ്രവൃത്തികൊണ്ടു സൎവ്വചരാചരങ്ങളെയും ഭയപ്പെടുത്തുമാറ്; ഏവം-ഉവാച=ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു.

൪൯. നിതരാം=അധികം; ജല്പിച്ചതു്=വിഡ്ഢിത്തം പുലമ്പിയതു്; അഴകിതു്=നന്നായി-(വിപരീതലക്ഷണയാ-ഒട്ടും നന്നായില്ല എന്നു സാരം) (ത്വം)=നീ; ജല്പ...അഭിഷിക്തഃ-അവധി=വിഡ്ഢികളുടെ അഗ്രഗണ്യനാകുന്നു.

൫൦. ത്രൈലോക്യേ=മൂന്നുലോകത്തിലും; സൌരഭേകകൊണ്ടു്=പരിമളം നിറഞ്ഞു്; പീന...ജാലങ്ങൾ=വലുതായിട്ടുള്ള അത്ഭുതകൎമ്മങ്ങളുടെ ചരിത്രങ്ങളാകുന്ന പൂമാലകൾ; നിശിചരപൈതൃമാറ്=രാക്ഷസരാജാവു്; വിശങ്കം=സംശയംകൂടാതെ; വാനരത്തിൻകിശോരം=കുട്ടിക്കുരങ്ങിനെപ്പോലെ; രാഷ്ട്രാൽ-അപി=രാജ്യത്തിൽനിന്നുകൂടി; പിഴകി=വിട്ടുപോന്നു; വനാന്തരേ=വനമദ്ധ്യത്തെ; ആശ്രയന്താം=ശരണം പ്രാപിച്ചവനായ; മനുജശിശും=മനുഷ്യക്കുട്ടിയെ; നീ-ലാളിക്കുന്നതെന്തു്? ഇതിനു മാരീചന്റെ ഉത്തരം താഴെ പറയുന്നു.

൫൧. മനുജപരിവൃഢഃ=രാജാവായ (രാമൻ) അന്യേ-ആരും=മറ്റുള്ളവർ ആരും; മഹതാം - തൽഗുരുണാം-ആശ്രിതൌ=മഹാത്മാവായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അച്ഛന്റെ കല്പനനിമിത്തമായിട്ടു്; വേണ്ട=വേണ്ടിവന്നതാകുന്നു; വിനീത്യാ=വിനയത്തോടുകൂടി, അനുസരൻ=അനുസരൻ (ആയിട്ടു്)

ഭരതൻ-കൂടെപ്പോന്നു, ഏതദീയാം-പാദുകാം=ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മെതിയടിയെ, അവനും=ഭരതനും, വിശ്വഭോഗ്യാം-അയോദ്ധ്യാം-ഉപഗതഃ=ലോകത്തിൽവെച്ചു വിശേഷമായ അയോദ്ധ്യയെ പ്രാപിച്ചു. ഇതിനു രാവണന്റെ മറുപടി:—

൪൯. രണ്ടുദോഷരിവർ=ഇവർ രണ്ടുപേരും കൊള്ളരുതാത്തവർതന്നെ. അവരിൽവച്ച്, പിണ്ഡം=നിസ്സാരനായ, അഗ്രജൻ-ഫലതോട്ടംദേശാന്തരേ-വിഫലിത്തു=ഫലം കയ്യിൽ കിട്ടാറായപ്പോൾ വീണുപോയി; തെണ്ടിവന്ന-നിജരാജ്യലക്ഷ്മിം=ഇങ്ങോട്ട് അന്വേഷിച്ചുവന്ന തന്റെ രാജ്യശ്രീയെ, കൊണ്ടുപോയി വിററവൻ=(അതായതു ഭരതൻ) അതിനു മാരീചന്റെ പ്രത്യുത്തരം:—

൫൦. ഹേ മഹാനൈരൃതവര!=രാക്ഷസരാജാവേ!, ഏവം-മാ-പാഠീഃ=ഇങ്ങനെ പറയരുതു്, അഖിലസുമനസാം=സകല സജ്ജനങ്ങളുടെയും, നേത്രപീയൂഷഭാനോഃ=കണ്ണുകൾക്കു ചന്ദ്രനായ; ദേവന്-കോസലേന്ദ്രന്=കോസലത്തിലെ രാജാവായ രാമന്, ഒന്നുകൊണ്ടും-പരിഹാസ്യതാമില്ല; താവീട്ടം=വധിച്ചതായ; ദൈത്യ...ചൂട്ട്=അസുരന്മാരുടെ കയ്യൂക്കാകുന്ന കാട്ടുതീയിന്റെ ചൂട്; ഒഴിച്ച്=തീർത്തു; ആദരിക്കും=ബഹുമാനിക്കുന്ന; ദേവേന്ദ്രാൽ=ദേവേന്ദ്രനിൽനിന്ന്; അർദ്ധസിംഹാസനം-അപി=സിംഹാസനത്തിന്റെ പകുതിഭാഗത്തെക്കൂടി; പിടിപെട്ടോന്ന്=വാങ്ങിയതു്; തദീയം-വംശം=അദ്ദേഹത്തിന്റെ വംശം. (ആ ശ്രീരാമന്റെ വംശത്തിലുണ്ടായിട്ടുള്ള പല പൂർവ്വരാജാക്കന്മാരും ദേവാസുരയുദ്ധത്തിൽ ഇന്ദ്രനു സഹായിച്ചിട്ടുള്ളതിനാൽ ഇന്ദ്രൻ അവർക്ക് അർദ്ധാസനം കൊടുക്കാറുണ്ടെന്നു സാരം)

൪൭. വൈര...പാരീണ!=ശത്രുവിന്റെ ഗുണഗണങ്ങളെ പ്രശംസിക്കുന്നതിനു സമർത്ഥനായുള്ളോവേ!, രേ രേ മാരീച!=ഹേ മാരീച!, നൂതനനാരാചംകൊണ്ടു്=പുതിയ അമ്പുകൊണ്ടു്, നിൻമാതരം=നിന്റെ അമ്മയെ, അറുകൊലയായ് കൊന്നതോ=ക്രൂരമാകുംവണ്ണം വധിച്ചതാണോ; തൽപ്രഭാവം=അവന്റെ (രാമന്റെ) മഹത്വം; ഹേ ഖലശ്രേഷ്ഠ! ഭവാനെ-കാറവന-ഗുഹയിൽ=എവിടെയോ ഒരു ഗുഹയിൽ; മാനവകൽ=മനുഷ്യനിൽ; കഥം-ഇവ=എങ്ങനെയോ; തേ=നിന്റെ; മാനസേ=മനസ്സിൽ, ബഹുമാനോദയം-അഭൂൽ=ബഹുമാനത്തിന്റെ ഉത്ഭവം ഉണ്ടായതു്. അതിനു മാരീചന്റെ മറുപടി:—

൪൮. ഞാനേഭീതൻ=ഭയപ്പെട്ടവൻ, മദീയാ-ജനനിയും-അബലാ=എന്റെ അമ്മയും അശക്തയായ ഒരു സ്ത്രീയാകുന്നു, സത്യം=അതു പരമാർത്ഥംതന്നെ; അസ്യ=ഇവന്റെ; മററു്=വേറെയുള്ള, അത്ഭുതാനകശ്രേണീഃ=ശൌര്യകർമ്മങ്ങളെ, കേൾപ്പീലയോ?=അങ്ങുന്നു കേൾക്കാറില്ലേ? ഇനിയ=അങ്ങേയ്ക്കു അതിസ്നേഹമുള്ള; ഭഗിനിയെ=സോദരിയെ, ഛേദമുഖംവരുത്തു്-അവർ-പോൽ=കാതും മൂക്കും മുറിച്ചു മുഖത്തിനു വൈരൂപ്യം വരുത്തിയതു ആരാണ്? തദീയം-പ്രബലത=അവന്റെ ശക്തി, ഞാനേയല്ല=ഞാൻ മാത്രമല്ല; ഇപ്പാർമാനീ=ഈ ഭൂമിയിൽ വെച്ചു മാനനീയനായ; ഖരനും-മുൻനാളിൽ=ഈ കഴിഞ്ഞ ദിവസത്തിൽ; ചെററു=കുറച്ചു; നന്നായ്-അറിഞ്ഞാൻ-എത്തുംവിധൌ=അനുഭവം വരുമ്പോൾ; വല്ലവനും=ഏതൊരുവനും; ബഹുമതിവരും=ബഹുമാനമുണ്ടാകും; അവനവനു് അറിവാനിടവരുമ്പോൾ എല്ലാവർക്കും ബഹുമാനമുണ്ടാകുമെന്നു സാമാന്യം പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു് ഏറെത്താമസംകൂടാതെ അങ്ങേക്കും അനുഭവം വരികയും അപ്പോൾ ബഹുമാനമുണ്ടാവുകയും ചെയ്യുമെന്നുള്ള വിശേഷം സിദ്ധിക്കുന്നു.

൪൯. വിപുല...നിധയഃ=വളരെ ഐശ്വൎയ്യമുള്ളവനാണെങ്കിലും; മൎത്ത്യപോതേ=മനുഷ്യക്കുട്ടിയായ; അമുഷ്മിൻ=ഇവനിൽ; മമ=എനിക്ക്; പുല്ലോളവും-ബഹുമതിഃ=ബഹുമാനം; ഇല്ല; ഉൽപ്ലാല...ഹരണംപ്രതി=ഇളകിവീഴുന്ന തന്റെ വാലിൽനിന്ന് ഒരു രോമം പറിച്ചതിനെക്കുറിച്ച്; മൃഗേന്ദ്രന്=സിംഹത്തിന്; അന്തരേ=ഉള്ളിൽ; ബഹുമാനലേശം=അല്പം പോലും ബഹുമാനം; ഉണ്ടോ? മാരീചന്റെ മറുപടി:—

൫൦. അപ്രിയം-അപി=അപ്രിയമാണെങ്കിലും; ഹിതം=ശുഭകരമായിട്ടുള്ളതിനെ; (ഞാൻ) ഇപ്പോൾ-ചൊല്ലുന്നുണ്ട്; ആകൎണ്ണ്യതാം=കേൾക്കപ്പെട്ടാലും; (നീ കേൾക്കുക) സേവകൈകൊണ്ട്=സേവയ്ക്കുവേണ്ടി; ഉല്പ്പെങ്കിൽ-സ്വല്പം=തനിക്ക ഇഷ്ടമില്ലാത്തതാണെങ്കിലും, സ്വാമിയുടെ സേവയ്ക്കുവേണ്ടി അല്പം ആവാമെന്ന്, അടവുകൾ പറയുന്ന ഒരുത്തനല്ല ഈ മാരീചൻ; ദൃപ്യൻ-നീ=ഗൎവ്വിഷ്ഠനായ നീ-സിംഹം എങ്കിൽ; രഘുശ്രേഷ്ഠൻ=ശ്രീരാമൻ; പെരുകിന നരസിംഹഃ=വലിയ നരസിംഹം-ആകുന്നു; ചന്ദ്രമൌലേഃ=ശിവന്റെ; തൽ കാൎമ്മുകം=പ്രസിദ്ധമായ ആ വില്ലിനെ; അവനമയിതും=വളയ്ക്കുവാൻ; അന്യന്=മറെറാരാൾക്ക്; കെല്പുണ്ടാകുന്നുവോ? (അതുകൊണ്ടു രാമൻ അസാധാരണ ബലമുള്ളവനാണെന്നു വ്യക്തമാകുന്നു എന്നു സാരം) രാവണൻ പറയുന്നു:—

൫൧. കൊണ്ടാട്ടം-നന്ന്=നിന്റെ രാമനെക്കുറിച്ചുള്ള പ്രശംസ നന്ന്; വിപരീതലക്ഷണയാ അതു സാരമില്ല എന്നു പറയുന്നു; അകാണ്ഡേ=അനവസരത്തിൽ; ഉറക്കത്തിന്=പഴക്കംകൊണ്ടു കുത്തുപിടിച്ചുകിടന്നിരുന്ന; കലഷിക=വില്ല്. പൊട്ടിച്ചത്-ഉൾക്കൊണ്ട്=മുറിച്ചതു വിചാരിച്ച്; ഉള്ള കൊണ്ടാട്ടം നന്ന്-എന്ന് അന്വയം. ആ വില്ലിനെ ശിവന്റെ വില്ലെന്നു പ

റയുന്നതുതന്നെ ശരിയല്ലാ. എന്തെന്നാൽ—**പണ്ടങ്ങാനും**= വളരെ പുരാതനകാലത്തെപ്പോഴൊ ഒരിക്കൽ. **അപ്പുര...സ്പൃഷ്ടം-എന്നിട്ട്**=ആ പുരമശിവൻെറ തൃക്കൈകൾകൊണ്ടു സ്പർശിക്കപ്പെട്ടതാണെന്നു വിചാരിച്ചിട്ട്. (അത്രമാത്രമല്ലാതെ ത്രിപുരദഹനത്തിൽ ഈ വില്ലെടുത്തു ശിവൻ യുദ്ധം ചെയ്തിട്ടില്ലെന്ന് അഭിപ്രായം). **കണ്ഠേകാളാധിരൂഢം**=ശിവൻ വസിക്കുന്ന; **കുലഗിരിയും**=കൈലാസപർവ്വതത്തെ. **ഞാൻ-മുന്നം-എടുത്തു-അമ്മാറം അടികൊണ്ടേൻ-എന്നുള്ളതു്**=എന്നുള്ള കഥ. **തവ**=നിൻെറ; **കഴകത്തു്**=കളരിയിൽ. (അറിവിൽ) ഇല്ല; **അതിശ്ലാഘനീയം**=(അതു്) ആശ്ചര്യം തന്നെ. മാരീചവാക്യം:—

൩൨. **രക്ഷോ...പ്രദീപ!**=ഹേ രാക്ഷസരാജാവേ!, **അയി-നിൻ-പ്രതിനവം-വിക്രമം**=പുതിയ പരാക്രമത്തെ-ഞാൻ-**വാഴ്ത്തുവൻ**=പ്രശംസിക്കാം. എങ്ങനെ ആയാൽ എന്നു പറയുന്നു. **വിപിനഭുവി**=വനത്തിൽ; **നേർക്കൊണ്ടു-നേരേ-ചതിച്ചെന്നിയേ-ചെന്നു-ഇദാനീം**=ഇപ്പോൾ; **ഉഗ്രാത്മാ-നീ**=ക്രൂരനായ നീ, **രാമസൗമിത്രികളെ**=രാമലക്ഷ്മണന്മാരെ, **രണമുഖേ**=യുദ്ധത്തിൽ; വെന്ന്; **സീതാം**=സീതയെ; **ബലാൽ**=ബലത്താലെ; **അല്ലാതെ**=അല്ലെങ്കിൽ; **വിചാരേ**=ആലോചിക്കുമ്പോൾ; **അടവുകളിൽ**=അഭ്യാസങ്ങളിൽവെച്ച്-അടക്കം-പ്രധാനം-ആകുന്നു. (തനിക്കു കഴിയാത്തതായ കാര്യത്തിനു ചാടിപ്പുറപ്പെട്ട് അബദ്ധമാകുന്നതിൽ നല്ലതു; കണ്ടില്ല; കേട്ടില്ല; എന്നു നടിച്ച് അടങ്ങിയിരിക്കുന്നതാണ് എന്നു സാരം) രാവണവചനം:—

൩൩. **തവ**=നിൻെറ; **മേവാരിൽ**=ശത്രുക്കളുടെ നേരെയുള്ള; **പക്ഷപാതം**=ആനുകൂല്യം; **പെരികെ-മുഴുത്തൊന്ന്** ആകുന്നു; **നിശി...കളങ്കം**=രാക്ഷസവംശമാകുന്ന പൂർണ്ണചന്ദ്രൻെറ ഉള്ളിലുള്ള ഒരു കളങ്കമായ; **നീ-സേവാരിക്കുന്നതു്**=ജപിക്കുന്ന

ഇക്കൂട്ടി; **തന്നാമം**=അവന്റെ (ശത്രുവിന്റെ-രാമന്റെ) പേർ ആകുന്നുവല്ലൊ, **ഏവം**=ഇങ്ങനെ; **നിന്ന്-ഇന്നം**=ഇനിയും; **ഒപ്പം-അഭയം**=(ക്രി. വി.) ഭയംകൂടാതെ-പറകിൽ; **എന്നാണ്**=എന്റെ ഈ ആത്മാവിനെ സാക്ഷിയാക്കി എന്ന സത്യവാചകം; **ഞാൻ-(നിന്നെ) ഖഡ്ഗമുനയ്ക്കൽ**=എന്റെ വാളിന്റെ കൂർപ്പുള്ള ഭാഗത്തു; **തേവാരിപ്പിപ്പൻ**=തേവാരം ചെയ്യിച്ചേക്കാം. (തേവാരം='ദേവകാര്യം' എന്ന സംസ്കൃതത്തിന്റെ തത്ഭവം) 'ഒന്നിനിമറ്റുനീയുരചെയ്യുന്നതാകിൽ എന്നുടെ വാളുകളുണ്ണാക്കിടുന്നതുണ്ടിന്നുതന്നെ' എന്ന് അദ്ധ്യാത്മരാമായണം കിളിപ്പാട്ട്. **തൊഴിൽ-ഇതു**=ഇത്തൊഴിൽ; **തിഷ്ഠതു**=നിൽക്കട്ടെ. (മതിയാക്കുക) **മദീയം-വചനം**=എന്റെ വാക്കിനെ. **കേൾക്ക-നല്ലു**=കേൾക്കുന്നതാണ് നിനക്കു നല്ലതു്. മാരീചൻ:—

൭൪. **രണ്ടുജാതിയും**=രണ്ടുപ്രകാരത്തിലായാലും; **എന്മരണം-അണഞ്ഞിട്ടു**=എന്റെ മരണം അടുത്തു; (രാവണൻ പറഞ്ഞതു കേൾക്കാഞ്ഞാൽ അയാളുടെ കൈകൊണ്ട്; രാമനു വിരോധം ചെയ്താൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈകൊണ്ട് എന്നുമാത്രമേ ഭേദമുള്ളൂ.) **എങ്കിൽ-ശുഭം-അസ്തു**=എന്നാൽ നല്ലതു വരട്ടെ. **ഭൈകയാൽ-ഉണ്ട-ചോററിന്-ഉപകാരം** (ഭവിക്കട്ടെ.) **എന്ന്**=എന്നു നിശ്ചയിച്ചുറച്ചു. **രാമശരപാവകേ**=രാമബാണമാകുന്ന അഗ്നിയിൽ, **ഉടൽ-ജുഹോമി**=(ഞാൻ) ദേഹത്തെ ഹോമിക്കുന്നുണ്ട്, ഹേ വീര! നിനക്ക്. **അടുത്തു**=താമസിയാതെ; **യമരാജധാനിയിൽ-എഴുന്നള്ളത്തു-ഉണ്ട്**; (**അന്ന്**) **അസൌ-ഞാൻ**=ഈ ഞാൻ; **മണ്ടിവന്ന്-പൊലിച്ചെതിർപ്പതിന്**=ഓടിവന്ന് കാഴ്ചവെച്ച് എതിരേൽക്കുന്നതിന്; **ഹന്ത-മുമ്പിലെ-ഗതഃ-അസ്മി**=ഇതാ മുമ്പേതന്നെ പുറപ്പെട്ടുപോകുന്നു; **ബത!**=(ഹർഷസൂചകനിപാതം) എന്റെ മഹാരാജാവിനെ എതിരേൽക്കുന്നതു് എനിക്കു സന്തോഷമാകുന്നു എന്നു സാരം. ഇനി കവിവാക്യം.

൭൫. **താടകേയൻ**=മാരിചൻ; (താടകയുടെ പുത്രൻ) **വാ-പേ ചി-തോററ്**=വാഗ്വാദം ചെയ്തു തോററ്; **നിജഗള ദ്വി**=തന്റെ കഴുത്തിൽ; **വാറുവച്ചു-രാത്രിഞ്ചരേന്ദ്രക്ഷോഭം-മാററി**=തന്റെ കഴുത്തു വെട്ടുവാൻ ഭാവിച്ച രാവണന്റെ കോപം ശമിപ്പിച്ച്; **പ്രകാമം**=യഥേഷ്ടം; **നവഘനശ്യാമം-രാമം-മനസി-ആനമ്യ**=കാർമേഘത്തെപ്പോലെ നീലവർണ്ണനായ രാമനെ മനസ്സിൽ ധ്യാനിച്ചു വന്ദിച്ച്; **മായയാ**=മായകൊണ്ട്; **ശോഭാസൌഭാഗ്യം-ഏന്തും-കനകഹരിണമായ്**=നല്ല നിറപ്പകിട്ടും അഴകുമുള്ള ഒരു പൊന്മാനായിട്ട്; **നിഖില...ശാലീ**=സകലലോകത്തെയും വിസ്മയിപ്പിക്കുന്ന ആകാരഭംഗിയോടുകൂടിയവനായിട്ട്; **തദാനീം**=അപ്പോൾതന്നെ; **അരണ്യം-പ്രാപ**=രാമന്റെ ആശ്രമസമീപത്തിലുള്ള വനത്തിൽ ചെന്നുചേന്നു.

൭൬. **സ്വൈരാമന്ദ്യംപൂണ്ട്**=തന്റെ ഇഷ്ടത്തെ അനുസരിച്ച്; **അതിമൃദുലം-ദൂർവ്വാദളം-മന്ദമന്ദം-മുകന്നും**=വളരെ മാർദ്ദവമുള്ള കറുകത്തുമ്പിനെ പതുക്കെ പതുക്കെ ചുംബിച്ചും; **പോയ്ചെന്നീടുന്നതും**=സഞ്ചരിക്കുന്നതും; **അഗതി**=ആരും തുണയില്ലാ എന്നു തോന്നുംവണ്ണം; **നിന്ന്-മുഗ്ദ്ധലീലം**=(ക്രി. വി.) മനോഹരമായ കളിയോടുകൂടി; **മഴറി-നോക്കുന്നതും**=മനോഹരമായി നോക്കുന്നതും; **വാച്ചീടും-വേഗം**=(ക്രി. വി.) അതിവേഗത്തിൽ; **ഉപരി**=മേല്പോട്ട്; **അസൌ-ദശമുഖനും**=ഈ രാവണനും; **വ്യോമവീഥീം**=ആകാശമാർഗ്ഗത്തെ; **ജഗാഹേ**=പ്രാപിച്ചു.

൭൭. **അഥ-ആക്കാലത്ത്**=അനന്തരം ആസ്സമയത്ത്; **വിദേഹാത്മജാ**=സീതാദേവി; **അഗ്രഭാഗേ**=മുൻപിൽ; **ധരിത്രീചക്രേ**=ഭൂചക്രത്തിൽ; **ചൂഴെ**=ചുററും; **നവകനകരജോരാശി-പെയ്ത്**=പുത്തൻകനകപ്പൊടി വർഷിച്ചുകൊണ്ട്; **അങ്ങുമിങ്ങും-മഴറി, മഴറി, നോക്കി**=മനോഹരമായി നോക്കിക്കൊണ്ട്;

ആകുലാംഗം=(ക്രി. വി.) ദേഹം ഇളകത്തക്കവണ്ണം; കളിച്ച്; ആയാന്തം=വരുന്നതായ; കം-അപിഹരിണം-ആലോക്യ=ഒരു മാനിനെ കണ്ടിട്ട്; ഉൾക്കാമ്പിൽ-കൌതുകാർദ്രാ=കൌതുകംകൊണ്ടു മനസ്സലിഞ്ഞവളായിട്ട്; മായാപ്രക്ഷോഭാൽ=രാക്ഷസരുടെ മായാശക്തിയാൽ; നീതിപ്രസരം-മാഞ്ഞു=ഔചിത്യം വിട്ട്; രാമം-ഊചേ=രാമനോട പറഞ്ഞു.

പറഞ്ഞപ്രകാരത്തെ താഴെ വരുന്ന ഗദ്യംകൊണ്ടു വിവരിക്കുന്നു:—

ഗദ്യം ൨: ദയിത!=ഹേ ഭർത്താവേ; മുമ്പിൽ-കിമപി-ധാമ=ഒരു ശോഭയെ; കാൺ=കാണുക; ഇതു്-എന്തോ-വിനോദം=ഇതു വളരെ രസകരംതന്നെ; നഭോമധ്യഭാഗേ=ആകാശമധ്യത്തിൽ. (ഭൂമി തൊടുന്നില്ലെന്നു തോന്നും എന്നു സാരം) മിളൽകൌതുകം=(ക്രി. വി.) കൌതുകത്തോടുകൂടുംവണ്ണം; മിടുക്കോടു്; അതിവേഗത്തിൽ നാലുഭാഗത്തും ഓടി എത്തുന്നു എന്നു സാരം; ചതുഷ്പാത്ഥാ-ഏല്വാ=നാല്ക്കാലിയായ; മഹഃപുഞ്ജം=ഒരു തേജോരാശിയായ; ഏതൽ=ഇതു്; ഇന്ദു...ഉപലംകൊണ്ടു്=ചന്ദ്രകാന്തക്കല്ലുകൊണ്ടു്; ജംഘാദ്വയം=തുടരണ്ടും; വിദ്രുമച്ഛായം=പവിഴത്തിന്റെ നിറമുള്ളതു്; എന്തോവിദഗ്ദ്ധാ! വിധേ! നന്മ-ശില്പജ്ഞാം എന്നു നവീനവും അപൂർവ്വവുമായ സൃഷ്ടിചാതുര്യംകൊണ്ടു ബ്രഹ്മാവിനെ പ്രശംസിക്കുന്നു. ഇതുകൊണ്ടു വസ്തുപ്രശംസ സിദ്ധമാകുന്നു. മാണിക്യരത്നാഖ്യമാം-വിത്തു്=മാണിക്യക്കല്ലു് എന്നു പേരായ വിത്തു്; അങ്കുരിച്ചു്=മുളച്ചു്; ഒന്നുരണ്ടാമനപ്പല്ലവം=ഒന്നുരണ്ടു മനോഹരമായ ഇളംതളിരു്; ഊയൽ=ഊഞ്ഞാൽ; ഛദ്മം=കളവു്; പത്മ...പുടം=പത്മരാഗക്കല്ലുപോലെ ശോഭിച്ച മൂക്കിന്റെ അററത്തോടുകൂടിയ

ഇ്; **വിശ്വാഭിരാമം**=ലോകത്തിൽവച്ചു സുന്ദരമായിട്ടുള്ളത്; **പശ്യ**=കണ്ടാലും; **മഹേന്ദ്രാശ്മ...നിർമ്മിതം**=ഇന്ദ്രനീലക്കല്ലിന്റെ കാന്തിപ്രവാഹംകൊണ്ടു നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടതു്; **നിർമ്മലം**=തെളിവുള്ളതു്; **കണ്മയറവ്**=കടാക്ഷം; **സൌഭാഗ്യശൃംഗാരിതം**=സൌന്ദര്യംകൊണ്ടു മനോഹരമായിട്ടുള്ളതു്; **മഞ്ജു...ദിക്കുലം**=മനോഹരമായ പ്രഭാപടലംകൊണ്ടു സുവർണ്ണവർണ്ണമായ ദിഗ്ഭാഗങ്ങളോടുകൂടിയതു്; **ഉൽഫുല്ലഖേലം**=(ക്രി. വി.) വളരെ കളിയോടുകൂടി; **മുഹൂർത്തം**=അല്പനേരം; **മുഖാഗ്രേണ**=വായ്കൊണ്ടു; **സംഫുല്ലതൈപംപുല്ല്**=മുളച്ചുവരുന്ന ഇളംപുല്ല്; **മുകക്കുന്നിതു്**=ഘ്രാണിക്കുന്നു; **ഈ പാപം**=അയ്യോ പാപം; (അടുത്ത വാക്യങ്ങളെല്ലാം അതിനെക്കുറിച്ചുള്ള സ്നേഹവാത്സല്യകൌതുകാദിവികാരസൂചകം) **അത്ഭുതാപാദകം**=അത്ഭുതമുണ്ടാക്കുന്നതു്; **ആമോദം**=സന്തോഷം; **അന്തികേ**=സമീപത്തിൽ; **നിന്നാവൂ**=നിന്നാൽ നന്നായിരുന്നു; **കരാഗ്രേണ**=കൈവിരലുകളെക്കൊണ്ടു്; **ദൂർവ്വാദളം**=കറുകത്തുമ്പ്; **കൊടുക്കാവിതു്**=കൊടുക്കായിരുന്നു; **ആസ്യാന്തരാളേ**=വായിൽ; **മുദാ**=സന്തോഷത്തോടുകൂടി; **നാമ്നാ**=പേർകൊണ്ടു് (പേർപറഞ്ഞു്); **ആകുലം**=പരവശഭാവത്തോടുകൂടി; ജാനകിദേവി-തൻകാന്തനോടു് ഇങ്ങനെ-ചൊല്ലിനാൾ.

അടുത്ത ശ്ലോകം കവിവാക്യം.

൭ വ്യ. **മണിമയഹരിണം**=രത്നമയമായ മാൻ; **സരണി**=മാർഗ്ഗം; **അകാണ്ഡേ**=പെട്ടന്നു; **ഇതി**=ഇപ്രകാരമുള്ള; **വചനം**=വാക്കിനെ; **സമാകർണ്ണ്യ**=കേട്ടിട്ടു്; **രാമഃ-ധനുഷ്മാൻ**=രാമൻ വില്ലെടുത്തവനായിട്ടു്; **ആപത്സു**=ആപത്തുകളിൽ; **ഒരുവനും-കാൻ-കണ്ടുകൂടാ**=കാണ്മാൻ കഴികയില്ല.

ഇവിടെ കാൎയ്യാകാൎയ്യവിചാരകുശലനും ധീരോദാത്തനുമായ രാമൻ, ഇതിന്നുമുമ്പിൽ ഒരേടത്തും കണ്ടിട്ടും കേട്ടിട്ടുമില്ലാത്ത ഒരു അപൂൎവ്വമൃഗത്തെക്കണ്ടു ഭ്രമിച്ചു, വിചാരമൂഢയായ ഭാൎയ്യയുടെ വാക്കുകേട്ട് അതിനെ പിടിപ്പാൻ പുറപ്പെട്ടതു തന്റെ സ്ഥിതിക്ക് അനുചിതമല്ലേ? എന്നുള്ള ആക്ഷേപത്തെ പരിഹരിപ്പാനായിട്ടു കവി, ആപൽക്കാലത്തു് ഏതു പണ്ഡിതനും കണ്ണുകാണുന്നതല്ല (ബുദ്ധി പിഴച്ചുപോകും) എന്നു് ഒരു അൎത്ഥാന്തരന്യാസത്തെ ചെയ്തിരിക്കുന്നു. "മതിതെററിടാത്തിലൊരനൎത്ഥമാൎക്കുമുളവാകുമോ?" എന്നു 'ആശ്ചൎയ്യചൂഡാമണി' നാടകത്തിലും ഇതുപോലെതന്നെയുള്ള പ്രയോഗം നോക്കുക.

൪൯. **രാമഃ**=രാമൻ. **തതഃ**=പിന്നെ. **ജനക...യാച്ഞയാ**=സീതയുടെ അപേക്ഷയാൽ; **തം-ഹരിണം**=ആ മാനിനെ; **ജിഘൃക്ഷുഃ**=പിടിപ്പാൻ ഇച്ഛയോടുകൂടിയവനായിട്ട്; **ചാപം-ആദായ**=വില്ലെടുത്തു്; **അനുജഗാമ**=പിന്നാലെ പോയി; **മൃത്യുഃ-ച**=അന്തകനും; **കുശിക...മഖാജൌ**=വിശ്വാമിത്രന്റെ യാഗത്തിൽ ഉണ്ടായ യുദ്ധത്തിൽ; **ഭ്രഷ്ടം ഏനഃ**=തെററിപ്പിഴച്ചുപോയ ഇവനെ; **ജിഘൃക്ഷുഃ**=പിടിപ്പാൻ ഇച്ഛയോടുകൂടിയവനായിട്ട്; **പാശം-ആതത്യ**=പാശത്തെ നീട്ടിക്കൊണ്ട്; **സമയഃ-ഇതി**=അവസരമായി എന്നു കരുതി; **ഭേജേ**=ചെന്നുകൂടി.

൫൦. **തദാനീം**=അപ്പോൾ; **ത്രിലോകീഹൃദയമദഭിദഃ**=മൂന്നുലോകത്തിന്റെയും ഹൃദയജാഡ്യത്തെ ഇളക്കുന്നതായ; **കേപിദീനപ്രലാപാഃ**=ചില കരച്ചലുകൾ, കേൾക്കപ്പെട്ടു, എങ്ങനെയെന്നുപറയുന്നു; **ഏഷഃ**=ഇവൻ; **കനകഹരിണഃ**=പൊന്മാൻ; **അല്ല-മായാവരിഷ്ഠഃ-രൂക്ഷാത്മാ-രാക്ഷസഃ**=വലി

യ മായാവിയായി ക്രൂരനായ ഒരു രാക്ഷസനാകുന്നു. **ഏഷഃ=ഇവൻ-വക്ത്രം വ്യാദായ=വായും പിളർന്നു; മാം-ഗ്രസതി=എന്നെ വിഴുങ്ങുന്നു.** (ഞാൻ) എന്തുചെയ്യട്ടെ; **പോക്കില്ലേ=എനിക്കൊരു ഗതിയില്ല; ഹന്ത!=കഷ്ടം; ഹാ! സഹചരി!- ജാനകി! ഹാ! വത്സ! ലക്ഷ്മണ!=അയ്യോ വല്ലഭേ! സീതേ! അയ്യോ ഉണ്ണി! ലക്ഷ്മണ! അസ്മാൻ-ഏഹി-ഏഹി=എന്റെ അടുക്കൽ ഓടി വരണേ! ഓടിവരണേ! ഇതി=ഇപ്രകാരമുള്ള കരച്ചിലാണു കേൾക്കപ്പെട്ടത്.**

൬൫. **അച്ചോ=അയ്യോ! സപദി=ഇപ്പോൾ; സമാകർണ്യതേ=കേൾക്കപ്പെടുന്നു; പ്രാണനാഥൻ=ഭർത്താവു; പെട്ടു=ആപത്തിലകപ്പെട്ടു; ഉദിത...ആത്മാ=ഉണ്ടായ** മനോവ്യസനംകൊണ്ടു പരവശചിത്തയായവൾ; **ലക്ഷ്മണം=**ലക്ഷ്മണനോട്; **നിഷ്കളങ്കം=**വ്യാജമില്ലാത്ത (ഇതു ലക്ഷ്മണവിശേഷണമോ, ചൊന്നാൾ എന്ന ക്രിയയുടെ വിശേഷണമോ ആക്കാം.)

൬൬. **തവ=**നിന്റെ; **ഭ്രാതുഃ=**സഹോദരന്റെ; **വിലാപം=**കരച്ചൽ; **ഇതു-കേൾ-നിശാചരപ്പുലി=**രാക്ഷസനാകുന്ന പുലി; **പൊയ്യേ=**കളവായിട്ട്; **പരിപാലിച്ചീടു്=**സഹോദരനെ രക്ഷിക്കുക.

൬൭. **വൈദേഹ...കലികേ!=** വിദേഹവംശമാകുന്ന കല്പവൃക്ഷത്തിന്റെ പൂമൊട്ടായിട്ടുള്ളോവേ! **ഏററ്-ഇതു്-അവ്യാഹതം=**തടവില്ലാതെ; **ഭയാങ്കരം=**ഭയലേശം; **നാദേ=**ശബ്ദത്തിൽ; **അതീവ=**അധികം; **ഘോരം=**ഭയങ്കരമാകുംവണ്ണം; **ഉൽഘോഷിതാം=**ഉച്ചത്തിൽ മുഴക്കപ്പെട്ടതു്; (ജ്യേഷ്ഠന്റെ ശബ്ദം എത്ര സ്നിഗ്ദ്ധമധുരമാണ്? ഇതോ പാഴ്കഴുതയുടെ ശബ്ദംപോലെ ഘോരവും പരുഷവുമാണല്ലോ എന്നു സാരം.)

൯൪. **സൂൎയ്യകുലോത്ഭവാനാം**=സൂൎയ്യവംശത്തിൽ പിറന്നവൎക്ക്; **വിധുരപ്രലാപാഃ**=ദീനപ്രലാപങ്ങൾ; **സ്വപ്നേ-അപി**=ഉറക്കത്തിലുംകൂടി; **കിഞ്ചന**=അല്പംപോലും; **യുധി**=യുദ്ധത്തിൽ.

൯൫. **പുനഃ-അപി**=പിന്നെയും; **രുദിതം**=കരച്ചൽ; **രാത്രിംചരാണാം-നാഥഃ**=രാക്ഷസരുടെ രാജാവു്; **നിഷ്കരുണകൻ**=ക്രൂരൻ; **മാം**=എന്നെ; **ഭഗിന്യാഃ**=സോദരിയുടെ; **നവരം**=കഷ്ടമായ; **നാസാച്ഛേദം**=മൂക്കു മുറിച്ചതു്; **ആത്തരോഷഃ**=കോപത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടു്; **മറന്നായ്**=(മധ്യമപുരുഷൈകവചനരൂപം) മറന്നുവോ?

൯൬. **ഈ** (ഖേദസൂചകനിപാതം) **ഘോരം**=ഭയങ്കരമാകുംവണ്ണം, കേൾക്കപ്പെടുന്നു. **ആൎയ്യപുത്രപ്രലാപാഃ**=ഭൎത്താവിന്റെ കരച്ചലുകൾ.

"ജ്യേഷ്ഠന്റെ ശബ്ദമല്ല" എന്നുള്ള ലക്ഷ്മണന്റെ അഭിപ്രായത്തെ സീത ഖണ്ഡിക്കുന്നു:—**ഘോരാരവം**=അയ്യോ എന്ന ശബ്ദം മരണസമയത്തു് എല്ലാവൎക്കും ഉണ്ടാകുമല്ലോ; **നാദേ**=ശബ്ദത്തിൽ; **ചെറുമധുരതയും അകപ്പെട്ടുകൂടാ**=മാധുൎയ്യവും ഉണ്ടാവാനവകാശമില്ല, അക്കാൎയ്യത്തിൽ സൂൎയ്യവംശ്യന്മാൎക്കും വിശേഷമുണ്ടാവുന്നതല്ല എന്നു് അഭിപ്രായം.

൯൭. **കുലസ്ത്രീമണി**=പതിവ്രതാരത്നം, ശേഷം സ്പഷ്ടം.

൯൮. **പാപീ-നീ**=പാപിയായ നീ; **പാണ്ഡിത്യ... പടുവായ്**=പഠിപ്പിന്റെ വിരുതു കാണിപ്പാൻ സമൎത്ഥനായിട്ടു്; **വാദിച്ചു്**=തൎക്കിച്ചു്; **കാലക്ഷേപം**=കാലവിളംബം; **ലോഭിക്കുന്നീല**=തട്ടിയെടുക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ലയോ? എന്നു കാകു. **ഈ ഞാൻ തരമില്ലെന്നുമിക്കോപ്പിന്**=ഈ സൂത്രം എന്റെ നേരെ തരമാകയില്ല. **നക്തംചരൻപോലൊരുവൻ**=രാക്ഷസനെപ്പോലെയുള്ള ഒരുവനാണ് നീ.

ന്നൻ. ഇൗവണ്ണം-കണ്ണരന്ധ്രേ=ചെവികളിൽ; കടുകനൽ-ചൊരിയും-വാചം=വാക്കിനെ. ആകർണ്ണ്യ=കേട്ടിട്ട്; ജാതപ്രാവണ്യം=വണക്കത്തോടുകൂടി; തൽപദാബ്ജം=അവളുടെ (സീതയുടെ) പാദത്തെ; ആണിനയനേ=ഭംഗിയുള്ള കണ്ണുകളിൽ. ബാഷ്പശാലീ=കണ്ണുനീരോടുകൂടിയവനായിട്ട്; ദൈവം കല്പിച്ചതെല്ലാം വരിക=വരട്ടെ. വനഗതാഃ!-ദേവതാഃ!=അല്ലയോ വനദേവതമാരേ! (നിങ്ങൾ) സാവധാനം=മനസ്സുവച്ച്; ദേവീം=ദേവിയെ; കാത്തീടുക=രക്ഷിക്കണേ! എന്ന്; ആകുലവചനം=സങ്കടം പറഞ്ഞുകൊണ്ട്; അസൌ=ലക്ഷ്മണൻ; ആശ്രമാൽ=പർണ്ണശാലയിൽനിന്ന്; നിർജ്ജഗാമ=പുറപ്പെട്ടുപോയി.

൧൦. രാമാനുജൻ=ലക്ഷ്മണൻ; ഉടജദ്വാരി=പർണ്ണശാലയുടെ പടിയ്ക്കൽ; ആയതവ്യാകുലാത്മാ=പാരവശ്യത്തിന് അധീനമായ മനസ്സോടുകൂടിയവൻ; ഊർദ്ധഘധാമാ=ആർക്കും അതിക്രമിക്കാൻ പാടില്ലാത്ത മാഹാത്മ്യത്തോടുകൂടിയവൻ, (രണ്ടും രാമാനുജവിശേഷണം); ഝടിതി=വേഗത്തിൽ; ആര്യേ!=ഹേ ജ്യേഷ്ഠത്തി!. ഇമാം-മദീയാം-രേഖാം=ഈ എന്റെ വരയെ; ഒരുപൊഴുതും=ഒരിക്കലും; നീ-മറവ്=അല്പംപോലും; ലംഘിക്കൊല്ലാ=അതിക്രമിക്കരുത്; അങ്ങുന്ന് ഈ രേഖ വിട്ടു പുറത്തേക്കു കടക്കരുത്. ആഭാഷ്യ=പറഞ്ഞിട്ട്; കരകലിതധനുഃ=കയ്യിൽ വില്ലുമെടുത്ത്; തദാനീം=അപ്പോൾ; സംപ്രതസ്ഥേ=പുറപ്പെട്ടു.

൧൧. ശിരസാം-ഛേദനേ-ഹോമേന=തന്റെ തലകളെ അറുത്തു ഹോമിച്ചതുകൊണ്ട്; പരമേശ്വരേ-പ്രീതേ-അപി-വാ=സാക്ഷാൽ പരമശിവൻ സന്തുഷ്ടനായ സമയത്തിങ്കലും; അമരപതൌ-ജ്യാവല്ലീനദനാൽ-ദ്വാരാഗ്ഗളാസംഗി

നി- ച=ദേവേന്ദ്രൻ വില്ലിന്റെ ഞാണുകൊണ്ടു ഗോപുരവാതിലിന്റെ തഴുതിൽ ചേർത്തു ബന്ധിക്കപ്പെട്ടവനായ സമയത്തിങ്കലും; **സംയതി-ചൈത്രരഥേ-വിശ്വാതിഗേ-പുഷ്പകേ-ഹൃതേ-(സതി)** ച=യുദ്ധത്തിൽ വൈശ്രവണന്റെ ലോകോത്തരമായ (ലോകത്തിൽവച്ചു വിശേഷമായ) പുഷ്പകവിമാനം അപഹരിക്കപ്പെട്ട സമയത്തിങ്കലും; **ലങ്കേശ്വരഃ-യഥാ-ന-മോദതേ**=ലങ്കേശ്വരൻ (രാവണൻ) യാതൊരുപ്രകാരം സന്തോഷിക്കുന്നില്ല; **അഥ-സീതാ-ദ്രഷ്ടവ്യാ-ഇതി**=ഇനി സീതയെ കാണാമല്ലോ എന്നു വിചാരിച്ച്; **(ലങ്കേശ്വരഃ)തഥാ-മോദതേ**=രാവണൻ അപ്രകാരം സന്തോഷിക്കുന്നു.

൨൭. **കനകഹരിണവിക്രീഡിതം**=പൊന്മാനിന്റെ കളി. **ഉദിതധൃതി**=(ക്രി. വി.) ധൈര്യത്തോടുകൂടി; **പ്രസാദാത്**=സന്തോഷം ഹേതുവായിട്ട്; **മാനവകുലതിലകം**=മനുവംശനായകനെ (രാമനെ); **അഗ്രേ-കണ്ട്**=മുമ്പിൽ കണ്ട്; **അന്തരാ**=ഇടയ്ക്കു; **മോഹം ഉൾക്കൊണ്ട്**=പരവശനായിട്ട്; **അജാതവ്യഗ്രഃ**=പിന്നെ ആ പരവശത തീർന്നവനായിട്ട്; **മാനെയ്യും-അക്കോപ്പിന്**=മാനിനെ എയ്യുന്നതിനിടയ്ക്കു; **ദശമുഖനും-വ്യോമവീഥ്യാ-നടന്നു**=രാവണൻ ആകാശമാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി പുറപ്പെട്ടു.

൨൮. **അന്നേരത്ത്** (രാവണൻ) **ഭൂതലേ**=ഭൂമിയിൽ; **ജനകതനയാം-ഏതാം**=സീതയേ; **ആലുലോകേ**=കണ്ടു; എങ്ങനെയിരിക്കുന്ന സീതയെ കണ്ടു എന്നു താഴെയുള്ള വിശേഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു പറയുന്നു. **കാതരാക്ഷീം**=ഇളകുന്ന കണ്ണുകളോടുകൂടിയവളായി; **അന്ന്യൂനാജ...മറുനിഴലായ് മിന്നും**=ലക്ഷ്മീദേവിയുടെ മനോഹരമായ നിഴലായിട്ടു ശോഭിക്കുന്നവളായി; **ഉന്നമ്രശോഭാം**=അധികം ശോഭയുള്ളവളായി; **കണ്ണിന്ന്-ആനന്ദധാരാം**=സന്തോഷവർഷമായി; **ഉടജാഭ്യന്തരേ**=പർണ്ണശാലയിൽ; **തത്ര**=അവിടെ; **തൂഷ്ണീം-നിഷണ്ണാം**=ഒന്നുംചെയ്യാതെ വെറുതേ

ഇരിയ്ക്കുന്നവളായി; നിജ...വിഷണ്ണാം=തന്റെ ഭർത്താവിന്റെ കഥ വിചാരിച്ച് വിഷാദിക്കുന്നവളായി; ഇങ്ങനെയുള്ള സീതയെ കണ്ടു എന്ന് വാക്യയോജന.

മേൽപറഞ്ഞ പ്രകാരം സീതയെ കണ്ടപ്പോൾ രാവണന് ഉണ്ടായ വിചാരത്തെ താഴെ മൂന്നു പദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു വിവരിക്കുന്നു.

൪൭. ഏണീദൃശഃ=ഈ മാൻകണ്ണിയുടെ (സുന്ദരിയുടെ); ചക്ഷുഃ=ചക്ഷുസ്സ് (കണ്ണ്); അവാരിജം-ഭസ്മരം-കുവലയം (ഭവതി)=വെള്ളത്തിൽനിന്നുണ്ടാകാത്തതായി അല്പം വിടിർന്നതായ കരിങ്കുവളപ്പൂവാകുന്നു; ശശീ-വക്ത്രസ്യ-ദാസഃ=ചന്ദ്രൻ മുഖത്തിന്റെ ദാസനാകുന്നു; ഭ്രൂരേഖ-സ്മരതോരണം=പുരികക്കൊടി കാമദേവന്റെ (എഴുന്നള്ളത്തിനു കെട്ടിയ) തോരണമാകുന്നു; സ്മിതലവഃ-ലീലാലതാപല്ലവഃ= മന്ദഹാസം ലീലാലതയുടെ തളിരാകുന്നു; കളകണ്ഠവാക്-വചസാം-ഉച്ഛിഷ്ടം=കുയിലിന്റെ ശബ്ദം (ഇവളുടെ) വാക്കുകളുടെ ഉച്ഛിഷ്ടം (എച്ചിൽ)ആകുന്നു; തൽ വിധേഃ-വിജ്ഞാനവിത്തം-ചിരാൽ സർവ്വാംഗീണം-പരിണതം-(ഇതി) ശങ്കേ-അഹോ=അതുഹേതുവായിട്ട് ബ്രഹ്മാവിന്റെ സൃഷ്ടിസാമർത്ഥ്യം വളരെക്കാലമായിട്ടു മുഴുവനും ഫലിച്ചുവെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. ആശ്ചര്യം.

൪൮. അഹം-ഇന്ദ്രാണീഃ- അപ്സരോഭിഃ- കാരാഗൃഹേ-ഗണ്യതാം-അനയം=ഞാൻ ഇന്ദ്രാണിയെ അപ്സരസ്ത്രീകളോടുകൂടി കാരാഗൃഹത്തിലിട്ടു ഗുണങ്ങളെ പരിഗണിച്ചിട്ടുണ്ട്; ദശ-ദിശഃ-ജയതാ-മയാ- പുഷ്പക-സ്ത്രീണാം-സംഹാരഃ-കൃതഃ=പത്തുദിക്കുകളേയും ജയിച്ചവനായ എന്നാൽ പുഷ്പകവിമാനത്തിൽ സ്ത്രീകളുടെ കൂട്ടം അപഹരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്; (ഞാൻ ദിഗ്ജയം ചെയ്തു സ്ത്രീകളെ കൂട്ടംകൂട്ടമായി പിടിച്ചു പുഷ്പകവിമാനത്തിൽ കയററി കൊണ്ടുപോന്നിട്ടുണ്ട്); കൈലാസോദ്ധരണേ-വേപഥുമതീ- അദ്രേഃ- സുതാം- അപി (അഹം) അദ്രാ

ക്ഷം=കൈലാസോദ്ധരണം ചെയ്യുമ്പോൾ പേടിച്ചു വിറച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ശ്രീപാർവ്വതിയേയും ഞാൻ കണ്ടിട്ടുണ്ട്; **താദൃ-ഈദൃശം-രൂപം-ന-ദൃഷ്ടം-അഹോ!**=അവരിൽ ആരിലും ഈ മാതിരിയിലുള്ള സൌന്ദര്യം ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല, ആശ്ചര്യം; **ചിരാൽ ചക്ഷുഃ-സാർത്ഥകം**=വളരെ കാലമായിട്ട് (എന്റെ) കണ്ണ് സഫലമായിത്തീൎന്നു; (ഈ പദ്യം ആശ്ചര്യചൂഡാമണി മൂന്നാമങ്കത്തിലുള്ളതാണ്).

൮. **ദൃശാദ്വാഭ്യാം-ദശധാ-വിഭജ്യ-താം-മൈഥിലീം-ചിരം-പശ്യതഃ-മേ-(പ്രതിഭാതി)**=ഈരണ്ടായിട്ടു (കണ്ണുകളെ) പത്തു പ്രകാരം പകുത്ത് ആ സീതയെ വളരെനേരം കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന എനിക്ക് (ഇപ്രകാരം) തോന്നുന്നു. എങ്ങനെയെന്നാൽ:— **ധമ്മില്ലഃ-ലളിതഃ**=തലമുടി വളരെ ഭംഗിയുള്ളതാകുന്നു; **സ്മിതം ശുചി**=മന്ദഹാസം നിർമ്മലമാകുന്നു; **ദൃശൌ-ദീർഘേ**=കണ്ണുകൾ നീളമേറിയവയാകുന്നു; **ഭ്രുവൌ ഭംഗുരേ**=പുരികക്കൊടികൾ വളഞ്ഞവയാകുന്നു; **ശ്രവസീ-പാശാങ്കേ**=കാതിന്റെ ഇഴകൾ പാശതുല്യങ്ങളാകുന്നു; **അളികം വിലോക്യം**=നെററിത്തടം കാണ്മാൻ ഭംഗിയേറിയതു (മനോഹരം) ആകുന്നു; **അധരഃ-മാഞ്ജിഷ്ഠപിഷ്ടഃ**=ചുണ്ട് മഞ്ചട്ടി (ഒരു ചുമപ്പുചായം) അരച്ച് ഉരുട്ടിയതാകുന്നു; **കണ്ഠഃ-രമ്യരുചിഃ**=കഴുത്ത് മനോഹരമായ കാന്തിയോടുകൂടിയതാകുന്നു; **സ്തനൌ-പൃഥുഘനൌ**=സ്തനങ്ങൾ തടിച്ചുരുണ്ടവയാകുന്നു; **കാഞ്ചീപദം-കാമ്യം**=അരക്കെട്ടു കമനീയമാകുന്നു; എന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു എന്ന് പൂർവ്വവാക്യത്തോട് അന്വയിച്ചുകൊൾക.

൯. **കാമ...മനാഃ**=കാമന്റെ അമ്പുകൊണ്ടു മുറിഞ്ഞു വേദനപ്പെട്ട മനസ്സോടുകൂടിയവനായ; **രാക്ഷസേന്ദ്രഃ**=രാവണൻ; **തദാനീം**=അപ്പോൾ; **തൽ...ധാമ്നഃ**=അവളുടെ (സീതയുടെ)

പാതിവ്രത്യത്തിൻെറ തേജസ്സുകൊണ്ടു്; **സ്വയം**=തന്നെത്താനേ നേക്കുന്നേരെ, അണ്ടു്, അണവതിന്നു്; **അക്ഷമഃ**=അശക്തനായിട്ടു്; **കാഷായവസ്ത്രഃ**=കാവിവസ്ത്രത്തെ; **ബിഭ്രത്**=ധരിച്ചവനായി; **കപട...വേഷം ദധാന**=കള്ളസ്സന്യാസിവേഷംകെട്ടി; **ഝടിതി**=വേഗത്തിൽ; **നിതാന്തം-ബിഭ്യത്സ്വാന്തഃ**=മനസ്സിൽ അധികം ഭയത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടു്; **അഥ**=പിന്നെ; **പ്രണവം-ജപൻ**=ഓങ്കാരമന്ത്രത്തെ ജപിച്ചുകൊണ്ടു്; **സീതാശ്രമാന്തം-പ്രാപ**=സീതയുടെ ആശ്രമത്തിൻെറ സമീപത്തെ പ്രാപിച്ചു.

൭൭. **അസൌ**=ഇവൻ (രാവണൻ); **ദ്വാരേ**=ആശ്രമദ്വാരത്തിൽ; **ലക്ഷ്മണ...രേഖയെ**=ലക്ഷ്മണൻ വില്ലുകൊണ്ടു വരച്ചിട്ടുള്ള വരയെ; **മിളദ്ദർപ്പം**=ഗർവ്വോടുകൂടി നേരേ കടപ്പാൻ; **വിനഷ്ടശക്തിഃ**=ശക്തിയില്ലാത്തവനായി; **മുട്ടി-അവനൌ-വീണു്**=നിലത്തുവീണു്; **ആശു**=വേഗത്തിൽ; **നിശ്വാസവാൻ**=ദീർഘശ്വാസത്തോടുകൂടി—**ഹേ സാധ്വി!**=അല്ലയോ പതിവ്രതാരത്നമേ!; **ബഹിഃ-ആരാൽ-നിർഗ്ഗതാ**=(നീ) പുറത്തു അടുത്തുവന്നു്; **വൃദ്ധായതയേ-ഭിക്ഷാം-അർപ്പയ**=വൃദ്ധസന്യാസിക്കു ഭിക്ഷ തരിക; **അയം-ജനഃ**=ഞാൻ, **പാരികം-ക്ഷുധയാ**=വലുതായ വിശപ്പുകൊണ്ടു്; **അവശഃ**=പരവശനായിരിക്കുന്നു; **പശ്യ**=കണ്ടാലും; **ഇതി-ചൊല്ലീടിനാൻ**=എന്നു പറഞ്ഞു.

ഗദ്യം ൩. **തദനു**=അപ്പോൾ, പതിവ്രത, ജാനകി താൻ, അണ്ടു്; **ആർജ്ജവഭാരാൽ**=അധികമായ ദയകൊണ്ടു്; **ആശ്രമ...ഭുവി**=പർണ്ണശാലയുടെ പുറത്തു മുററത്തു്; **അക്ഷതഭക്ത്യാ**=അതിഭക്തിയോടുകൂടി; **അശങ്കിതം- പിടിപെട്ടളവിൽ**=ശങ്കകൂടാതെ പിടിച്ചപ്പോൾ; **അറുകൊലയെന്നേ**=അയ്യോ അയ്യോ എന്നു്; **പരിസ്ഖലിതചികുരാം**=തലമുടിയഴിഞ്ഞവളായി;

ഭയചഞ്ചലനയനാം=പേടികൊണ്ട് ഇളകുന്ന കണ്ണുകളോടുകൂടിയവളായി; പ്രശിഥിലവസനാം=വസ്ത്രം അഴിഞ്ഞവളായി; പ്രചലദുരോജാം=സ്തനങ്ങൾ ഇളകുന്നവളായിരിക്കുന്ന; ജനകതനൂജാം=സീതയെ; അസിത...കാന്തി പിണഞ്ഞ്=കാർമേഘത്തിന്റെ നിറത്തോടുകൂടി; ദംഷ്ട്രാഭീഷണവദനം=ദംഷ്ട്രകളെക്കൊണ്ട് ഭയങ്കരമായ മുഖത്തോടുകൂടി; പർവ്വതതുംഗം-നിജം-അംഗം-പൂണ്ട്=മലപോലെ തടിച്ചുയർന്ന തന്റെ ശരീരത്തെ ധരിച്ച്; ആൺമ നടിച്ചു=പൌരുഷം നടിച്ചു; നിശാചരരാജൻ=രാവണൻ; ദശമുഖനാം-ഒരു രാക്ഷസൻ=പത്തുമുഖമുള്ള ഒരു രാക്ഷസൻ; പോന്നോൻ=പോകുന്നു; മനീഷീ=വിദ്വാൻ; കടുവാക്കുകൾ=ക്രൂരമായ വാക്കുകൾ; ക്ഷോണീചക്രം=ഭൂമണ്ഡലം; ദിനകരദേവ!=സൂര്യഭഗവാനേ!; പാലയ=രക്ഷിക്കണേ!; രഘു...സോദര!=രഘുവരന്റെ (രാമന്റെ) തിരുമുഖത്തിന്റെ ശോഭയുടെ സഹോദരൻ (തുല്യമായ ഗുണമുള്ളവൻ); രജനീനായക!=ചന്ദ്ര!; വിദേഹമഹേശ്വര!=വിദേഹമഹാരാജാവായ എന്റെ അച്ഛ! ഹാഹാ-മാതഃ=അയ്യോ അമ്മേ!; ശരണം-ശരണം=രക്ഷിക്കണേ! രക്ഷിക്കണേ!. സതതം=എല്ലായ്പോഴും; വിലപനശീലാം=നിലവിളിക്കുന്നവളായി; വ്യസനവിലോലാം=ദുഃഖംകൊണ്ടു പരവശയായ; രാഘവഗൃഹിണീം=രാമന്റെ പത്നിയെ; അലം-അലം=മതി-മതി, എരിഞ്ഞ്=വേദനപ്പെട്ട്; ഭീഷണൻ=ഭയങ്കരൻ; അംഗജനെക്കാൾ=കാമദേവനെക്കാൾ; ഐശ്വര്യത്തിന്=സമ്പത്തിന്; അനുവേലം=എപ്പൊഴും; മനസിജ...രസം=കാമക്രീഡാരസം; മാം=എന്നെ; മുകപ്പാൻ=ചുംബിപ്പാൻ; തവ=നിന്റെ; കുച...പട്ടം=മുലച്ചുട്ട (റൌക്ക); നീവി=വസ്ത്രബന്ധം; സാന്ത്വവചോഭിഃ=സാന്ത്വനവാക്കുകളെക്കൊണ്ട്; അകാണ്ഡം=പെട്ട

ന്; മധ്യേമാർഗ്ഗം=വഴിമദ്ധ്യത്തിൽ; ദുഷ്ടനിശാചര!=ഹേ ദുഷ്ട രാക്ഷസ!; തിഷ്ഠ=നിൽക്കു; മുഹൂർത്തം=അല്പസമയം; വാസര...മാലാം=സൂര്യവംശനായകന്റെ ശിരോമാലയെ (സീതാദേവിയെ) മാ-മാ-സ്പ്രാക്ഷീഃ=(നീ) തൊട്ടുപോകരുത്. നീ അറിയാതെ തുടന്ന അപരാധം=തെററിനെ. ഞാൻ-മനസി=ഉള്ളിൽ; സഹേ=പൊറുക്കുന്നുണ്ട്. ഇദാനീം=ഇപ്പോൾ-പതിവ്രതതന്നെ; ആശു=വേഗത്തിൽ; വിസൃജ!=വിടുക; മലിമ്ലുച!=ഹേ പാപി!; പത്തുദിഗന്തേ=പത്തു ദിക്കിലും; രാഘവസവിധേ=രാമന്റെ സമീപത്തിൽ; നിശാതത-തേടിന=മൂർച്ചയുള്ള; ശതധാരത്തിന്=വജ്രത്തിന്; സഹചരം-ആം=സദൃശമായ; ത്രോടിഝടഝടിതംകൊണ്ടു്=കൊക്കിന്റെ രണ്ടുഭാഗങ്ങളും തമ്മിൽ കൂട്ടിമുട്ടുന്ന ചടചടശബ്ദംകൊണ്ട്; ആകുലഭുവനം=(ക്രി. വി.) ലോകം ഭയപ്പെടത്തക്കവണ്ണം; പ്രളയ...ചണ്ഡിമപൂർണ്ണ=കല്പാന്തകാലത്തെ കൊടുങ്കാററുപോലെ ഭയങ്കരമായ; ഗരുൽപ്പടവാത്യകാരം=ചിറകുകളുടെ കാററുകാം; കുല...നികരം=പർവ്വതകൂട്ടം; തട്ടിത്തുടന്ന്=തട്ടിത്തൂകി.

൯൦. രക്ഷസാം=രാക്ഷസന്മാരുടെ, ചക്രവർത്തീ=രാജാവ്. നൃപസുതയാ-ദേവ്യാ-സഹ=രാജപുത്രിയായ (സീതാ) ദേവിയോടുകൂടി; അഗ്രേ=മുമ്പിൽ; ഝടിതി=വേഗത്തിൽ; മഹാന്തം-ഗൃദ്ധ്രം=വലുതായിട്ടുള്ള കഴുകൻപക്ഷിയെ; സോന്മാദം=അത്യാവേശത്തോടുകൂടി; മദ...ആത്മാ=ഗർവ്വുകൊണ്ടു മനസ്സു കലങ്ങിയവനായിട്ട്; പുനഃ=പിന്നെ; അധിക്ഷിപ്യ=പരിഹസിച്ചിട്ട്; സൂതം=സൂതനോട്; ബഭാഷേ=പറഞ്ഞു.

൯൧. വിനോദം=നേരമ്പോക്ക്; മന്ദാത്മാ=നിസ്സാരനായ; പക്ഷ്മളാക്ഷ്യാഃ=ഈ സുന്ദരിയുടെ; രക്ഷിതാ=രക്ഷിതാവാണ

ത്രേ; ഏനംഇവനെ; കശാഗ്രന്ഥിന്യ=ചാട്ടവാറിന്റെ മൊട്ടു കൊണ്ടു; യാനമാൎഗ്ഗാൽ=പോകുവാനുള്ള വഴിയിൽനിന്ന്; ത്ധടിതി-സമുത്സാരയ=വേഗത്തിൽ ഓടിച്ചുകളയുക; സഃ-അയംആ ഇവൻ; ത്രൈലോക്യനാഥം=മൂന്നുലോകങ്ങളുടെയും നാഥനായ എന്നെ; പരമാൎത്ഥം-ന-ഖി-ന-ഖി-ജാനാതി=ഉള്ളവണ്ണം അറിയുന്നില്ല.

ജടായു പറയുന്നു.

വൃഥ. രേ! രേ! ദുരാത്മൻ!=എട! എട! ദുൎബ്ബുദ്ധേ!; ഗിരിശഗിരിയിൽ=കൈലാസപൎവ്വതത്തിൽ; ആദൌ=ആദ്യത്തിൽ; ഭഗ്ന...ശൃംഗം=അഭിമാനത്തിന്റെ ഉയൎന്ന കൊട്ടുമുടി തകൎന്നുപോയവനും; പശ്ചാൽ=പിന്നെ; ഹൈഹയേന്ദ്രേണ=ഹൈഹയരാജാവായ കാൎത്തവീൎയ്യാൎജ്ജുനനാൽ; ചിരനിയമിതം=വളരെക്കാലം കെട്ടിയിടപ്പെട്ടവനും; അഥ-പരം=അതിനുശേഷം; കപിരാജാ=കപിരാട്ടിനാൽ (വാനരരാജാവായ ബാലിയാൽ) ബാലധൌ=വാലിന്മേൽ; ബദ്ധബാധം=ബന്ധിക്കപ്പെട്ടവനും-ആയ നിന്നെ; ഇഞ്ഞാൻ=ഈ ഞാൻ; അറിവൻ-അറിവൻ=അറിയും-അറിയും; (പരിഹാസാധിക്യത്തിൽ വീപ്സാപ്രയോഗം.)

രാവണൻ പറയുന്നു.

വൃവ. രേ! രേ! വാചാല! ഗൃധ്രാധമ!=എടാ! എടാ! വായാടിയും, കഴുകന്മാരിൽ അധമനും ആയവനെ! ഭവാൻ-ആരെടോ! കഥയ=നീ ആരാകുന്നു എന്നു പറയുക; ധൃഷ്ടതാധികഃ നീ=അധികം ധാൎഷ്ട്യപ്രക്കാരനായ നീ; നിശ്ശങ്കം=ശങ്കകൂടാതെ; ഇദാനീം=ഇപ്പോൾ-നേരെവന്ന്-എന്തിനു വഴി തടുത്തു? വീരാണാം-വീരം-എന്നെ=വീരന്മാരിൽവച്ചു വീരനായ എന്നെ; മൃഷാ-ഭൎത്സയൻ=അസത്യമാകുംവണ്ണം നിന്ദിക്കുന്നവനും; ക

സിതാത്മാ=നിന്ദ്യനും-ആയ- നീ; **അചിരാൽ**=വേഗത്തിൽ; **പരേതേശപുരം**=അന്തകരാജധാനിയെ; **പ്രാപ്തും**=പ്രാപിപ്പാൻ; **ഔത്സുക്യശാലീ**=താൽപര്യമുള്ളവനായ നീ ആവാകുന്നു-ചാറക-എന്നു അന്വയം.

ജടായു പറയുന്നു.

വൃന്ദ.. ദുഷ്ട...അധമ!=ദുഷ്ടന്മാരായ രാക്ഷസന്മാരിൽ വച്ചു നികൃഷ്ടനായുള്ളവനേ; **മാർത്താണ്ഡ...ശ്രേഷ്ഠന്നു-ദശരഥഭൂപന്നു**=സൂര്യവംശശ്രേഷ്ഠനായ ദശരഥരാജാവിന്നു; ഞാൻ **ആപ്തഃ**=വിശ്വസ്തനായ; **സഖാ**=സ്നേഹിതനും; **ഖഗകുലപതി**=പക്ഷികളുടെ നായകനും; **ഉദാത്താ**=ധീരനുമായി; **നാമ്നാ-ജടായുഃ**=ജടായുസ്സെന്ന പേരായിട്ടുള്ളവനും ആകുന്നു; **അന്ധ്യാ**=ശ്രേഷ്ഠയായ; **തൽ...പത്നീം**=അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്രന്റെ ഭാര്യയെ; **നിഭൃതം**=ഒളിവിൽ; **കമച്ച്**=പ്രഹരിച്ച് (ശിക്ഷിച്ച്) എന്റെ കൂട്ടത്തിന്=പക്ഷികാംക്ക് (കഴുകന്മാക്ക്) ഓണം-ഉരുട്ടി=മുഷ്ടമായി ഭക്ഷണം കൊടുത്തു; **കുലമണികലികാം**=പതിവ്രതാരത്നത്തെ; (സീതയെ)

രാവണൻ പറയുന്നു.

വൃർ. **മനുഷ്യപ്പുഴുവിന്**=നിസ്സാരനായ മനുഷ്യന്; **ഒരു ഖഗപ്രാണി**=നിസ്സാരനായ പക്ഷി; **വിചാരേ**=ആലോചിക്കുമ്പോൾ; **അസ്മന്നിധനം**=എന്റെ വധം; **കല്പിച്ചതു്-ശക്യം**=സാധിക്കുന്നതുതന്നെ. വിപരീതലക്ഷണയാ അശക്യമെന്നു സാരം; **മക്ഷ...സാരം**=പരമശിവന്റെ സന്തോഷചിഹ്നമായ; **കരളവി**=കയ്യിൽ; **ചന്ദ്രഹാസാസി**=ചന്ദ്രഹാസം എന്ന വാൾ; **നിന്ദ്യതപക്ഷഗാത്രം**=എത്രയും നികൃഷ്ടമായ നിന്റെ ദേഹത്തെ; (നമ്പംതീനിയായ ഒരു പക്ഷിയാകയാൽ അറപ്പുകൊണ്ട്-

എന്നു സാരം) **തീണ്ടുക**=സ്പർശിക്കുക; **ഉദ്ധതം**=(ക്രി. വി.) പ്രൌഢമാകുംവണ്ണം; **നീ-കത്ഥസേ**=ജല്പിക്കുന്നു.

ജടായു പറയുന്നു.

വൃ൫. **ഒക്കെ**-നീ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്; **ചപല...തനം**=കൊള്ളരുതാത്തവരുടെ ദേഹത്തെ; **പ്ലവഗപതി**=വാനരരാജാവായ ബാലി; **അയം**=ഇതു് (ചന്ദ്രഹാസം) **ഇത്ഥംവിധഃ**=ഈവിധത്തിൽ ഉള്ളതു് (ആയിരുന്നു) നിസ്സാരന്മാരുടെ ദേഹത്തെ സ്പർശിക്കാത്തതു്; **ഉഗ്രാത്മാ-മഹാഹൈഹയേന്ദ്രർ**=മഹാശൂരനായഹൈഹയരാജാവു്; **പ്രഭാവം**=മഹത്വം; **തവ-മനസി**=നിന്റെ മനസ്സിൽ; (ബാലി നിസ്സാരനായ ഒരു വാനരനാകകൊണ്ടും, കാർത്തവീര്യാർജ്ജുനൻ ഒരു മനുഷ്യനാകകൊണ്ടും ആയിരിക്കാം നിന്റെ ചന്ദ്രഹാസം അവരിൽ പ്രവർത്തിക്കാഞ്ഞതു്; ഓ-അതു ശരിതന്നെ)

രാവണൻ പറയുന്നു.

വൃ൬. **കുടിലമതി**=വക്രബുദ്ധി; **ദോഷാൻ**=ദോഷങ്ങളെ; **ആലോക്യ**=കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടു്; **ക്ഷത്രിയാണീസമക്ഷം**=ഒരു ക്ഷത്രിയസ്ത്രീയുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു്; **ദ്വേഷാത്**=വിരോധത്താൽ; **കിം-അപി**=അല്പംപോലും; **വാരാ**=വരികയില്ല; (പഴയ പ്രയോഗം.) **ചാപലത്തിൻഫലം**=തോന്നിയവാസത്തിന്റെ ഫലം; **അനുഭവിച്ചീടു്-വാം**=വരിക; **രാമകീർത്തന-രോഷാഗ്നൌ**=എന്റെ കോപാഗ്നിയിൽ; **സപദി**=ഇപ്പോൾതന്നെ; **ശലഭം**=ഇയ്യാംപാറ്റ; **ഗൃദ്ധഗൃദ്ധം**=അതിഗൃദ്ധമായിട്ടു്.

ജടായു പറയുന്നു.

വൃ൭. **ദുഷ്ടാത്മൻ!**=ഹേ ദുഷ്ട!; (നീ) **തിഷ്ഠ-തിഷ്ഠ**=നിൽക്ക-നിൽക്ക; **ക്ഷണം**=അല്പസമയം; **അശ്രുമേതേ!**=ദുഷ്ടചിത്ത! **വക്ത്രാബ്ജം-പത്തും**=നിന്റെ പത്തു മുഖങ്ങളെയും; **ഉൽഭട...ഘടിതം**=(ക്രി. വി.) ഉച്ചത്തിൽ ഝടഝടശബ്ദത്തോടുകൂടി; **മൂർച്ചയാകൊണ്ടു്**=കൊക്കുകൊണ്ടു്; **അഞ്ജസാ**=വേഗത്തിൽ;

തുഷ്ട്യാ=സന്തോഷത്തോടുകൂടി; അക്ക...പ്രസൂതിം-ഏനാം-കുമാരീം=സൂര്യവംശത്തിലെ സന്തതിയായ ഈ കുമാരിയെ; രഘു...സവിധേ=ശ്രീരാമന്റെ മുമ്പിൽ.

രാവണൻ പറയുന്നു.

വൃ. ത്രിലോക്യാം=ത്രൈലോക്യത്തിൽ; ദാനവ...സദസാം=ദേവാസുരന്മാക്ക്; അചിന്ത്യം=വിചാരിക്കുവാൻപോലും സാധിക്കാത്തതായ; ഇക്കർമ്മം=ഇത്തൊഴിൽ; പക്ഷികീടത്തിന്=നിസ്സാരനായ ഒരു പക്ഷിക്ക്; സുകരം=ചെയ്വാൻ പ്രയാസമില്ലാത്തതു്: (ആണത്രെ) അഹോ=ആശ്ചര്യം; ധൃഷ്ടതക്ക്=ധാർഷ്ട്യത്തിന്; നിൽക്ക-എല്ലാം=അതൊക്കെ നിൽക്കട്ടെ; ചന്ദ്ര...വരന്=ചന്ദ്രഹാസമാകുന്ന സർപ്പരാജന്; അൎദ്ധക്ഷണംകൊണ്ടു്=അരനിമിഷംകൊണ്ടു്.

വൻ. ഉജ്ജ്വലം=ജ്വലിക്കുന്നതായ; വജ്രസാരം=വജ്രായുധത്തിന്റെ വീര്യത്തെ; ചഞ്ചു...ആശം=(ക്രി. വി.) കൊക്കിൽനിന്നു് ഉച്ചത്തിൽ പുറപ്പെടുന്ന ഢഢ ഢഢ എന്ന ശബ്ദംകൊണ്ടു് സകലദിക്കുകളും മുഴങ്ങുമാറു്; ഉന്നിദ്രാഭ്യാം-ഗരുദ്ഭ്യാം=ശക്തിയുള്ള ചിറകുകളെക്കൊണ്ടു്; മണിരഥം=വിശേഷമായ തേരിനെ; ധ്വജാഗ്രം=കൊടിമരത്തെ; ഖണ്ഡിച്ച്=മുറിച്ചിട്ടു്; തൻനഖാഗ്രാൽ=തന്റെ നഖാഗ്രങ്ങളാൽ; പ്രാച്ഛി=മാന്തി മുറിവേല്പിച്ചു്; പ്രോജ്ജൃംഭേ=വളൎന്നു. (വിക്രമിച്ചു).

ൻ൦. ഗദാമിഹത...കുന്തഃ=രാവണന്റെവേൽ, ചാട്ടുകുന്തം, വില്ലു്, വാളു്, ശൂലം, അമ്പു്, ആവനാഴി, പാശം, കുന്തം ഇവയെ ചിറകുകളെക്കൊണ്ടു് അടിച്ചുടച്ചു്; സഃ-ശകുന്തഃ=ആ പക്ഷി; ആശു=വേഗത്തിൽ; ദശമുഖരഥം=രാവണന്റെ തേരിനെ; ധ്വസ്തരഥ്യ.=കൊല്ലപ്പെട്ടതായ കുതിരകളോടുകൂടിയ

തായും; വിസൃതം=ന്യൂനതയില്ലാത്തതായും; ശിഥില...വരൂഥം=മേൽക്കൂട്ട തകർന്നതായും; ശീർണ്ണചക്രം=ചക്രങ്ങൾ തകർന്നതായും ചക്രേ=ചെയ്തു. (രാവണന്റെ ആയുധങ്ങളെയും തേരിനെയും തകർത്തുകളഞ്ഞു എന്നു സാരം.)

൩൭. ജന്യേ=യുദ്ധത്തിൽ; ഖഗാനാംപതി=പക്ഷിശ്രേഷ്ഠൻ; കഴിവു കെട്ടക്ഷംവിധൌ; മന്ദാക്ഷക്രോധശാലീ-രാക്ഷസേന്ദ്രൻ=നാണത്തോടും കോപത്തോടും കൂടിയ രാവണൻ; കപട...വിധാനേന=മായായുദ്ധംകൊണ്ടു്; തദാനീം=അപ്പോൾ; ദുരാത്മാ=ദുഷ്ടനായ അവൻ; ഛന്നം=(ക്രി. വി.) ഒളിവായി; തദീയം=അവന്റെ; ഖിന്നം-സീതാമുഖം=പരവശമായ സീതയുടെ മുഖത്തെ; നിധ്യായ=നോക്കീട്ടു്; മുഖം വക്രിച്ചുകൊണ്ടും-വെട്ടിച്ചിരിച്ചാൻ.

൩൮. പതതാം-വരഃ-സഃ=പക്ഷികളിൽവച്ചു ശ്രേഷ്ഠനായ അവൻ. മൈഥിലീപക്ഷപാതേന=സീതക്കു സഹായിപ്പാൻ പുറപ്പെട്ടതുനിമിത്തം; രാക്ഷസാസിക്ഷതഃ=രാവണന്റെ വാളുകൊണ്ടു മുറിയേൽക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടു; പക്ഷപാതം-അവാപ്യ=ചിറകററു്; ക്ഷിപ്രം=വേഗത്തിൽ; പപാത=വീണു.

൩൯. പതഗ...പതേ!=ഹേ പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ!; വ്യാപരിച്ചായ്=(നീ) പ്രവർത്തിച്ചു; ഇത്ഥ്-രഘൂണാം=രഘുവംശരാജാക്കന്മാരുടെ; വംശ...യോഗ്യം=വംശത്തോടുള്ള സംബന്ധത്തിനു തക്കവണ്ണം; സദൃശം=ഒത്തതു്; മമ=എന്റെ; വിധിദോഷാൽ=ഭാഗ്യദോഷത്താൽ; നീ-യുധി=യുദ്ധത്തിൽ; ധർഷിതഃ=തോല്പിക്കപ്പെട്ടവനായി; ഇതെല്ലാം=രാവണൻ ചെയ്തതായ ഈ പ്രവൃ

ത്തികളെല്ലാം; പതിയോടു പറവോളം; **പ്രാണിഹി**=(നീ) ജീവിച്ചിരിക്കുക; **ഇതി**=എന്നിപ്രകാരം; **അനപഗൃഹ്ണാൽ**=അനുഗ്രഹിച്ചു; സീത എന്ന കർത്തൃപദം അധ്യാഹാര്യം.

൪൮. **നീ ഇക്കോപ്പു്**=ഞാൻ ചെയ്ത ഇതൊഴിൽ; **തം-നരപശും**=ആ പശുപ്രായനായ മനുഷ്യനെ; **നിവേദ്യ**=അറിയിച്ചിട്ടു്; **കാലത്തു്**=വേണ്ടപ്പോൾ-പോരിനു-യാത്രാക്ഷ-(യാത്ര+ആക്ഷ=യാത്രയാക്ഷ എന്നു യകാരാഗമം വരുത്തേണ്ടതിനു പകരം, സംസ്കൃതരീതിൽ സവർണ്ണദീർഘം വരുത്തിയതു ശരിയായില്ലാ) എന്നു രാവണൻ. **ജടായുഷം**=ജടായുസ്സിനെ; **പരിഹസൻ**=പരിഹസിക്കുന്നവനായിട്ടു്; **നഭോവർത്മനാ**=ആകാശമാർഗ്ഗത്തൂടെ; **ഗതചാ**=ഗമിച്ചിട്ടു്; **ശ്രീലങ്കാപുരി**=(സപ്തമി) ശ്രീമതിയായ ലങ്കാപുരിയിൽ; **അശോക...അങ്കണേ**=അശോകോദ്യാനത്തിൽ; **ശിംശപാമൂലേ**=ശിംശപാ (കറുത്ത ഇരുവിൽ) വൃക്ഷത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ; **നിജ...മാഥിനീം**=തന്റെ വംശത്തിനു നാശത്തെ ചെയ്യുന്നവളായ; **മൈഥിലീം**=സീതയെ (രാവണൻ എന്നു കർത്തൃപദം അധ്യാഹാര്യം.)

൪൯. **തത്ര തദാ**=അവിടെ അപ്പോൾ; **മാരീച...ബന്ധാൽ**=മാരീചന്റെ കള്ളച്ചാട്ടിന്റെ കെട്ടിൽനിന്നു; **വിമുക്തൌ**=വിട്ടവരായി; **ആത്രൂഢതാപൌ**=വ്യസനാക്രാന്തന്മാരായി; **ഉൗഢചാപൌ**=വില്ലേട്ടുത്തവരായി; **വീരൌ**=വീരന്മാരായിരിക്കുന്ന; **തൌ-രാഘവൌ**=ആ രാഘവന്മാർ (രാമലക്ഷ്മണന്മാർ) **പുനഃ**=പിന്നെ; **നിജം ആശ്രമാന്തം**=തങ്ങളുടെ പർണ്ണശാലയുടെ സമീപത്തെ; **പ്രാപതുഃ**=പ്രാപിച്ചു.

൯൩. മനു...ഉത്തമഃ=മനുവംശശ്രേഷ്ഠൻ; (ശ്രീരാമൻ) പർണ്ണ...കോണേഷു=പർണ്ണശാലയുടെ മൂന്നു കോണുകളിലും; പശ്യൻ=പശ്യനായിട്ടു് (സീതയെ നോക്കീട്ടു്) വൈദേഹ്യാഃ= സീതയുടെ; അഭാവഭീത്യാ=അഭാവത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ഭയം ഹേതുവായിട്ടു്; അന്യൽ-കോണം=മറെറ കോണിനെ (നാലാമത്തെ കോണിനെ) ന-അവൈക്ഷത=നോക്കിയില്ല.

൯൪. രാമഃ=രാമൻ; താം-കേവലപർണ്ണശാലാം-വിലോക്യ=അതിനെ ആരുമില്ലാത്ത ഒരു ഒഴിഞ്ഞ പർണ്ണശാലയായിട്ടു കണ്ടിട്ടു്; വിമൂഢഃ ചേതാഃ=മോഹിച്ച മനസ്സോടുകൂടിയവനായിട്ടു് (മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു്) ധരണ്യാം=ഭൂമിയിൽ; പതിതഃ=വീണു; അനുജന്മനാ=അനുജനാൽ; കൃഛ്രാൽ-വിബോധിതഃ=വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ടു ബോധമുണ്ടാക്കപ്പെട്ടവനായ; അസൌ=ഇവൻ (രാമൻ) വിമുക്തകണ്ഠം=(ക്രി. വി.) വാവിട്ടു്; വിലലാപ=നിലവിളിച്ചു.

ഇനി അഞ്ചു പദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു രാമന്റെ വിലാപത്തെ വിവരിക്കുന്നു.

൯൫ ഹാ കഷ്ടം!=അത്യന്തം കഷ്ടം; അത്ര-സാ-നഹി=ഇവിടെ അവൾ ഇല്ലല്ലൊ; കിം-ഇദം-പ്രവൃത്തം=ഇതെന്താണു് വന്നുകൂടിയതു്?; ഇഹ-ചടുലാം-പാദമുദ്രാം-ആലോകയാമി=ഇവിടെ മനോഹരമായ കാലടികാണുന്നു; സീതാ-മാം-അഗൃഹീതമൃഗം-വീക്ഷ്യ=സീത എന്നെ മാനിനെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുവരാത്തവനായിട്ടു് കണ്ടിട്ടു്; രോഷവതീ-ഇവ=കോപമുള്ളവൾ എന്നപോലെ (ബുദ്ധിമതിയും സൌമ്യശീലയുമാകയാൽ വാസ്തവമായ കോപം ഉണ്ടാവാനവകാശമില്ലെന്നു സാരം) മുഹൂർത്തം=അല്പസമയം; തരുഷു-അന്തർഹിതാ-നൂനം=മരങ്ങളുടെ എടയിൽ മറഞ്ഞിരിക്കുകയായിരിക്കാം.

൯൯. ഹേ മൃഗാക്ഷി!=സുന്ദരി; അപൂൎവ്വമൃഗ-കൌതുകം-അസ്തി-യദി=അപൂൎവ്വമായ മൃഗത്തിൽ താല്പൎയ്യമുണ്ടെങ്കിൽ; ചാന്ദ്രം-ഹരിണം-ഹരാമി=(ഞാൻ) ചന്ദ്രനിലുള്ള മാനിനെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുവരാം; മമ സന്നിധൌ=എന്റെ അടുക്കൽ വന്ന; മയാ ധൃതം ഏനം ഏനം=എന്നാൽ പിടിക്കപ്പെട്ടതായ ഈ മാനിനെ; യാവൽ ന മുഞ്ചസി=എത്രസമയം (നീ) വിടുന്നില്ലയോ; താവൽ മൃഗാങ്കഃ തവ വക്ത്രതുലാം ദധാതു=അത്രസമയം ചന്ദ്രൻ നിന്റെ മുഖത്തിന്റെ സാമ്യത്തെ ധരിക്കട്ടെ.

൧൦൦. ആധൌ സിദ്ധൌഷധിഃ ഇവ ഹിതാ=രോഗത്തിൽ കൈകണ്ടമരുന്നുപോലെ പത്ഥ്യയായിട്ടും; കേളികാലേ വയസ്യാ=ലീലകളിൽ പ്രിയസഖിയായിട്ടും; യജ്ഞസമയേ ത്രേതാ പത്നീ=യജ്ഞകൎമ്മത്തിങ്കൽ മൂന്നുവിധത്തിലുള്ള അഗ്നിയായിട്ടും പത്നിയായിട്ടും; യുദ്ധേ ക്ഷത്രിയാണീ ഏവ=യുദ്ധത്തിൽ ക്ഷത്രിയസ്ത്രീയായിട്ടും; ദേവ... ആരാധനേശിഷ്യാ=ദേവന്മാർ, ബ്രാഹ്മണർ, പിതൃക്കൾ ഇവരെ പൂജിക്കുമ്പോൾ പരിചാരികയായിട്ടും; ആപത്തൌബന്ധുഃ=ആപത്തിൽ ബന്ധുവായിട്ടും; ഇരിക്കുന്ന; സാ സീതാ=ആ സീതാ; മേ=എനിക്കു; മഹാകാനനേ=ഈ ഭയങ്കരമായ വനത്തിൽ; കാ ന ജാതാ=എങ്ങനെയെല്ലാം ആയിത്തീൎന്നിട്ടില്ല? (എല്ലാപ്രകാരത്തിലും ആയിത്തീൎന്നിട്ടുണ്ട് എന്നു സിദ്ധാന്തം.

൧൦൧. ജനകതനയാ സപ്രാണാ ചേൽ=സീത ജീവനോടുകൂടിയിരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ; മഹ്യം കിം ന തിഷ്ഠത?=എന്നെ കാത്തുനിൽക്കാതിരിക്കുമോ? (ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ടെങ്കിൽ അവൾ എന്നെ കാത്തുനിൽക്കാതിരിക്കയില്ല.) ഹിംസ്രൈഃ സത്വൈഃ ന നിഹതാ കില=സിംഹം പുലി മുതലായ ദുഷ്ടജന്തുഗ

ണ്ടുമാൽ കൊല്ലപ്പെട്ടിട്ടില്ല നിശ്ചയം; എന്തെന്നാൽ, പൃഥിവീ രക്തസിക്താ ന (ഭവതി)=ഭൂമി ചോരകൊണ്ടു നനഞ്ഞിട്ടില്ല; രാമശൂന്യാ ഗോദാവര്യ്യാം പുളിനവിഹൃതിം ന കുർയ്യാത= രാമനില്ലാതെ (അവാം) ഗോദാവരിയുടെ മണൽത്തിട്ടിൽ കളിക്കുകയില്ല; സാ സർവ്വഥാ നക്തഞ്ചരകബളനാൽ സംസ്ഥിതാ (ഭവതി) വ്യക്തം=അവാം എല്ലാപ്രകാരത്തിലും രാക്ഷസന്മാരുടെ ഭക്ഷണമായിട്ടു മൃതയായി എന്നു സ്പഷ്ടമായിരിക്കുന്നു.

൧൦൨. ഹേ സാധ്വി!=അല്ലയോ പതിവ്രതയായുള്ളോവേ! ആത്മജന്മകാലം അതിലംഘ്യ=കല്പിക്കപ്പെട്ട കാലത്തെ അതിക്രമിച്ചു; (നിശ്ചിതകാലാവധി വരുന്നതിനുമുമ്പിൽ) ലോകാന്തരപ്രണയിനം ശ്വശുരം പ്രണന്തും=പരലോകഗതനായിരിക്കുന്ന അച്ഛനെ വന്ദിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു; പ്രയാസി യദി=(നീ) പോകുന്നുവെങ്കിൽ; തസ്മൈ വിജ്ഞാപ്യ=അദ്ദേഹത്തെ അറിയിച്ചിട്ടു; മാം അപി സമാഹ്വയ=എന്നെയുംകൂടി വിളിക്കണേ! സൌമിത്രിഃ ഏവ ഭരതേ രാജ്യം നിദധാതു=ലക്ഷ്മണൻതന്നെ ഭരതനു രാജ്യത്തെ ഏല്പിച്ചുകൊടുക്കട്ടെ.

൧൦൩. ഇത്ഥം വിലപ്യ=ഇപ്രകാരം വിലപിച്ചിട്ടു; വിപിനേ ദയിതാം വിചിന്വൻ=വനത്തിൽ ഭാര്യയായ സീതയെ അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു; രാമഃ ച സഃ ലക്ഷ്മണഃ ച=രാമനും, ആ ലക്ഷ്മണനും; തത്ര ധൃതിമാൻ ന (ബഭൂവ) അവിടെ ധൃതിമാൻ=(ധൈര്യമുള്ളവൻ) ആയി ഭവിച്ചില്ല; പ്രകൃത്യാ ധീരന്മാരാണെങ്കിലും അവർ ധൈര്യം വിട്ടു കരഞ്ഞുപോയി എന്നു സാരം; താദൃശീം അപി ദശാം=അപ്രകാരമുള്ള അവസ്ഥയെ; സ്വവാചാ കഥയൻ=തന്റെ വാക്കുകൊണ്ടു പറയുന്നവനായ; വല്മീകജന്മമുനിഃ കഠോരചേതാഃ ഏവ=വാല്മീകി മഹർഷി, (രാമായണകർത്താവു്) കഠിനചിത്തൻ തന്നെ.

൨൦൮. രമ്യ...സികതേ! ഹേഗോദാവരി! പൃച്ഛാമി=ഹേ മനോഹരമായ വെള്ളവും മണൽതിട്ടുമുള്ള ഗോദാവരി! (ഞാൻ നിന്നോടു) ചോദിക്കുന്നു; സഖീ മേ സാ സീതാ=നിന്റെ തോഴിയായ എന്റെ സീത; ജല...രസാ=വെള്ളത്തിൽ കളിപ്പാൻ താല്പൎയ്യമുള്ളവളായിട്ട്; അത്ര കുത്രാപി ലീനാ=ഇവിടെ എവിടെ എങ്കിലും ലയിച്ചിട്ടുണ്ടോ?; മാ ഗൂഹനം=മറയ്ക്കരുത്; (ഇക്കാൎയ്യം എന്നോടു സ്പഷ്ടമായി പറയാതെ മറച്ചുവയ്ക്കരുതേ!) ദയിതയാ തയാ വിനാ=ദയിതയായ അവളോടുകൂടാതെ; ഇദം ജീവിതം കഞ്ചിൽക്ഷണം ന തിഷ്ഠതി=(എന്റെ) ജീവിതം ഒരു നിമിഷംപോലും നില്ക്കുന്നതല്ല; സാ യത്ര അഭിരമതേ=അവൾ യാതൊരേടത്തു രമിക്കുന്നു? അയം രാമഃ അപി തത്ര ഏവ=(അഭിരമതേ) ഈ രാമനും അവിടെത്തന്നെ രമിക്കുന്നു. (സീതക്കു രസമില്ലാത്തേടത്തു രാമനും സന്തോഷമുണ്ടാകുന്നതല്ല.)

൨൦൯. സഖി! സാരംഗി!=ഹേ തോഴിയായ മാൻപേടേ!; മേ ജീവനാഥാ സാ=എന്റെ പ്രാണനാഥയായ അവൾ; സമ്പ്രതി കം പ്രദേശം ഭൂഷയതി?=ഇപ്പോൾ ഏതു പ്രദേശത്തെ അലങ്കരിക്കുന്നു; ശംസ=നീ പറഞ്ഞാലും; കാതരകാതരാണാം നയനചംക്രമചാതുരീണാം=ഏററവും ചഞ്ചലങ്ങളായ ദൃഷ്ടിവിഭ്രമങ്ങളുടെ; ആചാൎയ്യകം യാവൽ=ശിക്ഷാക്രമം മുഴുവനും; (യാ) സ്വയം വിധിത=യാവളൊരുത്തി സ്വയമേ ചെയ്തു. (നിനക്കു കൺവിലാസങ്ങളെ മുഴുവൻ പഠിപ്പിച്ചുതന്ന ആ സ്സീത എവിടെയെന്നു നീ അറിയാതിരിക്കയില്ലല്ലോ.)

൨൧൦. അസിതാപാംഗ!...നീലകണ്ഠ!= അല്ലയോ അസിതാപാംഗനായ മയിലേ! ദീർഘാപാംഗാ ദൃഷ്ടിക്ഷമാ=

ദീർഘാക്ഷിയും, ദർശനയോഗ്യയുമായ; മമ വനിതാ=എന്റെ പ്രിയാ; അസ്മിൻ വനേ ത്വയാ ദൃഷ്ടാ ഭവേൽ=ഈ വനത്തിൽ നിന്നാൽ കാണപ്പെട്ടിരിക്കുമോ; ഇതി) ഉൽകണ്ഠാ (ഭവതി)=എന്നു ഞാൻ ഏററവും കൌതുകത്തോടുകൂടി വിചാരിക്കുന്നു.

൫൰൧. കോക!=അല്ലയോ ചക്രവാകമേ!; ചകോരികേ!=അല്ലയോ ചകോരപ്പേടേ!; മധുകരപ്പേടേ!=വണ്ടിൻപേടേ!; കോകിലബാലികേ=കുയിൽക്കിടാവേ!; മജ്ജീവാവലംബനം=എന്റെ പ്രാണന്ന് ആശ്രയമായ; വൈദേഹീ=സീത; അശരണം മാം=യാതൊരാശ്രയവുമില്ലാത്ത എന്നെ; ശോകാംബോധിയിൽ ആക്ഷിപ്യ=ദുഃഖസമുദ്രത്തിൽ ആക്കീട്ടു; കുത്ര അപ=ഏതേടത്തു.

൫൰൨. കുസുമലതേ!=പുഷ്പവല്ലി!; ജാതി!=ഹേ പിച്ചകമേ!; ചൂതമേ!=തേന്മാവേ!; ചമ്പക!=അല്ലയോ ചെമ്പകമേ! പുന്നാഗ!=പുന്നവൃക്ഷമേ!; നക്തമാലദ്രുമ!=ഉങ്ങുമരമേ!; ബകുള!=എലഞ്ഞിവൃക്ഷമേ!; ദ്വിരദനാഗഗമനാം=ഗജരാജഗമനയായി; മേ ജായാം=എന്റെ ഭാര്യയായി; യുഷ്മജ്ജനനീം=നിങ്ങളുടെ അമ്മയായി; ദീനമീനാം=അതിപരവശയായിരിക്കുന്ന; ജാനകീം=ജനകപുത്രിയെ (സീതയെ) വിപിനേ=കാട്ടിൽ; ജാതു=(അവ്യയം) ഒരിക്കൽ; (വല്ലപ്പോഴും) കണ്ടിതോ?

൫൰൩. നാനാ...വല്ലീഃ=പലതരം പക്ഷികളോടും, മൃഗങ്ങളോടും, വൃക്ഷങ്ങളോടും, വല്ലികളോടും ചോദിച്ചും. ഉത്സൃഷ്ടധൈര്യം=(ക്രി. വി.) ധൈര്യം വിട്ടു; സന്താപവ്യാകുലൌ ഏതൌ=ദുഃഖംകൊണ്ടു പരവശന്മാരായ അവർ; വനഗിരികളിൽ സമന്താൽ അന്വേഷമാണൌ=കാടുകളിലും പർവ്വ

തങ്ങളിലും എല്ലായിടവും അന്വേഷിക്കുന്നവരായിട്ട്; **ദൈവഗത്യാ അവനീധ്രശിഖരം ഗൃധ്രരാജം ഉദ്ദേശത്തു:**=ഭൂമിക്കു താങ്ങുവാൻ കഴിയാത്ത (അത്രമാത്രം വലുതായിട്ടുള്ള) കഴുകപ്പക്ഷിയെ (ജടായുവിനെ) കണ്ടു.

൧൧൨. **വിതതേ വനാന്തേ**=വലുതായ വനത്തിൽ; **വിദേഹകന്യാം**=സീതയെ; **പദേ പദേ**=അടിക്കടി; **വീക്ഷ്യ**=നോക്കിക്കൊണ്ട്; **വിളംബമാനൌ**=താമസിച്ച്; **ഘനശോകതാന്തൌ**=വലുതായ ദുഃഖംകൊണ്ടു തളൎന്നവരായിട്ട്; **അഭിയാന്തൌ**=നേരിട്ടുവരുന്നവരായ രാമലക്ഷ്മണന്മാരോട്; **ഗതായുഃ ജടായുഃ**=ആസന്നമൃത്യുവായ ജടായു; **വചനം ഉവാച**=വാക്കിനെ പറഞ്ഞു.

ദണ്ഡകം ൧. ശ്രീരാമഭദ്ര! ജയ=ഹേ ശ്രീരാമഭദ്ര! അങ്ങുന്നു ജയിപ്പൂതാക; **തവ പിതുഃ**=അങ്ങയുടെ പിതാവിന്റെ (പിതൃസ്നേഹിതനാകയാൽ പിതൃതുല്യനായ എന്റെ) നേരെ. **വിഹാരേഷു നിന്ന്**=ആശ്രമത്തിൽനിന്ന്; **തവ ഉദാരാൻ ദാരാൻ**=അങ്ങയുടെ ഉത്തമയായ ഭാൎയ്യയെ; **അപൃഹരൻ**=കളവുചെയ്തു; **നഭം ഉപരി**=മേൽഭാഗത്തുനിന്ന്; **അഹം**=ഞാൻ; **കപടരണദലിതവപുഃ**=മായായുദ്ധത്തിൽ ഉടൽ മുറിപ്പെട്ടവനായിട്ട്; **സോപകരണം**=അംഗഹീനതയോടുകൂടി (ക്രി. വി.) **ജീവിതവിയോഗം**=മരണം; **അധന്യം**=അശുഭം; **നളിനമുഖ!**=സുന്ദര; **നിന്നാൾ**=വളരെക്കാലം; **മിളിതധൃതി**=(ക്രി. വി.) ധൈൎയ്യത്തോടുകൂടി; **ശുഭവിഭവം**=അനവധി നന്മകൾ; **ഭവതു**=ഉണ്ടാകട്ടെ; **ഇനി മമ വസതി**=എന്റെ ഇരിപ്പ്; **വിബുധപുരിയിൽ**=സ്വൎഗ്ഗത്തിൽ; **ദശരഥസമീപേ**=ദശരഥന്റെ അടുക്കൽ (ആകുന്നു)

൧൧൧. പതഗപരിഷദാം സാൎവ്വഭൌമേ!=പക്ഷിപ്പരിഷയുടെ ചക്രവൎത്തി; (ജടായു) ഏവം വാണീം ബ്രുവാണേ=ഇപ്രകാരമുള്ള വാക്കിനെ പറഞ്ഞസമയത്തിൽ; തദാനീം=അപ്പോൾ; ത്രിലോകീഭൂഷണഃ=മൂന്നുലോകത്തിന്നും അലങ്കാരമായ; കോസലാധീശ്വരൻ=അയോദ്ധ്യാരാജാവു്; (ശ്രീരാമൻ) പുണ്യാബ്ധിയോടു് - അവനോടു്=മഹാപുണ്യശാലിയായ അവനോടു്; ഏവം ഊചേ=ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു.

൧൧൨. താത! തേ സ്വൎല്ലോകത്തിന്നു യാത്രാ സ്വയം ഉദിതവതീ=ഹേ പിതാവേ! അങ്ങെക്കു് സ്വൎഗ്ഗത്തിലേക്കുള്ള യാത്ര തന്നെത്താനെ ഉണ്ടായിവന്നിരിക്കുന്നു; സ്വസ്തി ഭൂയാൽ=മംഗളം ഭവിക്കട്ടെ; ജനകസ്യ=അച്ഛന്റെ; അന്തികേ=സമീപത്തിൽ; വധൂഹൃതികഥാ=ഭാൎയ്യയെ അപഹരിച്ച കഥ ചൊല്ലേണ്ടാ; കതിപയദിവസൈഃ=ഏതാനും ദിവസങ്ങളെക്കൊണ്ടു്; (കുറച്ചുദിവസത്തിനകത്തു്) ബന്ധുജാലൈഃ അന്വിതഃ=ബന്ധുക്കളോടുകൂടി; രാവണൻ വന്നു് തലകളെ നമയൻ=കുനിച്ചുകൊണ്ടു്; മന്ദാക്ഷശാലീ=ലജ്ജയോടുകൂടിയവനായിട്ടു് താനേ ചൊല്ലും.

൧൧൩. ഹേ താത! ത്വം നിജ തേജസാ ഏവ സ്വൎഗ്ഗം ഗമിതഃ=അല്ലയോ താത (ബഹുമാനാതിശയം) അങ്ങു തന്റെ ശൌൎയ്യത്താൽതന്നെ സ്വൎഗ്ഗത്തെ പ്രാപിപ്പിക്കപ്പെട്ടു (യുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചവൎക്ക വീരസ്വൎഗ്ഗമുണ്ടല്ലോ) നനു തേ സ്വസ്തി ബ്രൂമഃ താവൽ=എന്നാൽ ഞങ്ങൾ അങ്ങെക്ക നല്ലതുവരട്ടെ എന്നു പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു; ഇമാം വധൂഹൃതികഥാം ഭ്രാതുഃ അഗ്രേ മാ സ്മ ഗാഃ=ഈ മകളെ (രാക്ഷസൻ പിടിച്ചു) കൊണ്ടുപോയ കഥയെ സഹോദരന്റെ (അങ്ങയുടെ സഹോദരതുല്യനായ ഏ)

എന്റെ അച്ഛന്റെ) മുമ്പാകെ അറിയിക്കരുത്; അഹം രാമഃ യദി=ഞാൻ രാമനാകുന്നെങ്കിൽ; കൈശ്യൈർ ഏവ ദിവസൈഃ ബന്ധുജനൈഃ സാകം=ഏതാനും ദിവസങ്ങൾക്കകം ബന്ധുജനങ്ങളോടുംകൂടെ; വ്രീളാനമത്കന്ധരഃ ഇന്ദ്രവിജയീ സഃ രാവണഃ സ്വയം വക്താ=ലജ്ജകൊണ്ട് തലതാഴ്ത്തിയവനായിട്ട് ഇന്ദ്രവിജയിയായിരിക്കുന്ന ആ രാവണൻതന്നെ പറയുന്നതാണ്.

ഫ്രർ. ഹേ ദശവദന!=രാവണ! (രാവണനോട നേരിട്ട പറയുന്നപോലെ സങ്കല്പിച്ച പറയുന്നതാണ്) കുലേ വാ=വംശശുദ്ധിയിലോ; ഐശ്വര്യേ വാ=ഐശ്വര്യത്തിലോ; ഭുജസമുദയേ വാ=കയ്യൂക്കിലോ; തപസി വാ=തപസ്സിലോ; പ്രാജ്ഞാഃ=പണ്ഡിതന്മാർ (ആരും) ത്വം ഇവ=നീ എന്നപോലെ; ന ഭൂവുഃ=ഉണ്ടായിട്ടില്ല; പരമേ ന ഭവിതാരഃ=ഇനി ഉണ്ടാവാൻപോകുന്നവരിൽ ആരും ഉണ്ടാവുകയുമില്ല; അഹോ! ധിക്=അയ്യോ കഷ്ടം; തേ മോഹഃ കഥം?=നിനക്ക മോഹം (ബുദ്ധിശൂന്യത) സംഭവിച്ചുവോ? യേന പഥാ (ത്വം) ചലിതഃ അസി=യാതൊരു മാർഗ്ഗത്തിൽകൂടി നീ ചലിതനായി പോകുന്നു? അതിചിരാത്=പണ്ടുമുതല്ക്കേ; ഏഷഃ പ്രവീരാണാം പന്ഥാഃ ന (ഭവതി) ഖലു=ഇത മഹാവീരന്മാരുടെ മാർഗ്ഗമല്ല; നിശ്ചയംതന്നെ; (മഹാവീരന്മാർ ആരും നിന്നെപ്പോലെ പരദാരചൗര്യാദികളായ ദുർമ്മാർഗ്ഗങ്ങളിൽ പ്രവർത്തിച്ചിട്ടില്ല എന്ന സാരം.)

ഫ്രഗ. ദശാനനഃ=രാവണൻ; ജാനൻ ഏവ=അറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ; മേ പ്രേയസീം അപഹരതേ (ഇതി) അസ്തി വാ=എന്റെ പ്രിയപത്നിയെ അപഹരിക്കുക എന്നുള്ളത് ഉണ്ടാകുന്നതാണോ? (ഇത ബുദ്ധിയില്ലാത്ത സാഹസികന്മാർ ചെ

ന്ന തൊഴിലല്ലേ? എന്ന സന്ദേഹം) സഃ ചന്ദ്രാപീഡഃ ഉപര സിതും ശിരോദാമ സ്വയം കൃന്തൻ ഭവാൻ ചന്ദ്രചൂഡനെ (ശിവനെ) പ്രസാദിപ്പിപ്പാനായിക്കൊണ്ട് തന്റെ തലകളെ തന്നെത്താനെ മുറിച്ചുവനാണല്ലോ. (അത്ര സാഹസികനായ അവന് ഇതു ചെയ്വാൻ വിരോധമില്ല എന്ന വിമർശം) രജനിചരസ്യ കണ്ഠാടവീകർത്തനാൽ=ആ രാക്ഷസന്റെ തലകളാകുന്ന കാട്ടുകളെ (വളരെ തലകളുള്ളതുകൊണ്ട് കാടിനോട് അഭേദകല്പനം ചെയ്തിരിക്കുന്നു) വെട്ടുന്നതു ഹേതുവായിട്ട്; (പരദാരചൌര്യാദിഹീനകർമ്മം ചെയ്യുന്നവന്റെ ശിരച്ഛേദനം യോഗ്യമല്ലെന്നു കല്പിച്ചു 'രജനീചരസ്യ' എന്നു സാമാന്യനിർദ്ദേശം ചെയ്തിരിക്കുന്നു) മന്ദാക്ഷം ന (ഭവതി) പുനഃ=ലജ്ജയുണ്ടാകുന്നതല്ല നിശ്ചയം. (ദുഷ്ടനിഗ്രഹം ഹീനകർമ്മമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു ലജ്ജക്കവകാശമില്ല എന്നു സാരം) മമ ബാണൈഃ=എന്റെ ബാണങ്ങളാൽ; ചന്ദ്രഹാസഹതകക്ഷ്ണഃ അയം അധ്വാ വൃതഃ (ഇതി) ഏതൽ ധിക്=അതിനിന്ദ്യകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യാറുള്ള ആ നിസ്സാരമായ ചന്ദ്രഹാസം പലപ്രാവശ്യവും ചെയ്തിട്ടുള്ള ഈ മാർഗ്ഗം (ഇത്തൊഴിൽ) പിന്തുടരപ്പെട്ടു എന്നുള്ളതു ജുഗുപ്സാകരമായിരിക്കുന്നു. (നിരപരാധികളെ ഹിംസിക്കുക, സ്വാമിയുടെ ശിരഃഛേദം ചെയ്യുക മുതലായ ദുഷ്കർമ്മങ്ങൾ പ്രവർത്തിക്കുന്ന നികൃഷ്ടമായ ചന്ദ്രഹാസം പലപ്രാവശ്യം ചെയ്തിട്ടുള്ള പ്രവൃത്തിയെ ആത്മരക്ഷക്കുവേണ്ടി ദുഷ്ടനിഗ്രഹം ചെയ്യുന്നതിൽ മാത്രം പ്രവർത്തിക്കുന്നവയായ എന്റെ ഉത്തമങ്ങളായ ബാണങ്ങളെക്കൊണ്ടു ചെയ്യിക്കേണ്ടിവരുന്നത് എനിക്കു ലജ്ജാകരമായിരിക്കുന്നു എന്നു സാരം. ഇവിടെ ബാണങ്ങളുടെ അനാര്യകർമ്മവൈമുഖ്യപ്രശംസകൊണ്ടു നായകന്റെ ധീരോദാത്തത്വം എന്ന ഗുണം സ്പഷ്ടമാകുന്നു.)

ഹഹന്ത. ഇത്ഥം വാദീ=ഇങ്ങനെ പറയുന്നവൻ; രാഘു

ണാം=രഘുക്കളുടെ (രഘുവംശരാജാക്കന്മാരുടെ) **പരിവൃഢൻ**=നായകൻ (ശ്രീരാമൻ) **ദശരഥസദൃശസ്യ**=ദശരഥനോടു തുല്യനായി (ദശരഥന്റെ മിത്രമാകയാൽ) നാകം=സ്വർഗ്ഗത്തെ; **യാതസ്യ**=പ്രാപിച്ചവനായി; **ഖഗാനാം**=പക്ഷികളുടെ; **ഭർത്തുഃ**=നായകനായിരിക്കുന്ന; **അസ്യ**=ഇവന്റെ (ജടായുവിന്റെ) **ശേഷം കർമ്മ**=ശേഷക്രിയയെ (പ്രേതസംസ്കാരം, ഉദകദാനം, പിണ്ഡദാനം മുതലായതു്) **ബഷ്പാംബുവഷീ**=കണ്ണുനീർവീഴ്ത്തുന്നവനായിട്ടു് (രാമവിശേഷണം) **അകരോൽ**=ചെയ്തു; **തദാ**=അപ്പോൾ; **കാന്താവിയോഗാൽ**=ഭാര്യാവിരഹം ഹേതുവായിട്ടു്; **ചിത്തം**=മനസ്സു്; ശിഷ്ടം സ്പഷ്ടം.

ഗദ്യം ൪. **ജനക...ദശായാം**=സീതയുടെ വിയോഗാവസ്ഥയിൽ; **വിലപനശീലഃ**=കരയുന്നവനായിട്ടു് (രാമവിശേഷണം) **പ്രേയസി!**=പ്രിയേ!; **ക്വ അസി**=(നീ) എവിടെ ആകുന്നു? **കദാ നു**=എപ്പോഴോ; **കാന്തം**=മനോഹരമായ; **മുഖാബ്ജം**=മുഖകമലത്തെ; **നിതാന്തം**=അധികം; **മേ**=എന്റെ; **മമ**=എനിക്കു്; **വന്ത് ആരൂഢം**=വന്നുകയറി; **മല്ലവിലോചനലീലകൾ**=മനോഹരമായ കൺകളികൾ; **അവൾ എങ്ങോൾ ? ചൊല്ലു്**=അവൾ എവിടെ (ആകുന്നു) പറക; **കരിപോതകമേ**=ആനക്കുട്ടി!; **മമ സഖേ!**=എന്റെ തോഴരേ!; **കഥയ**=(നീ) പറക; **കരിണീഗമനാം**=പിടിയാനയെപ്പോലെ സഞ്ചരിക്കുന്നവളായ (അവളെ) **മതു(മധു)മൊഴിയാൾ**=തേൻവാണി; **മധുകരമേ!**=ഹേ വണ്ടേ!; **ബാല...വിഭൂഷാം**=ഇളമാൻകണ്ണിമാരുടെ ശിരോഭൂഷണമായ (അവളെ) **ബർഹിണമേ!**=മയിലേ!; **ശോക...മാലാം**=ദുഃഖസമുദ്രത്തിലെ തിരമാലയായ (അവളെ) **കോകിലമേ!**=കുയിലേ!; **മേ**=എന്റെ; **പരിഭൂത**

മൊഴിയാൾ=കയിൽവാണി; ആരും അറിയാതെ; ('പറയാതാ
രും' എന്ന മൂലപാഠത്തെ 'അറിയാതാരും' എന്നു മാററുന്നതു ന
ന്നെന്നുതോന്നുന്നു) കുത്ര=എവിടെ; നിലീനാ=ലയിച്ചിരിക്കുന്നു;
ലക്ഷ്മണ! സവിധേ=അടുത്തു്; ലക്ഷ്മണായ='ലേ-ഇല്ല-ഇതാ-
ഇതേ-അതാ-അതേ' ഇത്യാദി ലോകോക്തിയനുസരിച്ചു ചൂണ്ടി
ക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിക്കുന്ന രൂപം ആയിരിക്കണം. തസ്യാഃ=
അവളുടെ; നീ വിരവൊടു ഗത്വാ=പോയിട്ടു് നോക്കിക്കാൺക്;
ലക്ഷ്മണന്റെ മറുപടി— നിശ്ചയം ആര്യ! നദിപ്പീട്=ശബ്ദി
ക്കുന്നു; നവകാകിലനാദം=പുതിയ കുയിൽനാദം; (തന്നെ എ
ന്നു്) മന്യേ=(ഞാൻ) വിചാരിക്കുന്നു; 'ഹാ ഹാ . . . നേത്രാം'
എന്നു രാമവാക്യം. 'കൈ . . . കുസുമം' എന്നു ലക്ഷ്മണവാക്യം.
കന്ദളകുസുമം=താമരപ്പൂവു്; മുറുവൽ=പല്ലു്) കുളുകുളുഃ=ശ
ബ്ദം. (കിലുക്കം) കമലവനം=താമരപ്പൊയ്ക; നൂപുരനാദം=ചി
ലമ്പൊലി; കളഹംസത്തിൻകൊഞ്ചൽ=അരയന്നത്തിന്റെ ശ
ബ്ദം; വല...ശയിൽ=കിഴക്കേദിക്കിൽ; തസ്യാഃ=അവളു
ടെ; വദനം=മുഖം; മദ്ധ്യേ=നടുവിൽ; രാകാചന്ദ്രൻ=പൂർണ്ണച
ന്ദ്രൻ; വിരഹദശാ ഇയം=ഈ വിരഹാവസ്ഥാ; വിസ്മൃതി=ഓ
ർമ്മക്കേടു്; ഇത്ഥം=ഇപ്രകാരം; അനുപദം=അടിയ്ക്കടി; അവര
ജനോടു്=അനുജനോടു്; അതന്ദ്രം=മടികൂടാതെ; അഹർന്നി
ശം=രാവും പകലും; വനേഷു-വനേഷു=വനങ്ങൾതോറും; ല
താസു-ലതാസു=വള്ളികൾതോറും; ഝരീഷു-ഝരീഷു=വെ
ള്ളച്ചാട്ടങ്ങൾതോറും; നദീഷു-നദീഷു=നദികൾതോറും; നഗേ
ഷു-നഗേഷു=പർവ്വതങ്ങൾതോറും; പരിഭവഃ=തിരസ്കാരം
(തോൽവി); കടക്കൺനോക്കു ചുവന്നുമറിയുന്നതു ശത്രുവിന്റെ
നേരെയുള്ള അമർഷംകൊണ്ടുതന്നെ; ചാപഃ=വില്ലു്; ഇതൊക്കെ
വീരരസത്തിന്റെ അനുഭാവങ്ങളാകുന്നു; 'കമലപ്പൊയ്കകൾ കാ

ങ്ങൾനേര് എന്നിത്യാദി താഴെ പറയുന്ന വിരഹാനുഭാവങ്ങൾ; അകാണ്ഡ=യദൃച്ഛയായിട്ട്; മലയസമീരണൻ=തെന്നൽ; അശോക...ലോകേ=അശോകപുഷ്പം കാണുമ്പോൾ; മാലതി= മല്ലിപ്പൂവ്; മാൻ അത്ത്=ദുഃഖം; അധ്വനി=വഴിയിൽ; മധ്യേ= ഏടയ്ക്കു; ...വനം...=അന്തകനെ; ലേകിപ്പിക്കുക=സേവിപ്പിക്കുക; (കൊല്ലുക) ബാലിഭയംകൊണ്ട്=ബാലിയെ പേടിച്ച്; മാല്യവൽപർവതേ=മാല്യവാൻപർവ്വതത്തിൽ; സങ്കേതത്തിൽ=ഒളിച്ചുപാർക്കുന്ന താവളത്തിൽ; അഗ്രജവചസാ=ജ്യേഷ്ഠന്റെ വാക്കിൻപ്രകാരം (ബാലി പറഞ്ഞയച്ചിട്ട്) ആരൌ= മുമ്പിൽ; പുനഃ അഥ=പിന്നെ; ഉത്തമപൂരുഷലക്ഷണം=സൽപുരുഷന്മാരുടെ അടയാളം; അഗ്രേ=മുൻപിൽ; പവനതനൂജനോട്=ഹനുമാനോട്; ഏവം=ഇങ്ങനെ; അവാദീൽ=പറഞ്ഞു.

൧൧. പമ്പാവനാന്തം=പമ്പാനദിയുടെ (തീരത്തിലുള്ള) കാട്ടുപ്രദേശത്തെ; രുചാ=ശോഭകൊണ്ട്; സുരകാനനപ്രതിഭടം ...=നന്ദനോദ്യാനോദ്യാനത്തിനു തുല്യമാക്കിത്തീർക്കുന്നവരായിട്ട്; ഹസ്ത...ശസ്ത്രായുധൌ=കയ്യിൽ നല്ല ആയുധങ്ങൾ ധരിച്ചവരായി; ഏ...തൌ കൌ...മാനവാന...യമൌ=ഇതാ രണ്ടു മനുഷ്യവംശരത്നങ്ങൾ (വരുന്നു' അല്ലെങ്കിൽ 'കാണപ്പെടുന്നു' എന്ന ചേർത്തു അനുവയിക്കുക) ഇമൌ= ഇവർ; അസ്മ...ന...നരണേ=നമ്മുടെ ദുഃഖസമുദ്രത്തെ മറുകരകടത്തുന്നതിൽ; ...ധരൌ=കപ്പൽക്കാരായിട്ട് (ഭവിക്കും) ...=എങ്കിൽ; ...സു...തേ!=അല്ലയോ സൽബുദ്ധേ! (...) ...നീയ=ആദരവോടുകൂടി (അവരെ) ഇവിടെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്ന്; സംബന്ധം=സഖ്യത്തെ; ...=സമ്പാദിക്കണം.

ഗദ്യം ൭. അഥ=അനന്തരം ഹനുമാൻ; ഹരി...പുടഃ= വാനരശ്രേഷ്ഠനായ സുഗ്രീവന്റെ മുഖകമലത്തിൽനിന്നു ഒഴുകിയ ഉചിതവചനമാകുന്ന പൂന്തേൻ തന്റെ ചെവിക്കുമ്പിളുകൾകൊണ്ടു കോരിക്കുടിച്ചിട്ട്; സുനിമിത്തൈഃ=അപ്പോളുണ്ടായ നല്ല ശകുനങ്ങളെക്കൊണ്ട്; സ്വാമിസമ്പൽഫലോൽപത്തേഃ=തന്റെ സ്വാമിയുടെ സമ്പത്തു കായ്ക്കുന്നതിനുള്ള; ബീജവാപസ്യ=വിത്തു വിതപ്പാനുള്ള; കാലഃ അയം=പൊഴുത് ഇതാകുന്നു; ഇതി നിശ്ചിത്യ=എന്നു നിശ്ചയിച്ചിട്ട്; നിരർഗ്ഗള...പ്രസൃതാഭ്യാം=തടവില്ലാത്ത സന്തോഷംകൊണ്ടു വിടൎന്നവയായ; നയനാഭ്യാം=കണ്ണുകളെക്കൊണ്ട്; തൌ മഹാപുരുഷൌ=ആ മഹാപുരുഷന്മാരെ; വിചാര...ഗൎഭം=ആലോചനയും, അത്ഭുതവും, ബഹുമാനവും, സന്തോഷവും, വിശ്വാസവും ഉള്ളിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്ന നോട്ടത്താൽ നോക്കിക്കണ്ടിട്ട്; പുരുഷ...സമുത്ഥിതൈഃ ഇവ=അസാധാരണന്മാരായ പുരുഷന്മാരെക്കണ്ടിട്ട് ഉണ്ടായതോ എന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം ഉദ്ഗതൈഃ രോമപടലൈഃ=പൊങ്ങിയെഴുന്നിൽക്കുന്ന രോമങ്ങളെക്കൊണ്ട്; അലംകൃതഃ=അണിഞ്ഞവനായി; സവിതൃവചനം അനുസ്മരൻ=സൂൎയ്യന്റെ വാക്കിനെ ഓൎക്കുന്നവനായി; അവതരിതും=ഇറങ്ങുവാനായിട്ട്; അഹംപ്രഥമികയാ=ഞാൻ മുമ്പിൽ ഞാൻ മുമ്പിൽ എന്ന ഭാവത്തോടെ; അത്യുൽസുകാനാം=അത്യുത്സാഹത്തോടുകൂടിയവയായ; നിജകരചരണാനാം=തന്റെ കൈകാലുകളുടെ (പരിഭ്രമംകൊണ്ട്) പീഡ്യമാനഃ=അസഹ്യപ്പെടുന്നവനായി; മാല്യവതഃ അവതീൎയ്യ=മാല്യവാൻപൎവ്വതത്തിൽനിന്നിറങ്ങി; പമ്പാ.. നിബിഡതയാ=പമ്പാനദീതീരത്തിലുള്ള കാടുകളിലെ മരങ്ങളുടെ മറവുകൊണ്ട്; സഹസാ തൌ അപശ്യൻ=പെട്ടന്ന് അവരെ കാണാതെ; മാൎഗ്ഗാനുസാരേണ സസംഭ്രമം പൎയ്യടൻ=വഴിയെ പിന്തുടൎന്നു വേഗത്തിൽ പരിഭ്രമിച്ചു നടക്കുന്നവനായി; ശംഖ...

ലാഞ്ഛിതാം പദപങ്ക്തിം ആലോക്യ=ശംഖ്, മത്സ്യം, ധ്വജം, ചക്രം ഈ രേഖകളെക്കൊണ്ട് അടയാളപ്പെട്ട ചുവടുകളെ നോക്കീട്ട്; **അനയോഃ ലോകോത്തരത്വം സംശ്രുത്യ**=ഇവർ ലോകത്തിൽവെച്ച ശ്രേഷ്ഠന്മാരാണെന്ന നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ട്; **തദാ തപസമുദ്ഭൂത... മണ്ഡലം ഭൂതമനഃ കുണ്ഡലമണ്ഡലം നിരീക്ഷ്യ**=അപ്പോൾ ഉണ്ടായ മഹാപ്രകാശാധിക്യംകൊണ്ട സൂര്യമണ്ഡലത്തെ മങ്ങിക്കുന്നതായ തന്റെ രണ്ട കുണ്ഡലങ്ങളെക്കണ്ടിട്ട്; **തത്വതഃ സമ... അവഗമ്യ**=(അവതാരപുരുഷന്മാരാണ് അവർ എന്നുള്ള) സൂക്ഷ്മമായ അവരുടെ പരമാത്ഥസ്ഥിതിയെ മനസ്സിലാക്കിയവനായിട്ട്; **മഹാ...യോഗ്യം ഭിക്ഷുവേഷം അവലംബ്യ**=മഹാപുരുഷന്മാരോട് അടുത്തുപെരുമാറുവാൻ തക്കതായ സന്ന്യാസിവെഷം ധരിച്ചിട്ട്; **പുരതഃ സ്ഥിത്വാ**=(അവരുടെ) മുമ്പിൽ ചെന്നുനിന്നിട്ട്, **സവിനയം ആബഭാഷേ**=വിനയത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു.

൧൧൮. **ഭുജഗര്‍വ്വോല്ലാസിനാ നിജപൂര്‍വ്വജേന ബാലിനാ**=കയ്യൂക്കുകൊണ്ട മത്തനായി, തന്റെ ജ്യേഷ്ഠനായ ബാലിയാൽ; **രാജ്യാൽ സമുത്സാരിതഃ**=നാട്ടിൽനിന്ന് ആട്ടിഓടിക്കപ്പെട്ടവനായ; **കിഷ്കിന്ധായുവരാജഃ ഏഷഃ സുഗ്രീവഃ**=കിഷ്കിന്ധയിലെ ഇളയരാജാവായ ഈ സുഗ്രീവൻ; **മുനേഃ ശാപതഃ തദപ്രാപ്യേ സവിധേ മാല്യവദദ്രിമൂര്‍ദ്ധ്നി ആസ്തേ**=മുനിയുടെ ശാപം ഹേതുവായിട്ട് അവനു (ബാലിക്കു) പ്രവേശിപ്പാൻ പാടില്ലാത്തതായി സമീപത്തിലുള്ളതായ മാല്യവാൻ എന്ന പര്‍വ്വതത്തിന്റെ മുകളിൽ വസിക്കുന്നു; **അസ്യ വചസാ**=ഇവന്റെ (സുഗ്രീവന്റെ) വാക്കിൻപ്രകാരം; **മാരുതിഃ ഹനുമാൻ കപിഃ അഹം**=വായുവിന്റെ പുത്രനായി ഹനുമാൻ എന്ന പേരുള്ള ഒരു വാനരനായ ഞാൻ; **വാം ദ്രഷ്ടും പ്രാപ്തഃ**=നിങ്ങളെ കാണ്മാനായിക്കൊണ്ട വന്നവനാകുന്നു.

൫൯. അഥ=അനന്തരം; സൽഗുണാനാം നികരം=സൽഗുണങ്ങളുടെ സമുദായം; അത്ഭുതശ്രീമത്തിട്ടം തദാത്മതാം ഏതൻ=ആശ്ചര്യസമ്പത്തു തികഞ്ഞതായ രൂപംപൂണ്ട്; അരികിൽ വന്ന് ആദരിക്കുന്നപോലെ; ഭക്ത്യാ ഹനൂമത് ഉദിതം വദേത്=ഭക്തിയോടുകൂടി ഹനുമാൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞപ്പോൾ; ദേവ ദേവ! ദശരഥസുത=ശ്രീരാമൻ; തസ്മിൻ=ആ ഹനുമാന്റെ നേരെ; ആഹൈസ്തികം=അഹേതുകമായ; ദൃഢസ്നേഹവും; സുഗ്രീവനിൽ മിത്രസ്നേഹം ച=മിത്രസ്നേഹവും വളർന്നു; ദൈവയോഗം ഇഥ പറവാൻ കോ വക്താ=യോഗ്യം വരുത്തുന്നതു ഇന്നപ്രകാരമാണെന്നും, ഇന്നസമയത്താണെന്നും, ഇന്നവഴിക്കാണെന്നും ലോകത്തിൽ ആരെക്കൊണ്ടെങ്കിലും പറവാൻ സാധിക്കുമോ? എന്ന് അർത്ഥാന്തരന്യാസം.

൬൦. ഹനുമൽസ്കന്ധേ=ഹനുമാന്റെ കഴുത്തിൽ; മാല്യവദദ്രിസീമ്നി=മാല്യവാൻപർവ്വതത്തിൽ; വിവശം ദിനേശാത്മജം കണ്ടു=പരവശനായ സൂര്യപുത്രനെ (സുഗ്രീവനെ) കണ്ട്; ഉന്നിദ്രാദരം=(ക്രി. വി.) വളരെ ശ്രദ്ധയോടുകൂടി; ആദിതഃ പ്രഭൃതി=ആദ്യം മുതൽക്ക്; തദ്വൃത്തജാലം=അവന്റെ കഥകൾ; ആത്മവൃത്താന്തവും=തന്റെ കഥകളും; അഴിഞ്ഞു=ഇറന്നു.

൬൧. അർക്കാന്തേവാസിനാ=സൂര്യന്റെ ശിഷ്യനാൽ (ഹനുമാൻ സൂര്യശിഷ്യനാണെന്നു പുരാണപ്രസിദ്ധം) തൽക്ഷണസമുപഹൃതാ ദാരവീയാഗ്നിം=അപ്പോൾത്തന്നെ കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടതായ കാട്ടുവിറകുകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട അഗ്നിയെ; അഗ്രേ സാക്ഷീകരിച്ച്=മുമ്പിൽ സാക്ഷിയാക്കിക്കൊണ്ട്; ഋശ്യമൂകാദ്രിശൃംഗേ=ഋശ്യമൂകപർവ്വതത്തിന്റെ കൊടുമുടിയിൽവെച്ച്; (ഋശ്യമൂകം, മാല്യവാൻപർവ്വതത്തിന്റെ ഒരു കൊടുമുടിയായിരിക്കാം) മുഖ്യാം സീതാം=സ്ത്രീരത്നമായ സീതയെ; ഉടൻ ആരാഞ്ഞു അ

ഭവതിന്ന് ഭത്തീട്ടം ഉദ്ദാമധാമ്നാ സുഗ്രീവേണ=അനുപക്ഷിച്ചുണ്ടാക്കിത്തരുവാൻ തിച്ചയാക്കിയ അതിശൂരനായ സുഗ്രീവനോട്; **ബാലിപ്രമഥനവിധയേ**=ബാലിയെ കൊന്നേക്കാമെന്നു (ബാലിവധത്തിനായിക്കൊണ്ട്) **അഗ്ര്യം സഖ്യം ചിതേനേ**=ഉത്തമമായ സഖ്യത്തെ ചെയ്തു.

ഇനി രണ്ട അനുഷ്ടുപ്പുകൊണ്ട് അവർ ചെയ്ത സഖ്യക്കാരിലെ നിശ്ചയങ്ങളെപ്പറയുന്നു.

൧൨൨. സുഗ്രീവൻ:—**സാ ദേവീ**=ആ ദേവി; **രസാതലേ വാ**=പാതാളത്തിലോ; **നഭസ്തലേ വാ**=ആകാശത്തോ; **വസന്തീ (ഭവതി)**=വസിക്കുന്നവളാകുന്നു? **അഹം (താം) ആനീയ ദാസ്യാമി**=ഞാൻ (അവളെ) കൊണ്ടുവന്നുതന്നേക്കാം; **ഹേ അരിന്ദമ! ഏതൽ സത്യം (ഭവതി)**=അല്ലയോ ശത്രുമർദ്ദന! ഇതു സത്യമാകുന്നു.

൧൨൩. ശ്രീരാമൻ:— **ഏതദാരസ്യ മേ വാണീ**=തന്റെ ഭാര്യയെ അന്യൻ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോയിരിക്കുന്നവനായ എന്റെ വാക്ക്; **ന്യൂനാം ഭുഭരപദം ന (ഭവതി) ഏവ**=മനുഷ്യക്ക് വിലവയ്ക്കുവാൻ തക്കതല്ല നിശ്ചയംതന്നെ; **തഥാപി**=അങ്ങനെയാണെങ്കിലും; **ത്വം സാമ്രാജ്യമധു നിർമ്മക്ഷികം പാസ്യസി**=നീ ചക്രവർത്തിത്വമാകുന്ന മധുവിനെ ഈച്ചകളുടെ ഉപദ്രവം കൂടാതെ പാനം ചെയ്യും. (ശത്രുക്കളുടെ ഉപദ്രവം കൂടാതെ നിന്നെ വാനരചക്രവർത്തിപദവിയിൽ ഇരുത്തിയേക്കാം എന്നു സാരം.)

൧൨൪. **സുഗ്രീവരാമപ്രണയപ്രസംഗേ**= സുഗ്രീവനും രാമനും തമ്മിൽ സഖ്യംചെയ്തസമയത്തിൽ; **സീതാകപീന്ദ്രക്ഷണദാചരാണാം**=സീതയുടെയും, ബാലിയുടെയും, രാവണന്റെയും; **രാജീവഹേമജ്വലനോപമാനി വാമാനി നേത്രാണി**=താമരപ്പൂവുപോലെയും, സ്വർണ്ണംപോലെയും, അഗ്നിപോ

ഉഖേയും ഇരിക്കുന്ന ഏടത്തെക്കണ്ടുകൊൾ; **സമം വിഷമേധ്യം**=ഒപ്പം ഇളകി; സുന്ദരിയായ സീതയുടെ കണ്ണു താമരപ്പൂവുപോലെയും, വാനരനായ ബാലിയുടെ കണ്ണു പിംഗളവർണ്ണവും, അതിക്രൂരനും, രാത്രിഞ്ചരനും ആയ രാവണന്റെ കണ്ണു അഗ്നിപോലെ ജ്വലിക്കുന്നതും ആണെന്നു ക്രമേണ കണ്ടുകൊൾക. "നേത്രോപാന്തേ ഹരതി ച ധനം നാസികാന്തേ ച മൃത്യും നേത്രസ്യോർദ്ധ്വം സകലസുഖമിന്ദ്രിയലാഭം സുഖം ച, നേത്രാധസ്താൽസ്ഫുരണമസകൃന്മാനസേ ദുഃഖജാതം വാമേ ചൈവ തൽഫലമപി തഥാ ദക്ഷിണേ വൈപരീത്യം" എന്ന പ്രമാണംകൊണ്ടു കണ്ണിന്റെ ഓരോ ഭാഗം ഇളകിയാലുണ്ടാകുന്ന സാമാന്യഫലവും; "പുംസാം സദാ ദക്ഷിണദേഹഭാഗേ, സ്ത്രീണാം ച വാമാവയവേ പ്രജാതഃ, സ്പന്ദഃ ഫലാനാം പ്രദിശത്യവശ്യം" എന്ന പ്രമാണംകൊണ്ടു സ്ത്രീപുരുഷന്മാൎക്കുള്ള പ്രത്യേകഫലവും അറിഞ്ഞുകൊൾക.

൧൮൫. **മുഖ്യാത്മാ വായുജന്മാ**=ഉത്തമനായ വായുപുത്രൻ (ഹനുമാൻ) **പരമസുഖം ഉദപാദി തേന**=ഉണ്ടാക്കി; **മഹാത്മാ ഏഷഃ സുഗ്രീവ ആപി**=മഹാത്മാവായ സുഗ്രീവനും, **സ്വരാജ്യം**=തന്റെ രാജ്യത്തെ; **കരതലഗതം ഏന്ന്**=കയ്യിൽ കിട്ടിയെന്ന്; **മേനേ**=വിചാരിച്ചു; **പൂൎണ്ണൈൎവപാതൃക ശ്രീഃ**=പൂൎണ്ണചന്ദ്രശ്രീമാൻ ആയ, **രഘുപതിഃ**=ശ്രീരാമൻ; **രക്ഷോനാഥ...വതാം കോലൃം**=രാവണനാകുന്ന സൎപ്പത്തിന്റെ വിഷം ബാധിച്ച ലോകത്തിനു് അമൃതധാരയായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു; **ഏതത്സൌഖ്യേന**=ഈ സൌഖ്യംകൊണ്ടു്; **മനസി ആനന്ദിതഃ അഭൂൽ**=മനസ്സിൽ ആനന്ദമുള്ളവനായിത്തീരുകയും ചെയ്തു.

ഇതി പ്രബന്ധസാധാരണമായി തോഴരോട്ട് അഭിസംബോ

ധനം ചെയ്തുകൊണ്ടു കഥാകഥനം ചെയ്യുന്ന പതിവനുസരിച്ചു ആസ്സമ്പ്രദായാചാരത്തെ ഇവിടെ ചെയ്യുന്നു.

എൻഭാഗധേയസ്യന്ദാനാം വായ്പുതന്നെ=എന്റെ ഭാഗ്യപ്രവാഹത്തിന്റെ തികവുതന്നെ; വരിക=ഇവിടെ വരൂ; **തവ കരേ**=അങ്ങയുടെ കയ്യിൽ; സപദി=ഇപ്പോൾ; **മമ**=എന്റെ; **സന്തോഷം ചൊല്ലു-വല്ലേൻ**=സന്തോഷത്തെ പറവാൻ ഞാൻ ശക്തനല്ല; ('വല്ലേൻ' എന്നതു 'വല്ലു' ധാതുവിന്റെ ഉത്തമപുരുഷൈകവചനരൂപമാകുന്നു) **ഭവാനോടു സഖ്യം ഉല്ലോകരാർ ചിന്തുന്നു**=ഭവാനോടുള്ള സഖ്യം ഏററവും ഭംഗിയുള്ളതായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു; **ഗുണനിധേഃ രാഘവന്**=ഗുണനിധിയായ ശ്രീരാമന്; പണ്ടു സുഗ്രീവനോട് ഉണ്ടായ സഖ്യംപോലെ; എന്ന് ഉപമാനവാക്യം. രാമസുഗ്രീവസഖ്യംപോലെ നമ്മുടെ സഖ്യവും ലോകത്തിനു ശുഭകരമായിഭവിക്കുമെന്നു സാരം.

ഇങ്ങനെ കഥാസൂചകമായ പദ്യം, കഥാരംഭത്തിലാണു മിക്ക പ്രബന്ധങ്ങളിലും കാണാറുള്ളത്. എന്നാൽ ഇവിടെ മാതൃകാഗ്രന്ഥത്തിൽ കണ്ടതുപോലെ പകർത്തി അച്ചടിപ്പിച്ചതിനാൽ ഇങ്ങനെ വന്നുകൂടിയതാണ്.

ശുഭം.
